

KALANGYA

ALAPITOTTA

SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:

SZIRMAI KÁROLY ÉS DRASKÓCZY EDE

1939. november-december VIII. évf. 11-12. szám

BÉKÁSSY GYÖNGYI: Új megértés	497
BÖRCsök ERZSÉBET: Egy koszoru (elbeszélés)	502
REMÉNYI JÓZSEF: Yankee barátom nem láthatta a Louvret; Polineziaiak (versek)	507
CZIRÁKY IMRE: Emeltetett Isten dicsőségire... (elbeszélés)	510
Dr. VERÉB LÁSZLÓ: Csak mi mondhatjuk meg, hogy kik vagyunk!	517
KISBÉRY JÁNOS: Tibor (regényrészlet)	523
KÁZMÉR ERNŐ: Asszimiláció a magyar irodalomban	531
LUCIA: Boldogság (elbeszélés)	536
KISBÉRY JÁNOS: Kosztolányi Dezsőné: Kosztolányi	545
FRANYÓ ZOLTÁN versfordításai: Este a hajón (Vojisláv Ility); Dél a zürichi tavon (Szvetiszláv Sztefánovity)	549
ARATÓ ENDRE: Morse-jelek (vers)	550
MAJTÉNYI MIHÁLY: Jakab, a késes (novella)	551
REMÉNYI JÓZSEF: Japán gyümölcsárus; A santanonicai strand; Seneca (versek)	556
TIMÁR FERENC: Apróságok egy emberről	559
THURZÓ LAJOS: Baka István házat épít (elbeszélés)	562
SZIRMAI ENDRE versfordítása: Maradatok itt! (Aleksza Santity)	566
VETŐ GYÖRGY: Az ő igazi arca	567
BERÉNYI JÁNOS: Sírkő (vers)	580
REMÉNYI JÓZSEF: Kalifornia; A sanfranciscoi kínai negyedben (versek)	582
IRODALMI SZEMLE: Kázmér Ernő: E. F. Sillanpää; Csathó Kálmán: Szita-utca 25.; Márai Sándor: A szegények iskolája; Lin Jutang: A bölcs mosoly; A. Duff Cooper: A nyugati hadszíntér; Nikola Trajkovics: Szveta Petka három csodája; Mityun M. Pavityevity: A crnagoraiak mesékben és anekdotákban — Arató Endre: Vajdasági könyvek (Gál László verseskönyve; Fekete kenyéren — Czákó Tibor verseskönyve; Isten tilinkója)	595
KASS LÁSZLÓ: Őrségen	597

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára	10 Din.
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9 — Pengő
Egész évre	18 — Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60.— 3 meseca Din. 30.— Pojed. broj Din. 10.—

U J M E G É R T É S

A világot valami boszorkányos áradat söpri végig. Nemcsak most, már az előbbi világháboru óta. Örvényes forgatagokat kavvar, semmivé málaszt az imént még egésznek látszó társadalmi rendszereket, hatalmas, új alakzatokba torlasztja a zajló életanyagot. Mintha varázslatot látnánk: új arcok, új jellegzetességek bukkanak fel a tovaenyészett régiek helyén.

Mi lesz a régi világ helyén, ha egyszer majd elül ez a delejes vihar? Elméletek el nem találhatják, de scjtések, előérzetek elénk vetithetik.

Mert csak feszülő idegszálainkkal érezhetjük, hogy mérhetetlen lelki átcsoportosulások indultak meg: lélekparányok népvándorlása ősbibb, eredetibb összetartozóság törvényei szerint. Új étlettel megteelő ősi tudat-gócok vonzzák ellenállhatatlanul az életütem szerint hozzájuk tartozót és a delejes parancsnak engedelmeskedő életarányok mennek, sietnek, szétfeszítve a kereteket, melyekbe befalazták őket.

Mennvi volt tulajdonképpen európai civilizációnkban az elevenen növekedett életforma? És mennyi egy betegesen tulhajtott, gépiessé korcsosodott működés fölhalmozott salakja? Az emberiség végtelen sokfélesége törmelékké zuzva, egyenlővé dögönyözve, beton-egységben fogta össze a világot. És most egy felfoghatatlanul nagy természeti erő szétrobbantotta ezt az egységet. Mi mindennek jelenti ez pusztulását és feltámadását?...

A felfogások, tanok, tudományos elméletek mindaddig élő igazságok, amíg segítségükkel mélyebb megismeréshez, egyre tisztulobb látáshoz juthatunk. De amint ennek lehetőségét mesterséges mozdulatlanságukkal korlátozzák, nem igazságok többé. A mozdulatlanná »rögzített« felfogás már rögeszme. A faji, nemzeti, társadalmi, egyéni tanokat számtalan ilyen megrögzött elmelet terhelte, előrelátható volt tehát, hogy egy erősebb szellemi megmozdulás mindent szétrobbant, akár értékes, akár értéktelen. Csak éppen: — az értékesnek igazsága a vész multával ismét ujjaszület.k. Hathatósabban.

Az igazság *önmagában* a legszilárdabb.

Mélységes, rejtelmes, évezredekén át megfigyelhető erő az ember fajisága. Minden emberi egyéniség sok-sok millió ósével kapcsolatos. Ez ősök csupán egyrészének van hatása életünkre, és csak igen kis részének tudatosan. Akinek egyéniségében összhangban vannak ez ősi hatóerők, annak összhangzó a faji jellege. Családok, nemzetek, népek, népcsaládok ilyen összhangoltsága ugyanolyan jellegű, minél ősbibb áramra »kapcsolt«: Ez az egységes faj.

Igen, mélységes, rejtelmes, hatalmas erő ez. Az igazi faji tu-

dat nem szétválasztója az emberiségnek, hanem mélyebb megértéssel elrendezője: a kapcsolatok, egyezések, ellentétek és hangzavarok elevenebb felfogása és megértése. Az erős fajtudat, ugyanugy mint az erős egyéniség, nem okvetlenül bomlasztója a társadalomnak, sőt ellenkezőleg: értékes alkotóeleme. Ha egy társadalomban minden erős egyéniség, minden erős szín romboló hatásu, az egész társadalom berendezése a hibás. Viszont amely társadalomban az erős egyéni, nemzeti s faji színek szabadon és szerencsésen fejlődhetnek, az gazdag, mert erényeiket s nem hibáikat juttatja érvényre. De az európai civilizáció olyan irányban rohant, mely kitépte az embereket otthoni talajukból, ismerős légkörükből és összedobálta őket a nagyvárosi vagy nagyipari élet rettentő lomtárába. Amit egyenlő szabádságnak nevezett, az okvetlenül elnyomott mindent, ami tömeg-lélekből kiemikedett. Lehet-e egyformán bánni a tarackgyökérrel, meg a rózsabokoréval? Vagy a vasszeggel meg a rádió tüjével? Nem az-e az eszményi egyenlőség, ami a szép és jó, *különléle* sajátágok mindegyikének egyformán biztosítja a különféle boldogulást?

A kialakuló jövő uj társadalmi eszményei — a küzdelmes átmenet forrongása után — bizonyára ebből a felismerésből nőhetnek ki. De ezek alapja: az emberi különbözőségek meglátása. Elsősorban: az egyének és népek önismerete. Az önismeret e világánál lehetővé válik egy igazabb megértés a különbözőek között is.

És pedig a kellő *távlatu* megismerés. A letűnőben levő materialista civilizáció tulközél tartott a szeméhez mindent, amit jól akart látni. Nagyító üveggel nézte a parányi részletet, de a *nagy* összefüggések, az emberek és népek világának *egése* elfogultán figyelte. Próbáljuk egyszer nagy egészükben elfogulatlanul, a közismert faji s népi tanoktól nem befolyásolva nézni a körülöttünk levő népeket; félretolva azt az előítéletet, mely szerint a fejlődés csak egyféle lehet: a városibb, gépibb, gyáribb civilizáció felé, amely szerint a legfejlettebb népek a nyugati népek életformáit legjobban megközelítők s legelmaradottabbak az azoktól leginkább különbözők. Ha ezt tesszük s a népek állandó sajátosságait a történelem folyamán átvizsgáljuk, a legfeltűnőbb fajszellem-határvonalat nem Ázsia és Európa eddigi, gondolom-formán elfogadott határánál látjuk, hanem Közép- és Keleteurópa között, vagyis a németiség keleti határa mentén. Idáig telepedtek mindig Ázsia világhódító népei: a szkiták, hunok, avarok, török-tatár népek. Idáig él az ő örökségük, s *idáig egységes a nagy eurázsiai szárazföld törzse*. E vonaltól nyugatra tulnyomó az a nyugati embertípus, mely az európai civilizációban saját bélyegét nyomta rá a világra.

Ez az emberfajta, történelme kezdete óta, falak közé, városi életformába, polgárias, gépies öszműködésű szervezetségbe, anyaghalmozó, egyenletes hangyamunkálkodásra törekedett. Ahogy életformája tökéletesedett, ugy távolódott az emberiség szelleme a

természet szellemétől, és zárkózott öncélú emberi tevékenységbe, az *anyag* tulfejlesztésének és tultermelésének rendszerébe. Ez az emberfaj teljesítette ki életformáját az új, gyári világcivilizációban és jutott el vele — a netovábbig. E faj tömeg-jellegzetességei, az őskori barlanglakástól a középkori városokon át a felhőkarcolóig mindenhol a zárt, szervezett közösségekben érvényesültek a legjobban. Tömérdeket vettek át más fajoktól, más lelkivilágokból, régebbi kultúrákból, de az évszázadok folyamán valamennyit egyre jobban a maguk képére formáltak át, s amilyen mértékben átfarmáltak, olyan mértékben jutott bennük érvényre a jellegzetes nyugati átlagember és szorult háttérbe a bennük levő más fajszellem. Hát még e civilizáció leigázta, teljesen elütő fajszellemű népek! Ezek, amilyen mértékben terjedt köztük a nyugati civilizáció, olyan mértékben veszítették régi erejüket, erényeiket, életképességüket. A fejlődés bizony nem mindenkinél egyirányú!

A nyugati ember világcivilizációja túlélté magát. Bomladozni és erjedni kezdett. Különösen ott, ahol legidegenebb volt. Egy harmadik fajszellem hatalmasodott el fölötté pusztulásában. Az egyes nagy európai népek lerázták magukról a romokat, kiválogatták belőle a maguk életelemét és megalkották a maguk külön faji életét. A »szervező emberfaj« külön új életét.

Az elegyformásító európai világcivilizáció haldoklik. A holtat az élet előbb-utóbb lerázza magáról, vagy vele enyészik. Ezért forrong mindenhol a világszellem. Ezért érzik meg világszerte a népek, hogy új világnak kell jönnie. Mindenhol. A megújulás szükségességének nincsenek határai. De külön új faji világoknak vannak. Azok csak addig terjedhetnek áldásosan, ameddig ugyanolyan fajszellem-többségű nép lakja.

Minden nép s nemzet fajszellemé többé-kevésbé különbözik a másokétól. De leghatározottabb választóvonal mégis az, ameddig a szkita-hun-török-tatár örökség terjedt. Ettől nyugatra, nyugat-európaivá lesz minden, az egészséges fejlődés folyamán. És ha van is egyes népcsoportokban »szkita-örökség«, az átlaga nyugati. Ettől keletre fordított a helyzet. Az egészséges fejlődés itt keletivé alakít mindent, míg az ide kiterjeszkedő nyugati formák beteg és gyilkos tulzásokká torzulnak.

Hajdani világbirodalmak és nagy ősi műveltség öröksége a keleteurópai szellem. Egyik népben több, másikban kevesebb átütőerővel nyilvánul meg. Egy-két tudatos gócpontban történelmi erővé sűrűsödik, máshol öntudatlanul, halványan keveredik.

Ennek kutatása, tanulmányozása és fellesztése: közös ügye a balkáni népeknek és a magyarnak.

A közös keleti örökség: a nagy terek, a puszták műveltsége. Lovas uralkodónépek, messzelátó bölcsek, nagy álmodók, a természet szerelmeseinek műveltsége.

A mi keleti világunk igaz fia szívesen lemond sokmindenről, ami a nyugatinak maga a jólét: kényelemről, anyagi gyarapodás-

ról, szórakozásról, ha mindezt csak összezsufolódás és igábafofogottság révén érheti el. Az az urimód, amiről mi álmodunk, többnyire sokkal inkább terjeszkedés, mint vagyonhalmozás. Több hely, több föld, — nem is annyira azért, hogy többet teremjen, mint hogy szélesebb tájak, több fű, fa, állat, hegy, róna, folyó fölöt »rendelkezzünk«, s hogy ezen akaratumk ellenére senki se változtathasson.

Egészen más ez, mint a nyugati civilizáció csak pénzürtékre alapított és pénztől függő tulajdon-felfogása. A régi keleti világ szellemében a föld a családé, a törzsé, nemzedékről-nemzedékre. Ez az összetartozás a földdel szent és más, mint erőszak, nem szüntetheti meg.

Az igazi földszerető, földbegyökerező embert a szabadelvű Európa kereskedelmi értelmezésű földtulajdonjoga voltaképen sohasem elégithette ki. Mennél jobban kifejlődött ez a társadalom, a keleti ember annál jobban elvesztette talaját, lelki proletárnak érezte magát és akként is viselkedett. Pedig az is közös vonása minden »keleti« embernek, hogy csak akkor értékes eleme a társadalomnak, ha — bizonyos tekintetben — szabadnak, urnak érezheti magát.

Mert a régi keleti társadalmak legszebb sajáttsága volt — ellentétben a középkori nyugati alárendeltségi rendszerekkel — a csak vérségi szervezetben lehetséges uri egyenlőség. Mindenki ur, mert csak saját családjának öregjei, vagy a saját fajából választott vezér parancsol neki. Mindenki szabad, mert ismerős, rokon környezetben él, ahol nem szám, hanem egyéniség. Nem papírszabályok rendelkeznek vele, hanem szellemben, hagyományokban, életmódban vele otthonosan érző, gondolkozó emberek.

Igen nagy tévedésekre vezet az a felületes felfogás, hogy a régi, keleti, törzsi közös-birtok »kommunista« szellemű berendezkedés volt. Szellemileg és lényegileg ez sokkal élesebb ellentétben áll a lélektagadó, mesterséges közösségbe nyomorító kommunizmussal, mint a nyugati társadalmaknak már szintén inkább csak számokban gondolkozó s vérségileg szétbomlasztó szelleme, mely polgárait érdekszervezetekbe és egy mindenkit lefelé egyformásító állampolgári közösségbe kényszeríti.

Egészen más világ volt az ázsiai műveltség világa, mint a nyugati. De nem alábbvaló, sőt lelkileg mélyebb, tágabb és meszebbre emlékező.

E műveltségek népe a pillanatban kevésbé elevenen él a nyugatinál, de sokkal elevenebben a nagy történelmi távlatokban és a képzeletben. *Dus, lendületes, bőven és színesen alkotó itt a képzelet s a munka: változóbb ütemű, nagyobb erőfeszítésű és nagyobb pihenésű. Szabályok, szigorú, egyhangú életrendek nem sokat érnek el. Sokkal többet az önálló kezdeményezés, a mód-szer-változtatás lehetősége, a lelkesedés, a szeretet, az önkéntes áldozatkészség s a jószó.* A Kelet sokkal befelé-élőbb a Nyugatnál és sokkal mélyebb közösségben van a természet szellemével. Amint

kulturája fejlődik, ez a közösség és megértés is mélyül s a bölcsesség növekszik. A részleteket és anyagiakat tulfejlesztő Nyugaton fordított az irány.

A Kelet ipara és ettől elválaszthatatlan művészete mindig játékos. Nem öncélú, nem az életre nehezedő. Voltak a régi ázsiai kulturáknak is nagyon tökéletes, fejlett eszközei, de az életet szolgálták s nem az élet minden áron való szaporodásukat.

Voltak nagy pusztai városaik is ősidők óta. De ezek lényegük szerint óriási falvak voltak, mint ahogy nyugaton még a legkisebb falu is lényegében kicsinyített város. Teelőszállásai voltak a puszták életének, ahogy nyugaton is egyre több vidék válik a város nyaralóhelyévé. Palotáik, akár magából a földből hajtottak volna ki, szárnyas tetőikkel, nagy kapuikkal és tágas udvaraikkal, beilének a tájba.

Mindig a földdel, növényvel, állattal összefüggő életmódokat vallották itt a legkülönbönbek. Egyéb foglalkozás csak mellékesnek volt jó, de egyedül kissé lenézett és soha sem egészen kielégítő. Ez is fordítottja a nyugati felfogásnak és olyan örök néplelkebeli sajátságokból fakad, melyet megváltoztatni csak a lélek elpusztításával lehet.

Mi ölheti meg a népleket?

A mai viláfordulón már az is, ha nem tud magától lelke legmélyén s minden életberendezésében megújhódni s magábaszállva, megteremtteni az új társadalmi eszményeket.

Keleteurópa eddig csak különbözőségeiről ismert népeinél okvetlenül sok hasonlóság lesz ez eszményekben, mert ősbib mélyiségekből buzognak föl és közös ősi, keleti szellem ébred bennük új életre.

Az új megértés, a hasonló eszmények meglátása fokozza minden alkotó népszellem erejét s önbizalmát. Lassankint kialakul majd a közös keleti életfelfogás új társadalma, az új keleti világkultura, mely közös lesz és mégis minden népnél más, mint volt fénykorában a közös nyugati kultura is.

Akik ezt még merész állításnak vélik, próbálják meg történelmi szemmel összehasonlítani Keleteurópa népeinek némely vonását, szembeállítva a nyugati népekével. Például a vitézség külön keleti fogalmát, a bátorságnak ezt a könnyed, nagyképűségmentes, derüs, sajátosan keleti változatát, vagy a patriarkális érzést, mely minden demokrata egyformaságnál szebben, melegebben óvja meg a társadalmat az osztály-ellentétektől. Vagy a bölcs keleti türelmet, mely értőn tudja a másikat meghallgatni és meggátolja az eldologmásodást.

A Kárpátok öle, a Balkán, a szarmata síkság s Előázsia népei egyszer majd ráeszmélnék, hogy Ázsia szívéből sokezeréves üzeneteket fognak föl, együtt rezdülve rájuk és hasonlóan visszhangozva őket. Ez a megértés új korszakot kezd az emberiség történetében.

Békássy Gyöngyi

E G Y K O S Z O R Ú

Az asszony végighaladt a szobán, megállt az ura mögött s székén áthajolva, szokása szerint átkarolta a nyakát.

Fiatal, szőke asszony volt, magasra tűzött haja szinte világitott a komor lakásban. Egész lényé szelid, derült szinfoltként hatott, hang, dallam, meleg élet a házban, a nélkül, hogy hangosan kellett volna beszélnie. Mint egy nyugős gyerekhez, úgy hajolt az urához anyáskodva, duruzsolva:

— Mire gondol az én emberem?

Pétert mindig megnyugtatta, kibékítette felesége közelléte. A két mély ránc ujjai simogatására kisimult a szeme között és arca rendezen felderült. Csak az utóbbi időben nem akart felengedni a hangulata. Fanyarul elrántotta a vállát.

— Hagyj Mici, nincs kedvem.

Az asszony megbántva visszahúzódott, de nem volt aki elsikló teste után kapon és kiengesztelje. A férfi borostás arcát összecsucskott öklére támasztva, az utcára nézett.

Köd szitált odakint. A járókelők feltürt gallérral siettek el a ház előtt, sokan krizantém-csokrot vittek a karjukon. Minden-szentek napja volt.

A szobában még ketten tartózkodtak. Egy idősebb nő és egy kishaba. Az idős nő, Péter anyja, a másik ablakmélyedésben ült és látszólag ő is a járókelőket nézte. A figyelmesebb szemlélő azonban észrevehette, hogy az ölébe eített uiságlappal játszó ujjai néha finoman megrándulnak, s hogy ő is vergődik a szobára süppedt komor hangulatban.

A kishaba, a házaspár egyetlen gyereke, a butorokba fogódzva s apró lábait illeszgetve, járni igyekezett. Aznap megint nyomasztó volt a levegő és senki sem törődött vele. Anvía néha átsegítette a nagyobb akadályok előtt, de most úgy látszott, végképp megfeledkezett róla. Nagyanyja sem nyujtotta ujját, hogy továbbs segítse. Senkisé akarta észrevenni nagy igyekezetét. Pedig a kishabának apjához akart eljutni. Szuszogott, erőlködött, a könyvvállvány polcába kapaszkodva csusztagta lábát, s totyogott előre. Végre a sarokhoz ért. Ott várta, hogy mi lesz? De hogy nem mozdult senki, elgörbítette a száját, s hangokat hallatott. Mindnyájuknak fel kell figyelniök.

Már csak egyik kezével fogta a polc sarkát. A másikat segítségért nyujtogatta. Csak egy lépés volt még hátra, de mégis milyen nagy feladat. Az anyja csillogó szemmel figyelte, lesz-e a kicsiben bátorság a nagy lépésre. Hogy az óhajtott célt, apja térdét elérje. Csalogatta. Az öregasszony is elmosolyodott a másik ablaknál. Biztatta. Csak apja hallgatott. Nézte a gyerek erőlködését, aki már közel állt a siráshoz és panaszos hangokat adott.

Máskor órákig eljátszogattak vele. Járnit tanitgatták, mosolyogva nézték bukdácsolását, agyoncsókolták. Most ez a játék

is hidegebb lett. A nagyanya szinte előre hajolt a széken, úgy várta, vajjon a pici léleknek nagy igyekezete áttöri-e a nyomasztó levegőt, mely a hallgató embert körülfogja. Az anya elhalványodva várta a megváltó mozdulatot... De a gyerek végül egyedül tette meg az utat. Egy kis ingadozás után elindulva, apró topogással, apja térdéhez bukott. De apja akkor is kelleetlenül, ügyetlenül nyult érte, nem ujongva, mint azelőtt. A baba ezért elcsuszott és panaszos sirással elvágódott a szőnyegen. Az anyja szíven ütve hajolt le hozzá, s ölébe kapva, könnytől fátyolos szemmel kiszaladt a szobából. A nagyanya megbotránkozva kiáltott fel:

— Péter!

A férfi kedvetlenül mentegetődzött:

— Nem tehetek róla, rosszul nyultam utána.

Az öregasszony sokáig merően nézett rá. Szavak fojtogatták a torkát. Szóljon-e végre már?

A férfi nem tudta állni a tekintetét. Kiszakította magát delejes nézéséből, mintha nem tartoznék rá, de azért minden idegével érezte, hogy anyja felkelt és feléje közeledik. Elhárítón felemelte a kezét.

— Mama, az Istenért, csak semmi prédikáció!

Az öregasszony megállt a fia mögött és vállára tette a kezét. A férfi, mintha nehéz suly érte volna, elhuzódott.

— Mama, ne, hagyjuk!

— Péter, mondd, mi a bajod?

— Mi volna?

— Megbántod Micit, nem törödsz a gyerekekkel, eltaszított

— Nem taszítottam el. Véletlenül elesett.

— Jó, elesett. De nem nyultál érte. Hagytad fekdüni. A te gyereked. Már azt sem szereted?

— Mama, ne bántson!

— Nem lehet hagyni! Te sem beszélsz, ő sem beszél. Az ember hetek óta fulladozik ebben a levegőben. Pedig érzem. Mici is érzi, hogy itt valami megváltozott. S ezt már érezted a gyerekekkel is.

A férfi még egyszer megpróbált kibújni a vallatás alól.

— Majd elmúlik. Rosszkedvű vagyok, semmi más. Néha rájön ilyesmi az emberre, maga se tudja miért.

— Te Péter! — próbálta az öregasszony szembekapni — Nem amiatt a belga lány miatt van ez?

A férfi meghökkenve felnézett. Maga is elgondolkozott a gondatokon, mint aki előtt feltártak egy kaput, amelyről nem tudott.

— De mama!... — tiltakozott, de erőtlenül, bizonytalanul.

— Hiszen tudia, hogy én nevettem magukkal a legjobban, mikor rajongóm hűtlen lett, s nem irt többé.

— Igen, nevéttél, de akaratlanul tovább vártál. Napok, hetek óta várod, várod három hónapja. Összerezzensz, ha a csengő szól, lesed a postást, s elmaradozol a hivatalból. Betegesnek látszol, heversz a diványon és a levegőbe bámulsz. Goromba és ideges vagy Micihez. A gyerekekhez türelmetlen. Azt hiszed, nem látom?

— De mama, elég, elég!

Az anyja tovább faggatódzott:

— Mondd, ugye az a lány az oka, mert nem ír?

A férfi először nevetni próbált, azután tünődve maga elé bámult, s a vállát rángatta.

— Nem tudom. A mama jobban tudja. Hiszen úgy a fejemre olvas mindent.

Elgondolkozott. Lehetséges, hogy ez hatna így rá? Pedig azt hitte, hogy elmosódik az eleven emlék, amit a hadifogoly-élethől hozott magával. És amit a lány rajongó levelei úrra és úrra fel-élnkítették. Sokszor unta, sokszor nevette, sokszor meg hosszantotta. Számtalanszor elhatározta, hogy véget vet a barátságának. Különösen házassága után. De soha sem volt bátorsága, hogy keresztülvigye. A bolondos kis belga lány arca elmosódott, csókiának melege rég ellillant. Csak két nőát látta még emlékeiben a fészületen... Amikor megfogadta: »Pierre, én a halálig várok rád!« Ha rá gondolt, legtöbbször egy rohanó kis alakot látott, aki kendőt lobogtatva futott, bukdácsolt, a többi izgatott, síró, kendőtlobogtató nő között, a hazatérő foglyokkal telt, induló vonat mellett:

»Au revoir Pierre... au revoir!«

Azóta csak a levelek kötötték őket össze. És a kis belga lány szép leveleket tudott írni, Péternek nem volt szíve őket megszakítani.

Először az anyia szerzett róluk tudomást. Később a felesége, Fsküvője után mindent meg akart írni, a messzi belga városba. Nem tudta megtenni. Megkísérelte elhidegíteni. Rövid, komisz leveleket írt. Annál hosszabb, ijedtebb válaszok jöttek. Hozzátartozói kérlelték, korholták. Maga is kinosnak, haszontalannak tartotta a levelezést. Legutóljára azt írta, hogy beteg. Erre agyonrémült levél érkezett. Meg kellett az aggódó leányt vigasztalnia... És most a lány részéről szakadt meg a dolog. Eleinte hosszankodott. Hozzátartozói előtt még maga csufolódott. »No lám, így festenek az örök szerelmek... A szánkozót hagyják faképnél!« Azután elhallgatott. Mindíg mélyebben és mélyebben. Idegessé vált. Ingerültté, majdnem beteggé.

Az öregasszony erősebben fogta fia vállát.

— Péter, neked ugye ez a bajod? Valld be, arra a lányra gondolsz?

A férfi sokáig nézett szembe az anyjával. Szabadulni igyekezett az anyai kéz sulya alól. Megpróbálta nevetéssel elútni a kérdést. De a nevetés ferdén csuszott ki. Végül szégyenkezve hajtotta le a fejét.

— Lehet mama... nem tudom. Fái, hogy elhallgatott. Beteg, szerencsétlenség érhet. Mindenféle rosszra gondolok.

Az anya kiegyenesedett. Sokáig állt így a fia mellett. Szemét előrszegezve, mint akit egy gondolat gyötör. Azután végigsimította a fia haját.

— Mondanék én neked Péter valamit! Nem tudom, hogy helyesen teszem-e. De talán mégis megnyugszol... És megbo-

csáitasz nekem. Gyere, felfedek előtted egy titkot. — Megfogta a fia kezét és magával húzta a szobáiba.

A fiu csodálkozva követte anyját, aki fürgén előre sietett.

A szomszédos szoba volt az övé. Fiókos szekrénye előtt megállt. Rövid tétovázás után előrenyult és megforgatta a titkos rekesz gombját. Péter is ismerte a titkos rekeszt, de az öregasszonynak már rég óta nem voltak titkai. Különben sem jutott volna eszébe, hogy kutasson. — Az elébe tároló fiók mélyén jól ismert, halványszürke levelek heverték.

— Mama, mi ez?

Yvette, a kis belga lány levelei voltak. Két-három levél, de milyen különös... Nem neki »szeretett, drága Pierremnek« szóltak, hanem: »drága jó, ismeretlen anyámnak...« És a levelekben sűrűn esik szó egy szegény »megboldogultról« Péter csodálkozva forgatta ujjai közt a szürke lapokat, s belekapott az irás egyik-másik oldalába. Anyja előredőlt a széken, ugv figyelte a fia arcát. De azon semmi indulat sem látszott. Sőt, mintha megkönnyebbült volna. Az előző hetek gyötrődései kisimultak. És ő ezt akarta. Sőhajtva dőlt hátra székébe, keze ölébe hullott.

— Én találtam ki. Én akartam. — motyogta. — Talán jól tettem... Mjccivel már régen tanakodtunk, hogy mit kellene csinálni. Sajnáltam őt, sajnáltalak téged... És sajnáltam azt a lányt is. Azt akartam, hogy vége legyen. Megírtam, hogy ne irion többé, mert meghaltál... — Keresztet vetett. — Isten bocsássa meg a bünömet.

A férfi arcán nem látszott semmi. Egy kicsit talán megborzonzott. De lehet, hogy a szoba hüvös, fűtetlen levegőjétől. Már indulni akartak kifelé, mikor Péter keze, amint a leveleket visszatette a rekeszbe, egy kartondobozhoz ütődött.

— Mi ez? Ez is Yvettétől való?

Az anya már nem tudta eltagadni. Péter magához vette a dobozt és felnyitotta. Egy halotti fémkoszoru hevert benne.

»Mindszentekre — Felejtethetlen Pierremnek« — olvasta hangosan az ezüstözött, fémszerű szalagról.

Nem, nem vett észre semmit a fia arcán. Mintha egy kissé mosolygott volna, amint elgondolkozva megérintette ujjával a koszoru éles kemény fémleveleit. Azután lassan, óvatosan becsukta a doboz fedelét. Sőhajtott.

— No, menjünk mama.

Csodálatos, milyen könnyen átsiklott az eseten. Ugy látszott: az a tudat, hogy a lány jól van és nem felejtette el, megvigasztalta. Este látszólag nyugodtan beszélgetett hozzátartozóival. Tréfálkozott feleségével, eljátszogatott kislányával. Az anyja, mikor egy pillanatra magukra maradtak, félénken megkérdezte:

— Nem irsz többé annak a lánynak?

Szemöldökei a homloka közepéig felszaladtak:

— Ugyan minek, mama? Bolygatni a multakat. Engem ott el-síratnak.

Mikor kezdődött a gyötrődése, senki sem tudta. Talán már az első este. Vacsora után a cseléd behozta a gyalult fenyő-desz-

kát, amelyre szokás szerint minden évben felragasztották a halottak lelki üdvéért égetett apró mindszenti gyertyákat. Minden elköltözött lélekért egyet. Azután meggyújtották őket és szokás szerint lobogó gyertyafény mellett imádkoztak. A gyertyákat — mint mindig — most is gondosan számontartották.

»Ez nagyapáé, ez nagyanyáé, ez azé, az amazé... sth.«

Egy gyertya kimaradt. Péter azt is felragasztotta a deszkák sarkára. Mosolygós fintort vágott.

— Legyen ez az enyém. Egy helyen úgy is égetnek gyertyát értem.

Szokás szerint ők is figyelték, melvik gyertya milyen erővel ég. Mintha az elköltözöttek is köztük lettek volna ilvenkor. Legalább az apró lángok képében. Az egyik derűs, a másik alázatos, a harmadik meghalik, megolvad a forróságtól, a negyedik haragosan füstölög. Folyton igazgatni kellett őket. Lassan tövig égtek. Még egy nagyot lobogott a lángjuk, megpörkölve maguk körül a deszkát, azután siró sercegéssel kialudt. Egy lánggal kevesebb, egy lélek eltávozott. Az apró lelkek mentek lefelé ször. »Ni az egyik nagybácsi mennyire siet, kétszeres erővel lobog« — jegyezte meg a fiatalasszony.

Mindig sötétebb lett a szoba. Egy nár késedelmes lélekkel együtt csak Péter gyertyája égett még. Küzdött, birkózott a levegővel. A többiek is lassan elhagyták. Mindig szomorubb lett a sötétség körülöttük.

Péter sokáig bámult ebbe az utolsó lángba. Hogy küzdött, hogy szeretett volna élethen maradni! De neki is mennie kellett.

Az arcok már az utolsó fényben vibráltak, az ő gyertyája is csonkig égett. Azután megkezdődött a fényvilla vergődő haláltánca. Ez előbbi fénykúpból már csak egy parányi kék pont látszott, majd az is kialudt. Péter izgatottan nyult előre, hogy elnyomja a füstölögő kanócot.

Sokáig sötétben ültek. A férfi arcát tenyerébe hajtotta, mikor a józanító villanyt felkattintották és pislogva egymásra néztek.

✱

Másnap, halottak napján, elkérte a fémkoszorút az anyjától, azzal, hogy kiviszi a temetőbe.

— Nem tudom szívelni idehaza, — mentegetődzött. — Mindig az az érzésem, hogy halott fekszik a lakásban.

Azután feledésbe ment a dolog. A lány nem irt, a férfi nem beszélt. Senki sem gondolta, hogy tovább gyötrődik. Hogy játék, tréfa, s beszélgetés közben, feleségére és gyerekére vetett tekintete mélyén rettenetes vergődésben él. — Ha a templomban, a sötét mellékoltároknál meggörnyedt, siró nőalakot látott, sarkonfordult és elrohant. Ilvenkor a belga lányra gondolt, aki őt is így sirathatja, lelke üdvéért imádkozva.

✱

Két hónap múlva apja siriánál agyonlőtte magát.

Yankee barátom nem láthatta a Louvret

*Hát visszajöttél csolódottan,
hát visszajöttél betűk, színek rabja.
Homlokodon a remény elkopott,
a gyűlöletnek sosem voltál papja.
Visszaűzött a Szajna mellől
a vérontás s a Louvret nem láthattad.
Apollót, aki próbája a szépnek
és őt, Vénust, meg nem látogathattad.*

*(Ó Praxiteles, véres e világ,
s ki látni akar, sáncárokból nézzen.
Csak nézzen, nézzen, hátha mégis
a méltó mámor jelentkezik készen.)*

*Bocsásd meg pajtás ezt az álmodozást,
de ott valál s nem láthattad Silenust,
és Dianát sem s más görög szobrokon
az antik lelket s harsánytestű Bacchust.
És Mona Lisa nem adott mosolyt,
s Hals cigánylányát meg nem kívántad,
nem mélézhattál a bambino arcán,
s az égi s földi szüzet nem szántad.*

*(Ó művészek, ti primitivek s ujak,
mohón ha rátok emlékezhetem,
azért teszem, mert zamatját a multnak
távoli szóval is élvezhetem.)*

*Barátom vagy. Olyan hálátlan
e kor, hogy téged, hű balgatag
elvont a Louvre ékétől,
holott mennyire biztattalak.
Menj, menj át, pajtás, lásd Párizst,
hálátlan e kor, becsapott.
A Louvre pincéjében a
kép-ördögök és angyalok.*

(Ó Rembrandt, Dürer, Watteau és mások,
szineitekben hajdan füttyörésztem.
Az ifjúságom, méla és vásott,
azért maradt meg, noha csakis részben,
mert felétek vitt az emlékezet,
ma vijjog már az érett kor madara,
ám elijesztni sohasem képes
e szépet, bárha utam nem visz arra.)

Hát visszajöttél csalódottan,
yankee barátom, nemes rajongó.
A Boulevardon ősszel fáztál,
s fűledben zúg a háborús dongó.
Szüretje nem volt jó lelkednek,
a szépség fürtje elmaradt,
a szépség borát nem izlelted,
Európa
csak repülőgép, ágyú és barak.

Cleveland Ohio

REMÉNYI JÓZSEF

POLINEZIAIAK

A polineziaiak
Pullmann kocsiban nem utaznak.
Az Úr elébe s úr elébe,
az istenek messzi berkébe,
a sors csúcsára s a völgyébe
gyalog s lóháton s mosolyogva
mennek, mennek
a polineziaiak.

A zulukafferek
fészkéből ha kiszáll a madár,
s nem tér vissza, azt megsiratja,
és a majom is hintáztatja
vidámnak látszó bánatát,
mert szereti, hogy együtt élnek ő
s a zulukafferek.

És a hottentották?
Kézenfogják a gyermeküket,
hurrát nem mondak, ha szívüket
kacagtatja a zsiráf s oroszlán,
s ha szemük táncot lejt a csoroszlyán,
kiben már nem lobban fel semmi,
de mégsem akarják megenni,
mert ők is emberek,
ők a hottentották.

S négerék, kiket
az idő s tér yankee földre vetett,
és én mindennap láthatom őket,
még ők is, suhanó vággyukkal,
unalmat széttépő zajukkal,
macskát büvölő tréfájukkal,
görényt taposó nagy talpukkal,
az érzékek csavargásával,
évezredek babonájával,
fogánymultjuk táncütemével,
a négerék,
még ők is, ők is emberek.

S a fehérek?
Pullman kocsiban utazhatnak,
szegényeket megszarolhatnak,
az aranyért vérdíjat adnak,
és modernül is harcolhatnak,
s az erőszakon keresztényi
szóval minden bűnt elringatnak.
Pajzsuk a pénz és kabalájuk,
a boltban ihlet nem néz rájuk,
Pullman kocsiban sem,
Pullman kocsiban sem.
De ők fehérek, kulturáltak,
angyalarcokká sohasem váltak,
az égbe, égbe sohasem szálltak,
ők a fehérek, ők a fehérek,
s nem polineziaiak.

(Cleveland. Ohio.)

REMÉNYI JÓZSEF

EMELTETETT ISTEN DICSŐSSÉGIRE...

Aranyos májusvégi nap. Mosolyog, játszik a falu. A dolog elején tul vannak már, a süreje meg csak ezután jön. De odébb van az még! A levegőt is illatossá tette a délutáni, aranyat érő májusi eső. Mintha imádságra jött volna ez az aranyos idő!

Körülbelül ezt magyarázgatja bizonykodva egymásnak az a két piros-pozsgás kispászka is, aki most fordul be a nagy iskola sarkán a főutcára. Mérő Gáspár és Pongrác Pál. Javakorbéliek. Nem sietős a dolguk, nyilván csak a Körbe iparkodnak. De Uramisten, ki is sietne falun az ilyen gyönyörűséges májusi délutánon, amikor minden fűszálon hivalkodva csillog az aranyat érő eső gyöngyharmata, amikor a szomszagos föld szinte szemmeláthatóan issza, szivja magába a langyos vizet, szinte belereszketnek a fák, füvek gyökerei a boldogságtól. Mérő és Pongrác, mondom, tempósan lépegetnek.

Zimonyi doktor az siet. Majd nekiszalad a két embernek. De annak már olyan a tempója. Az is lehet, hogy beteghez szalad. Mire a két ember kalapjához nyul és elmondaná az adjon Isten-t, ő már el is kapta, meg is rázta a kemény tenyereket, sőt meg is kérdezte:

— Adjon Isten! Adjon Isten! Kijöttek már a gyerekek az iskolából?

Aztán feleletet sem várva folytatta:

— A fiamat várom, a Zolit. Nem gondoltam, hogy eláll az eső, elhoztam az esernyőjét. Tudják, milyen a gyerek! Aztán megfázik és kész a baj! Amugy is olyan vékonyka, pedig már negyedikes!

Mérő Gáspár, hogy feleljen valamit, rábökte:

— Negyedikes?

— Az ám! — lelkendezett a doktor. — Ószre gimnáziumba adjuk Kalocsára!

Az iskola kapuja hirtelen kitérült és sikongva, lökdelőzve hömpölygött ki rajta az élet: az iskolások. A beszélgetés megakadt. Zimonyi doktor ideges tekintettel a fiát figyelte. Megállt, hogy el ne veszítse a szeme elől. A két gazda is megállt: nem akartak keresztültörtetni a mind szélesebben hömpölygő gyerekaradaton. A doktor hozzásiető fiát ajnározgatta, lelkére kötve, hogy hazamenet a világért se merjen szaladni, a sarat kikerülje. Aztán meg-

csókolta és tovább sietett. De a másik két apa szinte közömbösnek látszó nyugalma sem volt igazi. A gyerekaradatot nézték ugyan, de szemeik a gyerekeket keresték. Azok is negyedikesek voltak. A Mérő Gazsi is, meg a Pongrác Pali is. Az apjuk után ők is nagyon tartották a cimboraságot. Sülve-főve együtt voltak. Most is ott állt mind a kettő a langyos esővízzel teletuttatott árok kellős közepén és sikongva topogtak benne meztelen lábaikkal.

A két apa is mosolyogva nézett össze, hogy észrevették.

— Bűdös kölkei... — dörmögte megelégedett boldogsággal az öreg Mérő. Pongrác is csendesen kuncogott mellette. Hogy a Pali gyerek odanézett és észrevette leleselkedő apját, hirtelen kiugrott az árokból. A másik ösztönösen követte, s csak a parton tekintett szét aztán, hogy hát miféle veszedelem az, amely elöl ilyen gyorsan kipenderedett az árokból a Pali? Egy szempillantás alatt észrevette a két leleselkedő öreget ő is. Mint a tettenért bűnösök, úgy zavarodtak belepirulva mind a négyen egymás tekintetébe. Ugyan mit láthattak abban?

Nincs csodálatosabb látvány, mint amikor a nyári fürdészek idején, csendes lubickolgatás közben az ember hirtelen nagy lélekzetet vesz és csendesen lemerül a víz alá s lenn a szemnemláta mélységben kinyitja a szemét! Ott látja csak az ember igazán, hogy mily aranylóan szép színe van a zöld nyiroknak, vízi mohának, mely pedig, ha napvilágra hozzuk, undorító, hideg, nyálkás.

A magyar ember szíve sem szegényebb érzésekben, mint bárki más istenfiáé, de veleszületett szerénysége, vagy talán egészséges ösztöne tiltakozik szíve legbensőbb, legnemesebb érzéseinek műtőgató feltárása ellen. Magyar paraszt ritkán csókolódzik, mások előtt meg soha. Ha pedig megteszi, az már vagy figurából van, vagy nagy szükség idején, de akárhogy is lenne, belepirul!

Mert hiszen azért, hogy a doktor nem átalotta itt az utcán, mindenki szemeláttára megcsókolni a gyereket, az nem jelentette azt, hogy Mérő Gáspárnak kevesebb melegség öntötte el a szívet a langyos májusi esővízben topogó Gazsi láttára! Hiszen gyereke! Meg csak rá kell nézni: csupa élet, csupa öröm, csupa egészség ez a Gazsi gyerek! Mustrát vehetne róla minden állapotos asszony! Pongrác Pál elejétől végéig ugyanezt gondolta a maga Palijáról. De nehogy a gyerek elbizza magát, hát egy szájrándítással letörölte arcáról a ráraizolódott mosolygást és odaszólt:

— No csak!

Ami nyilvánvalóan nem biztatást jelentett a további lubickolásra, hanem éppen az ellenkezőjét: No csak elég legyen már!

Hogy a Gazsi is értsen belőle, hát az ő apja is csavart egyet a bajuszán és odaszólt:

— No csak mozogj te is! Oszt mire hazaérek, ki legyen ajjazva!

Ezt ugyan felesleges volt mondani, mert mire pár percnyi lihegő vágatás után hazaér a két gyerek, mind a kettőt ujjab »no csak«-kal fogadja otthon az anyja, legfeljebb egy karaj kinyérkényi

időt engedvén nekik a kialjazásig. Azután lámpagyújtásig az övéké a világot jelentő utca, de azután...! Azután csendes dicsértessékekkel meggyújtják a lámpást, aztán kiki a maga dolgára! A kisebbjének kezébe nyomják a rongybabát, a nagyobbja körülüli a kukoricás kosarat, megkezdik a morzsolást, az iskolásforma pedig odaül az asztalhoz a lámpás mellé, megnyálazza a plajbászt, vagy felüti a könyvet és mondja! Kisvártatva hazaér az apjuk. Vagy a munkából, vagy — ilyen kisdolgu időben — a Körből és vacsoráznak. Aztán tesznek-vesznek, kászalódnak és rövid idő múlva már csak a Bodri van ébren a háznál. Rövid az éjszaka a falun!

Most veszem észre magam, hogy immár a Bodrit ugattatom a csendes falusi éjszakában, pedig alig mult négy óra és lám-e, Mérő Gáspárt meg a cimboráját ott felejtettem az iskola előtt! Az ám, ha nekik több eszük nem lenne! Rég benn ülnek ők már mind a hárman a köri szobában, mert, hogy szavamam ne felejtsem, a tanító is velük tartott és összebujva, fontoskodva tárgyalnak valamit. Hogy egy járathat vannak, azt bizonyítja az is, hogy üveggel hozatták a bort. Ugyan ez azt is jelentheti, hogy nem kis dolog, amiről szó esik, meg, hogy huzamosabb megbeszélést igényel!

Nyilvánvaló az is, hogy a tanító mondja, ők meg nekiveselkedve hallgatják.

— Mondom, emberek, hogy nem járnak rosszban, ha rám hallgatnak. Ha van az osztályomban gyerek, aki arra való, hogy tovább taníttassák, akkor ez a két gyerek az! Aztán, hála Istennek, lenne is miből. Nem kerül az olyan sokba, hogy ki ne bírják. Hogy messzire mennek? Hát az igaz. Kalocsa messzire esik ide. Jó két napi járás kocsin. De látják, ha bérmálás esik, maga az érsek is kocsin következik el mihozzánk, oszt nem sántul bele! Az is meglehet, hogy mire a felsőbb osztályokba lépnek a gyerekek, kiépül a vasut is, akkor meg semmiség az egész! Elmennek? Messzire mennek? Hát aztán?

Mérő Gáspár magabiztatón közbeszólt:

— Hát elmennek, oszt le van! Hát én amikó Boszniába vótam katona, oszt két esztendeig haza se eresztettek?!

Pongrác Pali is talált valami vigasztalót:

— Nene, hát ha elmennek, akkó se maguk lesznek abba a nagy idegenbe, mer hisz ott lesznek a falubu hárman is: ők ketten, meg a doktor fia!

— Nahiszen nem is a gyerekeknek lesz furcsa és nehéz a távollét, hanem... hanem inkább a... szülőknek — folytatta a tanító.

— Má mitü lenne fura nekem, ha tudom, hogy jó helyen van? — botránkozott meg Mérő.

— Má minálunk is inkább majd csak az asszony itatja meg az egereket, mer hogy nagyon rá van szokva a gyerekekre, oszt neki lesz fura, ha egy esztendeig nem lesz kire pöröni! Mink emberek mégis csak! Igaz-e koma?

A komának titulált Mérő rábólintott, hogy igaz.

Rettenetesen egy véleményen voltak mind a hárman! Cserélődött ott az üveg is egynéhányszor, bólintgatás is esett számol-

hatatlan. Az eredmény az volt, hogy szeptember elején három kis ember és három nagy gyerek ült azon a batyukkal megrakott szekéren, mely a tudományos gimnázium azon-korbeli, legközelebbi és legtöbbször taksált székhelyére, Kalocsára vezetett.

Aztán a három kis ember ott maradt. Ott maradt a lelke: mind a három: a Gazsi is, a Pali is, meg a Zoltán, a doktor fia. Emez a kettő még hagyjám, de a harmadik! Mert a Gazsi meg a Palkó csak épp, hogy elveresedett egy kicsit a bucsuzásakor, de a doktor fia, a Zoli, az riva szaladt vagy két sarkot a kocsni után, látta, mert különben igen keményen tartották magukat!

A gyerekek se panaszkodtak. Igaz ugyan, hogy a nagybetűs levelek alján, ott, ahol azt irták: ...meg tisztelem édesapám, meg ugy, hogy Mérőnek oda kellett suhintani a Deres hasa alá, hogy a gyerek lemaradjon, mert ha a doktorra hallgat, tán még megálltak volna ott újra bucsuzkodni! De, hogy a Zoli is lemaradt, a három nagy gyerek: Mérő Gáspár, Pongrác Pál, meg a Zimonyi doktor ugy elcsendesedtek a szekéren, hogy a deres is észrevette a nagy elkókadást és ámbátor hazafelé igyekeztek, csak meglassította ő is, az iramot a Ráróval. Meg-megálltak minden csárdánál, ahol jövet is megálltak és ha beszéltek is valamit, bizony csak arról volt szó, hogy mit is mondott ennél a csárdánál jövet ez, vagy amaz a gyerek. Kevesebb volt a szó, de az ital valamivel több. Hazaértek.

Két hétig az utról, Kalocsáról, a jezsovitákról: szóval a gyerekekről folyt a szó. Eddig is volt becsülete mind a két embernek, de most, mintha megnőtt volna a becsület! Templomképviselő, iskolaszék, meg mit tudom én, mi nem volt eddig is mind a kettő, de most, mióta híre járt, hogy a jezsovitáknál a doktor fiával együtt tanulja a diákszót a Gazsi, meg a Pali, valahogy még jobban nekiindult a bokrosodásnak a Gáspár, meg a Pál tekintélye. Volt ugyan némelyik, javarészt afféle siránkozó öregasszony, aki nem átalotta azt mondani, hogy hogy lehetett szívük idegenbe adni a gyereket, az egyetlen fiukat abba a nagy messzeségbe, ahol akár meg is halhatnak a nélkül, hogy az anyjuk fogja le a szemüket, mondom volt efféle beszéd is, de ezen csak a Mérőné, meg a Pongrácné siránkozott, azok is akkor, ha az ember nem édesanyám, meg mindenkit, szerető fiuk... ott nagyjából esett valami packa, amiről bajos lett volna megállapítani, hogy tinta volt-e, vagy sem, amelyről azonban mind a két asszony azt állította, hogy a gyerek szétmajszólt könnye lett volna, de hát ez csak afféle asszonyi feltevés, ami felől gondolkozni ugyan lehet, de amelyet komolyan venni nem szabad.

Majdnem rivilinció lett abból is, amikor karácsony táján a két asszony összebeszélte és avval lepték meg az urukat, hogy ők bizony befognak és mennek! Egyenesen Kalocsáig!

Az a két szivtelen ember leintette őket. Még az kellene! Mert két gyámoltalan asszonyi szív nekikeseredik, hát majd rögtön befogatunk és hajszoljuk azokat a szegény jószágokat télvíz idején Kalocsáig!

Elmult a karácsony is. Örömtelenebb volt, mint máskor, mi tagadás, de csak elmult. Az asszonyok se mertek már előhozakodni a kalocsai utazás tervével. A doktor is előhozta egyszer, de azt is leintették.

A falu eseménytelen telében az egyetlen szenzáció az a huza-vona volt, ami a temetőbeli nagykereszt miatt támadt.

No de nem is amolyan mindennapi eset volt az sem, azt meg kell engedni!

Volt a faluban kőkereszt, vagy három. A templom előtt egy, a felvégen egy, meg a falu tulsó szélén is egy. Ez a harmadik kereszt volt mindennek az oka. Korhadt volt már a fája, lekopott a festés is a pléhdarabról, de csak kereszt volt mégis! Így a pap. A hitközségi képviselők meg azon a véleményen voltak, hogy kereszt ide, kereszt oda, az alvégen nem is olyan fontos az az öreg kereszt, kivált ha tekintetbe vesszük, hogy a temetőben egy nagy kereszt sincs, pedig a szomszéd faluban kettő is van a temetőben! Az öreg pap csak bakafántoskodott: hogy azt a keresztet onnan elmozdítani bajos. Mert — azt mondja — azt oda helyezték a jólelkű adományozók, annak ott kell maradni, de meg különben sem érdemes kimozdítani onnan, hiszen korhadt is, kopott is már. Gázsó Pali, akinek az öregapja állította az alvégi keresztet, váltig azon volt, hogy csak át kell vinni a temetőbe! De az öregpap sem hagyta magát, s mikor már a Gázsó-párt annyira megnőtt, hogy komolyan számolni kellett vele, kijelentette, hogy belealapszik ő is, de csak akkor, ha az érseki hatóság is belealapszik. Legjobb lesz, ha majd ő megírja az érseknek, hogy milyen nagy kalamajka támadt itt a kereszt körül, aztán azért érsek az érsek, hogy eltalálja, hol az igazság, ám döntsön Ökegyeltnessége!

Igen ám, ha az öreg Gázsó nem lett volna már vagy husz esztendeje templomképviselő! De ismerte ám ő is a dörgést! Így szokták a papok! Hogy majd ők irnak az érseknek... Igen ám, de az érsek csak abból tud kiokoskodni, amit a helybéli pap ír neki! Aztán az igazság is úgy osztódik, ahogy a helybéli pap jelentése íródik!

Merész beszéd volt, de igaz. Olyan csatározás indult meg a korhadt fakereszt körül, hogy csoda!

Akkor esett aztán, hogy Mérő Gáspár szót kért.

— Tisztott templomképviselők! — mondta. — Hiába itt a sok kajbálás, meg az osztzkodás, merd itt csakis úgy lesz a végén, ahogy az érsek mondja, oszt le van! Mer, amit mink monduk, az is igaz, amit a plébános ur mond, az is igaz, de csak ott gyűn ki az igazság, ahun az érsek akari! Mer én látásbu ismerem is. Má mind az érseket. Nagy ur az! Haszen még mikó a misét mondja, akkó is hat pap ministrál neki, de mindnyája különb a mi papunknál, igaz-e plébános ur?

A plébános ráhagyta.

— Azé hát aszondom, hogy az érsek nélkü nem lesz a kö-rösztbü semmi, mert hogy nem is lehet. Azt kék hát csinálni, hogy föl köll menni igényest az érsek elejbe, oszt értelmesen leanni a szót igényest neki!

Általános helyeslés követte a beszédet.

Pongrác Pál elhaló hangon szólt közbe:

— Szent igaz, amit a Gáspár mond! Ki kék küdeni bár két választmányt, akik elmennek Kalocsára az érsek elejbe! Mán hogy most ki lesz az a kettő, azt én nem bánom, de jobbadán csak olyant köllene kandedáni, aki ismeri a járást.

Gazsó Pali is felszólt, de felszólalása természetesen az a mindenképen ésszerű javaslat volt, hogy a két kiküldött nem lehet senki más, mint Mérő Gáspár és Pongrác Pál, mint olyanok, akik amugy is ismerik már a járást odafenn, hiszen deákoskolát tanul mind a kettő gyereke az érsek városában.

Farsang volt még. Kétsukos hó takarta a pusztát Bácskától Kalocsáig. Csuszott a szánkó, meg sem érezte a Deres, meg a Ráró azt a két embernyi súlyt a szánkóban, mert hiszen a harmadiknak, a cingár doktornak a sulya számba sem jöhetett!

Hogy ami a váratlan találkozást illeti a gyerekekkel? Hát ez volt az a bizonyos nagy szükség, amit jó elébb említettem: bizony a nyakába borult a két kis ember a két nagy gyereknek, hogy a harmadik párról ne is beszéljünk! Gazsi a Deresnek, mivel ott már igazán nem szégyelte magát, két csókot is adott! Hogy sikongtak örömben azok a gyerekek! Az öregeknek meg, mivel hogy olvadozni kezdett a szemöldökükre fagyott pára, bizony meg kellett törölgetni a szemüket! Jókora zsákot tett ki a hummi-egymás is, amit egy-egy gyerek kapott anyai küldemény fejében.

A gyerekek nem panaszkodtak a jezsovitákra, de ezek se valami különösképen a gyerekekre. Minden rendben volt hát. Már indultak is volna haza, de az ám, hát az érsek majd ellefejtődött!

Valami rendes öreg ur volt az is! Kezelt mind a kettőjükkel, megkérdezte hogy van az asszony, hány a gyerek, szívtat is adott. A keresztygre meg csak annyit mondott, hogy legszebb lenne mégis, ha az az öreg kereszt ott maradna, ahova tették és nagyon megkérte Mérő Gáspárt is, meg külön a Pongrac Palit is, hogy legyenek olyan szivesek, aztán keressenek neki egy, vagy esetleg két olyan buzgó embert, akinek a jó Isten kegyelméből a zsebe is megengedné, hogy állítsanak a temetőbe egy új keresztet! Olyan szép emlék lenne az, olyan Istennek tetsző cselekedet lenne, nem is olyan nagyon drága, neki pedig külön nagy örömet okozna, ha akadna két ilyen derék ember abban a faluban! A jószándéku embert megáldja az Isten is! ..

Pongrác Pál kettőt köhhentett, mert igen elérézékenyült az érsek kedves, szívhez szóló szavaitól és megszólalt:

— Hát ehen-e, egyik mán lennék is én magam! !

Mérő Gáspár szemrehányó tekintettel nézett rá:

— Hát én mi a nyovojájé maradnék le?

Az érseknek sincs több keze, csak kettő, de mind a kettőt a két ember felé nyújtotta.

— Megáld az Isten érte mindkettőtöket, gyermekeim!! Szeretem ezt a kettős elhatározást. Rokonok vagytok?

Pongrác kemény hangsúllyal mondta:

— Egybéli cimborák, meg komák.

Mérő megtoldotta:

— Meg mind a kettőnknek itt tanul a gyereke a jezsovitáknál!
Az érsek arca felderült.

— Ugy? Na ennek igazán örülök!! Hogy haladnak?

— Ami csak a legjobb! — felelte Mérő büszkén. — Itt várnak a ház előtt, még mink végezelődünk!

Az érsek szelid arca elmosolyodott s jobb kezével megnyomta a csengetyü gombját. A belépő inasnak meghagyta, hogy a kastély előtt várakozó két gyereket vezesse fel.

Az elővezetett két gyerek kipirultan, ijedten csókolt kezét az öreg főpapnak. Az meg hol az egyik, hol a másik gyerek kipirult arcát fogta a kezébe és szótlanul nézett tágranyilt szemökbe.

— Valamikor én is ilyen voltam — mondta kisvártatva.

Aztán cukrot is adott nekik. Az asszonyoknak meg szentképet küldött. Mire a hideg folyosóra értek, Mérő is, Pongrác is ugyan-csak törölgették a homlokukról a verejtéket! Meleg volt a szoba is, meg a szívük tája is.

Husvét vasárnapján pedig a temető legszebb helyén ott állt az új kőkereszt. A talpazatán arányos betűkkel írva volt:

EMELTETETT ISTEN DICSŐSSÉGIRE
MÉRŐ GÁSPÁR ÉS PONGRÁC PÁL
KÖTSÉGIN
1902-ben

De a kőkeresztről lehajló Jézus szeme el tudta olvasni azt is, ami nem fért ki a talpazatra:

»Igaz, a te dicsőségedre, Uram, de hát nagyobbra azért is, mert két magyar paraszt keménynek látszó, de valójában igen puha apai szíve meg akarta simogatni a Gazsi, meg a Pali gyerek üstökét, akik igen messzire következtek el a falujuktól és akikkel — de hiszen Te ezt ugyis tudod, Mindenható — a jezsoviták is, de még az öreg érsek is olyan nagyon meg van elégedve. Áldás-sék érte a Jézus neve!«

Cziráký Imre

CSAK MI MONDHATJUK MEG, HOGY KIK VAGYUNK!

A világháborúnak végetvető szerződéseknél volt a feladatuk, hogy a régen vajudó nemzetiségi kérdést Wilson szellemében megoldják. Európa, de különösen Középeurópa, egy nemzetiségi mozaik és ez ugyyszólván lehetetlenné teszi tökéletes nemzeti határok kijelölését. Így az új határok megrajzolása után is sokmillió főnyi kisebbség maradt. A helyzet súlyosságát az sem enyhíti, hogy az önálló államok száma a háború után erősen megszorodott. A fennmaradt kérdés megoldását kisebbségvédelmi szerződésekkel kísérelték meg.

A kisebbségvédelmi szerződésekben, az első pillanatban, szabadelvűséget és emberséges szellemet fedezhetünk fel, de csak addig, amíg a nemzetek önrendelkezési jogának a lényegét össze nem hasonlítjuk a kisebbségvédelmi szerződések ismertető jelei mögött rejlő gondolattal. Ha ezt megtesszük, rájövünk, hogy szabadelvűségről és emberséges szellemről csak bizonyos mértékben beszélhetünk, hogy a lényeg, még papíron sincs kielégítve. A jóakarát nehezen nyilvánul meg, ezenfelül az új államok féltékenyebben őrzik felségjogukat, mint évszázados birodalmak.

A továbbiak könnyebb megértése és megerősítése végett, ajánlatos egy rövid kisebbségtörténelmi visszapillantás.

A kisebbségvédelmet a történelem joggal származtatja a vallási reformációt követő lelkiismeretszabadság védelméből. Első megnyilvánulását Cromwell közbenjárása jelenti Mazarin-nál, a franciaországi hugenották érdekében. Azóta a kisebbségvédelem tartalmilag és formailag módosult, a századok eszményeinek megfelelően.

Már a reformációnak a megjelenése utal a vallás akkori fontos szerepére, olyan mértékben, hogy a reformációt egyesek a történelmi középkor és újkor határának tekintik. A vallás annyira fontos volt, hogy ez határozta meg egyes országoknak az akkori nemzetközi társadalomhoz való tartozását. Így érthető, hogy éppen a vallásnak a kapcsolat vetődött fel először a kisebbségek védelmének a kérdése. A védelem általában kétféleképpen nyilvánult meg. Diplomáciai beavatkozásra rendszerint akkor került sor, ha a kérdés, az állam eredeti határainak megváltozása nélkül jelentkezett, mint a Cromwell féle közbenjárás esetében. Területi változásoknál azonban legtöbb esetben szerződéses védelem mutatkozott szükségesnek.

Tévedés volna azt hinni, hogy a vallási kisebbségek védelme mindig önzetlen volt. Csak Törökországot kell említenünk, melyet az európai hatalmak a XIX. század folyamán voltaképpen közös gyámság alá helyeztek. Az indító ok azonban korántsem egyedül a vallási tulkapások megakadályozása volt, hanem elsősorban a

keleti kérdésnek az európai egyensúly szellemében való megoldása. A kisebbségvédelem majdnem a világháborúig, ugyszólván kivétel nélkül megőrizte vallási jellegét. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egészen a világháborúig a vallás volt az az egyedüli tényező, mely kisebbségi kérdést idézhetett elő. A vallás jelentősége a korábbi századokhoz képest erősen hanyatlott és egykori szerepét még a XIX. század elején átvette a nemzetiség eszméje. Az utól való félelem azonban sokáig halasztotta a megoldást, míg végre a pá-riskörnyéki szerződések hozzá mertek nyulni, de nem sok sikerrel. A sikertelenség okát, ami a kisebbségvédelmet illeti, elsősorban a kisebbség fogalmának helytelen felfogásában kell keresnünk. A szerződésekben említett kisebbségek védelme elfogadható, mert szükséges lehet, de a XIX. és XX. századbeli korszaknak megfelelő kisebbséget a szerződések meg sem említik, nem hogy védelemben részesítették volna. Ez az első fogyatékoság. A perrendi eljárás fogyatékoságának a kérdése már csak ezután következik. *A kisebbségvédelmi szerződések »faji, nyelvi és vallási« kisebbségeket említenek* és ezeknek a védelméről beszélnek. A kérdés az, vajon ez a meghatározás kimeríti-e a nemzeti eszme korszakában a kisebbség fogalmát?

A nemzetiségi eszme, a nemzeti érzés a tömegek öntudatában, csak rövid multra tekinthet vissza. A nemzeti eszme általános érvényrejutásához szükséges feltételeket az amerikai és francia forradalmak adták meg, a szellemi tartalmat és irányítást a romantizmus, mely, mint az előző századok álklasszicizmusára, racionalizmusára való visszahatás jelentkezett. Az ember nemcsak az eszével él, hanem a szívével és lelkével is. A romantikus művészet és irodalom nem futott többé római és görög példák után, talált bőven anyagot a saját háza táján is: népszokásokban, népdalokban, mesékben, mondákban. Verseit nem írta ékes latinsággal, hanem saját nyelvét fejlesztette, hogy alkalmas legyen a gondolat és elképzelés hü kifejezésére. A hideg, kiszámított világpolgárt kiszorította a nemzet fia.

Mi a nemzeti érzés s minek a függvénye? *A nemzeti érzés kétségtelenül egy érzelmi megnyilvánulás*, melynek irányát történelmi, faji, vallási, nyelvi, nevelési, földrajzi, éghajlati stb. tényezők szabják meg. Ezeknek a tényezőknek a kölcsönhatása lélektani úton kifejleszt egy nemzeti meggyőződést és felkelti a nemzeti összetartozás érzetét. Tehát *tisztán lélektani probléma*, amelynek megnyilvánulásai természetsszerűleg magukon viselik az érzelmi indulatok jeleit. Az összetartozást és evvel egyidejűleg a többiek összességétől való rő és lehetőleg önálló létre törekszik. Önnaga határozza meg az összetartozást és evvel egyidejűleg a többiek összefüggésétől való elkülönülést is. Ez, a régebbi századok folyamán lappangó nemzeti öntudat a romantizmus hatása alatt gyorsan kikristályosodott és lendítő ereje mindjobban követelte az érvényesülést.

Ez a magyarázata a XIX. század nemzeti forradalmainak, majd parlamenti harcainak. A kérdés megoldását a békeértekezlet vállalta magára, a népek önrendelkezési jogának elvét fogadva el. Szerencsésebb néprajzi elhelyezkedés esetében a népek önrendelke-

zési joga kétségkívül eszményi nemzeti államok keletkezését eredményezte volna, a mozaikszerű csoportosulás azonban lehetetlenné tette a teljes megoldást. Előfordult tehát, hogy idegen államok területére kölcsönösen jutottak olyanok, kik az államot alkotók többségével nincsenek a fent említett nemzeti, lélektani rokonságban. Az első orvosság, az optálás, további alkalmazása az önrendelkezési jognak, mert az optálásban az egyéni érzés a döntő azzal a megszigorítással, hogy *az optálás mellőzése még nem jelenti a nemzeti érzés megtagadását.* (Mint kuriózumot megemlíthetjük, hogy eddig az optálás lehetőségét csak egy esetben korlátozták. Elzász és Lotharingia azon lakószói ugyanis, akik már az 1870–1871. német-francia háború előtt is elzászi, illetőleg lotharingiai illetőségűek voltak, vagy azok leszármazottjai, a világháború befejeztével nem optálhattak Németország javára.) Marad tehát az utolsó osztály, a nem optáltaké, akik megmaradnak a régi, de nemzeti szempontból idegenné vált államban. *Tulajdonképpen ezeknek a »nemzeti« kisebbségeknek a védelmét kellett volna a kisebbségvédelmi szerződéseknek biztosítaniok.*

A kérdés ezen utolsó fejlődési fokának a megoldásánál erős elvi következetlenséget állapítottunk meg.

Ha a nemzeti önrendelkezés adja meg a nemzeti állam körvonalait s ha az opció az ebből eredő személyi önrendelkezés következménye, akkor kell, hogy ez határozza meg a kisebbséghez való tartozást is. Más szóval, *ha a nemzeti állam megalakításánál és az optálásnál a követett eljárás elismeri a nemzeti érzés egyéni jellegét, akkor az egyéni jelleget nem lehet figyelmen kívül hagyni a kisebbségekhez való tartozás kérdésénél sem és különösen nem a kisebbségi kérdés tulnyomó részben nemzeti jellegét megtagadni.*

Sajnos, a kisebbségvédelmi szerződések zövegezése nem ismeri a nemzeti kisebbségeket és így a modern kisebbségi problémát nem meríti ki teljesen. A szerződések, mint említettük, csak faji, nyelvi és vallási kisebbségekről szólnak. Így a nemzeti hovatartozást meghatározó lélektani összetétel alkotóelemeire bomlott és ezekből az alkotóelemekből, mint kisebbségmeghatározó ismertetőjel, három szerepel. A kérdés tárgyalásánál nincs lehetősége *az egyénnek*, hogy önmaga állapítsa meg valamely kisebbséghez való tartozását. Ez érthető, mert a tárgyi ismertetőjelek lehetővé teszik hivatalos megállapítási eljárás alkalmazását. Ezzel szemben személyi ismertetőjelnél megfelelő eljárásra nincs szükség, mert a nemzeti kisebbség fogalmát, mely ilyen eljárást nélkülözhetetlenné tenné, a szerződések, az örvények és ruthének kivételével, nem is ismernek.

Ezért, amikor nemzeti kisebbségekről van szó, nem beszélhetünk a szerződések szabadelvűségéről és emberséges szelleméről, mégkevésbé a győztes hatalmak jóindulatáról. Ezt az álláspontot nem lehet megokolni, még túlzott felségjogföltéssel sem, *mert a felségjog elméleti megóvására elégségesnek bizonyult a kisebbségek közösségi jellegének megtagadása*, valamint a körülményes és hatástalan perrendi eljárás.

A nemzeti öntudat sajátos összetettsége lehetővé teszi, hogy

bizonyos pl. vallási szempontból valaki kisebbségi legyen, mint pl. izraelita vagy muzulmán, de nemzeti szempontból a többséghez tartozónak vallja magát és viszont. Ezért tulajdonképpen szükség volna úgy a tárgyi, mint a személyi megkülönböztető jelnek megfelelő kisebbségvédelemre, azonban a kor szellemének megfelelőbb és kétségtelenül fontosabb az utóbbi, azaz a mellőzött nemzeti jellegű kisebbség. A nemzeti kisebbségeken kívül lehetnek tehát egy állam keretein belül, más kisebbségek is. Ezekről beszélnek a szerződések, mikor a faji, vallási és nyelvi meghatározást használják.

Maradjunk most már a szerződésekben említett kisebbségeknél. Vallási, nyelvi és faji kisebbségekről lévén szó, az egyének valamely kisebbséghez való tartozását, mint tárgyi tényezők, a vallás, a nyelv és a faj határozza meg. A kérdés most már az, hogy a tárgyi álláspontnak megfelelő eljárás mennyiben felel meg a szűkebb célnek és tud-e, legalább részben, a nem biztosított egyéni követelményeknek eleget tenni?

A vallásnak a XX. században, néhány kivétellel, nincs meg az a politikai, jogi és társadalmi jelentősége, mint egykor. Ugy tűnik fel, mintha a vallásszabadság nemzetközi biztosítása általánosságban, ma már kissé túlhaladott álláspont volna. Kétségtelen, hogy tanui vagyunk ma is olyan jelenségeknek, melyek ezt helyenként szükségessé tehetnék, de a kérdésnek ezekben az esetekben rendszertelenül nincs teljesen vallási jellege. A szerződések a szóbanforgó vallást ilyenkor rendszerint meg is nevezik, mint például az izraelita vallást a Lengyelországgal kötött kisebbségvédelmi szerződésben.

Ha mégis nagyobb jelentőséget tulajdonítanánk a vallásnak, és ha figyelembe is vesszük, hogy a vallás egyike azoknak a tényezőknek, amelyeknek kölcsönhatása a nemzeti érzést meghatározza, a vallásszabadság védelme egyedül, ugyyszólván semennyiben sem, helyettesítheti egy nemzeti kisebbség védelmét.

Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a román népek katolikusok, az északiak és a germán-szászok protestánsok, a szlávok görögkeletiek. Ha a vallásszabadság biztosítását tisztán abból ítéljük meg, hogy legalább részben elősegítheti-e a nemzeti kisebbségek érdekeit, akkor azt kell felelnünk, hogy egyedül a vallásszabadság biztosítása, más tényezők, mint pld. a nyelv nélkül, erre képtelen. Egy spanyolról, olaszról vagy franciáról feltételezhetjük, hogy katolikus, de abból, hogy valaki katolikus, még semmiféle nemzeti meggyőződésre sem következtethetünk. Van olyan nép, amelynél a vallás hosszú évszázadokig a nemzetiséggel volt egyértelmű, de itt is csak egy vallásnak a nemzeti egyházáról van szó és a jelentőség itt is inkább a múlté. De a nemzeti állam nem is jelenthet okvetlenül egyetlen vallást. Hollandiában pl. vannak katolikusok és protestánsok, a jugoszláv nemzeti érzés pedig szépen megfér a görögkeleti, katolikus és mohamedán vallással.

A vallásszabadság védelme tisztán vallási szempontból fontos, s a nemzeti kisebbségek védelmét egyedül, még részben sem tudja helyettesíteni.

A *nyelvnek* a jelentősége összehasonlíthatatlanul nagyobb, de

a szerződések szűkszavu szövegezése tág teret hagy mindenféle bizonytalanságnak. Így a biztosítékok esetenként hatástalanok maradnak. A nyelvnek, mint tárgyi ismertetőjelnek az az egyik hibája, hogy a szövegben semmiféle támpont sincs a nyelv és a tájszólás közötti különbségre. Ennek az lehet a következménye, hogy egy rokon nyelvet hivatalosan tájszólásnak minősíthetnek és emiatt nem részesülhet védelemben. A szűkszavuság másik következménye tárgyi szempontból, hogy hiányzik az anyanyelv fogalmi meghatározása. Ugyanis teljes biztonsággal feltehető, hogy a »nyelvi kisebbség« kifejezésben a nyelv alatt az anyanyelv értendő. A bonyodalmat főleg az idézi elő, hogy a nyelvterületek érintkezésénél egy egyén rendszerint több nyelvet is tud. Ha már most a nyelvet tárgyi tényezőként kezeljük, a kérdés eldöntésére szolgáló eljárás — közelebbi szerződéses vagy törvényes meghatározás hiányában — tárgyi támaszpontokat vesz majd igénybe. Ilyen döntésnél névelemzés, a szülők és nagyszülők állítólagos anyanyelve, lakóhely stb. jönnek majd számításba. Mivel pedig az anyanyelv öröklésére szabály nincs, de nem is lehet, tetszés szerinti eredmény hozható ki. A nyelv fogalmának jelenlegi meghatározása tehát még a tárgyi követelményeket sem elégíti ki. Még kevésbé lehet a személyi követelmények kielégítéséről beszélni.

Az anyanyelv kérdése a nemzetiségétől csak nagyon ritka esetben választható el. A megoldásnál ennél fogva éppen ugy lélektani téren mozgunk, mint amikor a nemzetiségről van szó. Különösen fontos ez akkor, ha 2—3 nyelv közül kell az anyanyelvet kiválasztani. Ilyen esetben a kérdés eldöntésére csakis az érdekelt lehet illetékes, mert a hivatalos eljárásnak kétséges esetekben jóformán semmi kilátása sincs sikerre. Igaz ugyan, hogy tárgyi eljárással is érhetünk el eredményt, ha valaki csak egy nyelvet beszél és a név jellemző a nyelvre. *De amint több megoldási lehetőség van, csakis az egyéntől kaphatunk érdemleges feleletet.*

A hivatalos eljárási mód tarthatatlanságára mi sem jellemzőbb, mint Strossmayer, a jugoszláv eszme nagy apostola. Vajjon hogy magyarázhatnánk meg az ő horvát voltát, ha német hangzásu nevéből német anyanyelvre és ebből német nemzeti érzésre következtetnénk?

Az anyanyelv kérdésének az eldöntése kétségkívül érzelmi tényezőkön mulik. A név stb. nem megbízható támpont. Az anyanyelv éppen azért olyan nagy jelentőségű egy nemzet fiainak életében, mert érzelmi kapcsolatok fűzik hozzá. Az anyanyelvre tehát nagyjából érvényes ugyanaz, ami a nemzetiségre.

A faj a kisebbségvédelmi szerződésekben, meglehetősen homályos szerepet játszik. A szerződések néha faji, néha néprajzi kisebbségekről beszélnek, amit az első esetben természetudományi, a másodikban pedig talán nemzeti értelemben lehetne felfogni. Olyan esetek kivételével, amelyekben bizonyos, hogy évszázadok folyamán keveredés nem iött létre, a fajról, mint megbízható kisebbséghatározó tényezőről, nem érdemes beszélni. A faj többnyire nem mutatható ki és csak gyengébb vagy erősebb tudatalatti befolyást gyakorol. Mint tárgyi ismertetőjelet, általában nem

Dr. Veréb László: Csak mi mondhatjuk meg, hogy k'k vagyunk!

lehet komolyan venni. A »néprajzi« kifejezés sem járul sokkal hozzá a kérdés tisztázásához. Ha jelentősége ugyanaz, mint a »faj«-é, nem vehető számításba. Ha ellenben a nemzetiséghez hasonlót akar megjelölni — ami valószínűbb —, akkor a természete hasonló a nemzeti érzés természetéhez. Csak mint ilyen vehető figyelembe. Mint tárgyi tényező, nem ad semmire megbízható választ. Mint lélektani: bizonyos mértékű tudatalatti befolyást gyakorolhat az egyéni vélemény kialakulására.

A vallás és a nyelv védelméről külön rendelkeznek a szerződések. A faji kisebbségek védelme azonban csak általánosságban, a vallási és nyelvi kisebbségek védelmével kerül szóba, a nélkül, hogy egyszer is megemlíkeznének külön a faj védelméről és annak lényegéről.

Ha tehát most visszatérünk ahhoz a megállapításhoz, hogy a jelen kor uralkodó eszméje a nemzeti eszme, hogy elsősorban a nemzeti kisebbségek okozzák a problémát, s csak másodsorban a vallási és nyelvi kisebbségek, s hogy a nemzeti érzés természetének csak egy eljárás felel meg — akkor meg kell állapítanunk, hogy a szerződések ugyyszólván semmit sem tettek a nemzeti kisebbségekért, s amit tettek, azt is legfeljebb csak közvetve.

Tagadhatatlan, hogy a vallási és nyelvi kisebbségeket aránylag elég messzemenő jogokkal ruházták fel, de a vallási és nyelvi kisebbségek *nem nemzeti kisebbségek*.

A kisebbségvédelmi szerződéseknek a céljuk, hogy annak az eszmének a szellemében, amely az új Európát megteremtette, a megoldás elkerülhetetlen hibáit pótolja. Az eszme, amely az európai határokat ujrarajzolta, megteremtette a kisebbségeket s a kisebbségi kérdést. A megoldás azonban félreismerte a feladat mihenlétét, s a perrendi eljárás látszólagossá tette még azt a keveset is, ami megmaradt. A megnyugvás helyett elégedetlenséget teremtett.

Dr. Veréb László

T I B O R

— REGÉNYRÉSZLET —

Azon a napon, amelyen Tibor — Baráth Tibor — betöltötte tizenkettedik életévét, ünnepélyesen rágyujtott egy cigarettára. Az utcán gyujtott rá, nyilvánosan. Titokban már régóta dohányzott. Nyolc éves kora óta! Rendszeresen dohányzott, egy felnőtt szenvedélyességével. Félóránként rá kellett gyujtania, különben nem találta helyét. A cigaretta jelentette számára ezidőtájt az élet kizárólagos értelmét. Ha megkérdezték volna tőle, hogy mit szeret rajta, aligha tudta volna megmondani. Az első cigarettától halálosan rosszul lett. Mi kívántatta meg vele az első? És miért nem hagyta abba az első után? Ezt sem tudta. De kívánta, reszkető izgalommal s ha olykor nélkülöznie kellett, hiányát testileg-lelkileg színylette.

A dohányzást erősen tiltották neki. Ezt természetesnek is találta. Már természetesnek találta mindent, amit az életben tapasztalt s úgy fogott ki rajta, ahogyan tudott. Természetesnek találta, hogy a gyermek nem egyenrangú a felnőttekkel s hogy ami a felnőttek számára magától értetődő, az a gyermekek számára tilos. Nem is azért, mert azok még kicsinyek, hanem azért, mert — *gyermekek*. Tibor e tekintetben sajátosságos felfogást vallott. Ugy képzelte, hogy az ő gyermeksege öröktől való állapot s épígy a felnőtteké is. S bár maga is tapasztalta, hogy évről-évre nagyobb lesz, mégsem mert arra gondolni, hogy belőle is — felnőtt lehessen. Ez fölötte valószínűtlennek látszott. Nem tudta elképzelni, hogy a felnőttek is gyerekek lettek légyen valamikor. Hogyne, hiszen a különbség, amelyet a gyermekek és felnőttek világa közt tapasztalt, áthidalhatatlannak látszott és semmi sem szólt amellett, hogy ez idővel megváltozhatnak. Miért változnék meg? Ahogyan ő látta, a felnőttek élete örömtelen, cél és értelem nélküli való. Erényeik a munka, a kötelesség, a lemondás. Miért lenne ő is ilyen? Miért, holott semmi hajlandóságot sem tapasztalt magában arra, hogy ilyen legyen? Nem; úgy kell annak lennie, hogy a felnőttek világa külön világ. Még nem volt alkalma megfigyelni, hogy egy gyermek felnőtté lett volna. Ahogyan ő látta, vannak kisebb gyerekek és ezekből lesznek később a nagyobb gyerekek. Azután vannak fiatal felnőttek és ezekből lesznek később az öregek. Lényegében azonban a két táborn egy világ választja el egymástól. Mindegyiknek az a létjogosultsága, hogy tagadja a másikat. A felnőttek és a gyermekek közt semmi közösség sincs. A felnőttek nem tartanak a gyermekekkel a játékban, viszont elkergetik őket, ha köztük lábatlankodnak. A felnőttek komolyak, megállapodottak, nehézsékesek, a gyermekek játékosak, felszínesek és felelőtlenek. Ők a törvény és a gyermekek azok, akikkel szemben a törvényt képviselik. Ugy tekintette a felnőtteket, mint

a gyermekek társadalma fölé rendelt felsőbbiséget. Amit a felnőttek tettek és kívántak, az megfellebbezhetetlen volt, isteni ki nyilatkoztatás és az ő törvényeiket megszegni és rendelkezéseikkel szembeállítani a legvakmerőbb istenkáromlás.

A felnőttek nyilatkoztatták ki a gyermekek dohányzását is bűnnek és Tibor szülei e tekintetben hajthatatlan szigorúságot tanusítottak. Élénken emlékezetébe vésődött az a jelenet, amikor az apja megbotránkozott egy cigarettázó suhancon és megfenyegette, hogy beveri a szájába. Apja felháborodását megfellebbezhetetlen jogforrásnak érezte és azt a következtetést vonta le belőle, hogy cigarettázni halálos bűn.

És mégis, mégis, Tibor cigarettázott.

Áthágta a törvényt és abban a pillanatban, amint ezt megtette, feladta tiszta lelkiismeretét és mindazt a boldogságot, amelyet büntelensége tudata jelentett számára.

Elkárhozott.

Elkövette a bűnt és attól fogva a büntudat nyomasztó érzetével, rettegve és titkolózva élte napjait. Bűnére nem tudott mentességet és a leleplezéstől való rettegés idegbeteggé tette. Kerülte a szüleit, elveszített velük minden bensőbb kapcsolatot. Ha szóltak hozzá, lesütötte a szeméit és zavart, értelmetlen válaszokat adott. A rosszlelkiismeret kényszere alatt cselekedett és akkor is bujkált a szülei és az emberek elől, ha történetesen nem dohányzott. Egyre jobban elidegenedett a szüleitől. Nem tudta elviselni a jelenlétüket és ugyyszólván csak enni és aludni járt haza. Méltatlannak tudta magát a becslésükre és öntudatlanul önmagát büntette azzal, hogy nem vette igénybe a szeretetüket. Mint aki már előre alibit igyekszik igazolni egy még súlyosabb vád, az álnokság és kétszínűség vádjának eshetőségére. Biztosra vette, hogy egy napon minden kiderül.

És mégis, és mégis...

Rettegve élt és nyugtalanul, fel-felriadva aludt. Leleplezéstől, árulástól tartott. Egy Balog nevű barátjával vasárnap délutánonkint a külső perifériákon kószált, néha a szomszédos községekbe is átrándulva, kizárólag azért, hogy kedvükre, szabadon füstölhessenek. Ilyenkor gyakran kihívták maguk ellen az utcán üldögélő asszonynépség megbotránkozását, akik a fészkükről felberzentett tyuk hangos rikácsolásával szidták őket és fenyegetőztek, hogy az esetet a szüleik tudomására hozzák. Ettől az eshetőségtől mindig rettegett.

A büntársak sem voltak a legmegbízhatóbbak. Egy alkalommal összekülönbözött Rica nevű pajtásával, aki erre megfenyegette:

— Megállj, megmondom apádnak, hogy cigarettáztál!...

Tibor apja történetesen éppen az utcán beszélgetett valakivel és Rica elindult, hogy beváltsa fenyegetését. Tibornak a szíve verése is elállt. Nyomban megkövette a pajtását, de olyan izgatottan és remegve, hogy amannak feltűnt. Megérezte, hogy mi csoda veszedelmes fegyvert kapott a kezébe és ki akarta próbálni.

— Azért is megmondom — makacskodott.

— Nem mondd! — állt eléje Tibor.

— De megmondom. Eressz!

Nem engedte. Rica kiáltozni kezdett:

— Baráth bácsi, a Tibor... —

Befogta a száját. Birkóztak, dulakodtak. Ricát ez csak még inkább feldühösítette.

— Azért is megmondom! — fogadkozott és minden erejével azon igyekezett, hogy kiszabadítsa magát. Erősebb volt, mint Tibor és sikerült is neki. Tibor halálsápadtan, reszketve, szemében a rémület zavarával, tehetetlenül állt a helyén. Sirvafakadt. Ettől a látványtól Rica is meghökkent.

— Hiszen csak ijesztettelek! — engesztelte.

— Igazán? — kapott rajta.

— Igazán, no.

Tibor a zsebébe nyult és minden golyóját a markába nyomta. Az üveggolyókat is. Lefegyverezte. Rica kapva kapott a zsákmányon.

— De nem mondd meg? — faggatta.

— Nem, nem, — biztosította.

— Soha?

— Soha.

— Esküdj meg.

— Istenbizony.

Ezt még meguszta szerencsésen. Ricát, ha csak tehette, messze elkerülte. És szerencsésen meguszta, azt a másik esetet is, amikor egy vasárnap az ebédnél, az apja egyszerre csak váratlanul ráförmedt:

— Te cigarettáztál!

Rettenetes pillanat volt. A világ forgott vele. Lángvörös arccal ült a helyén és szót sem tudott szólni. Vége van, ezt érezte. Vége mindennek, vége a világnak. Ha azt hallja, hogy gyilkolt és történetesen tényleg gyilkolt volna, kevésbé indul fel rajta. De cigarettáztott! Cigarettáztott! És ezt az apja kéri számon tőle, az ő erényes, szigorú apja, aki egy idegen, nálánál jóval idősebb suhancot azzal fenyegetett meg, hogy beveri a cigarettát a szájába. Mit mondjon? Mivel védje magát? Le volt lepelve és várta, hogy meghaljon.

— Hát miért nem beszélsz? — vallatta az apja. — Érzem rajtad a cigarettaszagot. Mutasd a kezedet! — megszagolta. — Hát persze, — állapította meg.

Ekkor Tibor váratlanul mégis összeszedte magát. Eddig azért nem tudott védekezni, mert azt hitte, hogy az apja rajtakapta valahol a cigarettázasón vagy valaki elárulta neki s így a védekezésnek ugyem lett volna célja. A cigarettaszag valójában nem is attól származott, hogy cigarettáztott, — bár cigarettáztott is — hanem attól, hogy egész délelőtt cigarettatokokat gyűjtött a főutcán. Akkoriban a gyerekek, azok is, akik sohasem dohányoztak, a reklámcedulák, gombok és bélyegek mellett főként különféle márkájú cigarettatokat gyűjtöttek. Tibor keze ettől volt bagószagu és ezt nyomban és meglehetősen bőbeszédűséggel el is magyarázta az

apjának. A cigarettatokokat is megmutatta. A zsebei tele voltak vele.

Meg volt mentve. De nyugta nem volt többé egy pillanatra sem. A lelepleztetés veszélye, mint eshetőség állandóan kísértette, állandóan el volt készülve rá. Ha szülei a nevéen szólították, el-sápadt és kalimpáló szívvel, halálosan szorongva járult eléjük. Az üzött vad nyugtalanságával figyelte környezetét és minden hangosabb szóra, kiáltásra ijedten rezzent össze. Ha eltávozott hazulról, félóra múlva már biztosra vette, hogy ezalatt otthon minden kiderült és nem volt nyugta, maradása. S ha jött haza, fél-óráig előlalkodott az ajtó előtt és nem mert benyitni, mert meg volt győződve, hogy bent szörnyű dolgok várnak rá. Nem mert szembenézni a bűnével és rettegette a számonkérés pillanatától. Nem mert gyönni. Öngyilkossági gondolatokkal foglalkozott. Szilárdul elhatározta, hogy szégyenét nem éli túl és csak addig él, amíg hiúne ki nem derül. Az élete volt a tét, az életével játszott.

Igy teltek-multak a napjai, örök hajszoltságban és halálfelelemben. Gyermekeletét tarthatatlan állapotnak érezte és alig várta, hogy egyszer végre a háta mögött tudhassa. Bár még mindig nem remélte, hogy belőle valaha is felnőtt válhassék; lelkileg egyszer és mindenkorra ehhez az állapothoz rögzítődött, mint aki arra van ítélve, jogerősen és megfellebbezhetetlenül, hogy gyermek legyen, egy felnőtt világ árnyékában, mindörökké boldogtalanul és megvigasztalhatatlanul. De örömmel tapasztalta, hogy a nagyobb gyerekek, suhancok, bizonyos engedményeket és előjogokat élveznek az apróbbakkal szemben és minden reménykedésével ebbe kapaszkodott bele. Megnőni, megközelíteni a felnőttet, ez lett a legfőbb törekvése. Türelmetlenül siettette az időt és kimondhatatlanul boldog volt, ha megállapíthatta, hogy ismét elmúlt egy esztendő. Már kilenc éves, már tíz éves, ujjongott fel ilyenkor. Ez volt egyelőre élete egyetlen látható eredménye. Nőtt és öregedett.

Igy érte meg a tizenkettedik évét.

Azon a napon, mielőtt az utcára ment, tetőtől-talpig megnézte magát a tükörben.

— Nagy vagyok, — állapította meg.

Hosszan, tünődve nézegette magát. A tizenkét évét kereste magán: azt a rejtélyes valamit, mely immár megkülönbözteti a gyermektől, a jognélküli páriák boldogtalan társadalmától és egy felsőbb kaszt tagjává avatja. A tizenkettedik évét tekintette gyermeksege határkövének. Kicsi korában a tizenkét éves fiukat már egész nagy, komoly felnőtteknek látta, akikre tisztelettel nézett fel és azóta ő maga is egyre arra várt, hogy egyszer végre tizenkét éves lesz.

Állt a tükör előtt, a csodára felajzottan és csüggedten tapasztalta, hogy abból nem vesz észre semmit. Tizenkét éves volt és a tükörből ugyanaz a riadt, lágy gyermek-arc tekintett rá vissza, mint tegnap vagy egy év előtt. De ebbe hamar beletörődött.

Ragaszkodott ahhoz, hogy a tizenkét esztendő azért tizenkét esztendő. Kijárta a hat elemit, már nem gyermek többé.

A sarki boltban cigarettát vásárolt.

— Kinek lesz? — kérdezte a boltos, inkább megszokásból, mint bizalmatlanságból.

— Nekem! — vágta rá dölyfösen, egy megsértett souverain tiltakozásával, cselekvési szabadságának korlátozásával szemben.

— Ejha! — mosolygott a boltos. — Hát te már cigarettázol?

Tibor önérzetét mélyen sértette ez a »már« és sértette a mosoly is, amellyel az »ejha« kiszaladt a boltos száján. Az önérzetén esett sérelmet meg kellett torolni.

— Már öt éve! — vágta oda hetykén és a választ be sem várva, emelt fővel kivonult a boltból.

Rágvujtott.

A pillanat rendkívüli volt és ünnepélyes. A börtönből szabaduló rab érez így, amikor sok évi raboskodás után először áll meg az Isten szabad ege alatt. Tizenkét éves volta tudatában önérzetesen furta a füstöt és megvető tekintettel utasította vissza a járőkelők megbotránkozását, akik, csak úgy, mint eddig, most is megnézték, néha utána is fordultak.

— Marhák! — gondolta dühösen. — Az persze eszükbe sem jut, hogy én már tizenkétéves is lehetek.

Rögeszméje volt a tizenkét esztendő, mint korhatár és boszszantotta az emberek felületessége, akik erről nem vettek tudomást. Nagynak, felnőttnek érezte magát és elindult, hogy leigázza a világot: hogy behajtsa a jogait rajta, meghódítsa, a nyakára hágjon.

A sarkon összetalálkozott Andrissal, a pajtásával, akit lisztért küldtek a boltba. Hozzácsatlakozott.

— Az utcán cigarettázol? — ámult el Andris a vakmerőségén.

— Olyan marha vagy, mint mindenki, — mérte végig Tibor megvetően. — Már tizenkét éves elmúltam. Mától fogva otthon is cigarettázok, — hengegett.

— És engednek?

— Nem mondtam, hogy már elmúltam tizenkét éves! — boszszankodott.

Andris eltűnődött. Próbálta az összefüggést megtalálni Tibor tizenkét éve és hallatlan erkölcsi bátorsága között. Ez a tizenkét esztendő olyan nagy dolog volna? Lám, ő erre soha nem is gondolt. Pedig ő is elmúlt már tizenkettő.

— Az más, — ismerte el némi gondolkodás után, mint akinek a bölcsességére apelláltak és azon nyomban elhatározta, hogy máától fogva ő is nyilvánosan cigarettázik.

Mialatt Andrist a lisztboltban kiszolgálták, Tibor az ajtófélfához támaszkodva fujta a füstöt és viszolyogva vette a boltból áradó liszt-szagot. A liszt-szagot mindig sivárnak érezte és örömtelennek. Sivár volt maga a bolt is, amelyben nem volt egyéb, mint néhány liszteláda, egy asztal és egy szék. Émelygő gyomorral gyötrődött a liszt-szagon és nem értette, hogyan élhet valaki egy ilyen boltban, a dus és kalandos életnek ebben a kietlen szahará-

jában. Nem értette, hogyan akadhatnak az életnek, ennek az izgalmas és titokzatos gyönyörű életnek önkéntes számkivetettjei, akik beülnek egy olyan lisztesboltba és ott élnek le az életüket, szürkén eseménytelenül, az áporodott szagban, egyhelyhez láncolva, legelőmibb mozgási szabadságukban is korlátozva, belelepve, elborítva a lisztportól, mindenhol, még szőrös orrlükeikben is. Itt ismét olyasmivel találta magát szembe, amit nem értett. Miért kénytelen valaki így leélni az életét, mint valami lisztkezac? Ha nem áll módjában, hogy elhárítsa magától a végzetet? Azt elképzelni sem tudta, hogy valaki önként, szabad elhatározásából adja magát efféle foglalkozásnak. Az élet célja, úgy érezte, valami más. Elsősorban nem önmegtágadás. Az élet célja úgy támad az emberben, mint a szénsav, megbizsergetve a vérét, a talpától a feje bubjáig. Ezt azonban nem értette.

— Mi az, fiam, te cigarettázol? — szólt rá ekkor a boltos.

— Amint láthatja, — válaszolta hanyag közömbösséggel.

— Hát szabad?

— Szabad.

— Hány éves vagy?

— Tizenkettő, — vágta ki.

— Az más, — ismerte el a boltos, álnok komolysággal, miközben mosolyt nyomott el a bajusza alatt. — Ha már tizenkét éves vagy, akkor nem szóltam semmit.

— Már otthon is szabad neki, — tóditotta Andris.

— Ugy? Kinek a fia vagy?

— Nagy Istváné, — hazudta némi habozás után, mert az utolsó pillanatban mégis aggodalmai támadtak a kérdés célja és ennek esetleges fejleményei felől.

— Melyik Nagy Istváné?

— Az alvóiban...

— Nekem is szabad már, — ragadta meg Andris az alkalmat a hengegésre és öregesen kiköpött a padlóra, ezzel adva meg a nyomatékot a kijelentés komolyságához.

— No ne, — ámuldozott a boltos. — Hisz akkor ti már kész legények vagytok...

A »legények« egymásra mosolyogtak, kissé szégyenkezve s a magukravett szereptől feszélyezve, de boldogan és megdicsőülten. A tekintetük mintha azt mondta volna: »látod, megy ez, csak merni kell«.

Nyár volt, július.

Tíbor az eperfa árnyékában fát fűrészelt. Már két hasábot összevágott és szerette volna abbahagyni. De tudta, hogy az anyja keveselni fogja. Az anyja, elvből, mindig keveselte azt, amit csinált. Ezért nem is volt kedve hozzá. Mi haszna az igyekezetéből? Minél többet csinál, annál többet kíván tőle az anyja. Az még nem fordult elő, hogy egyszer is rászólt volna: elég lesz Tíbor, menj most játszani. Játszani még isohasem küldte. Ha játszani akart, úgy kellett szöknie, megkockáztatva egy-egy ki-

adós verést, ami ritkán is maradt el. Csak dolgoznia volt szabad. Ha kedvében akart volna járni az anyjának, reggeltől-estig dolgozhatott volna. Ez volt a rögeszméje és erre kívánta rákapadni Tibort is, minden erélyével, de annál kevesebb eredménnyel. Tibor undorodott a munkától. Nem látta célját, értelmét. A munka, ahogyan Tibor ismerte, egy feneketlen gyomru szörnyeteg, mely sohasem lakik jól: egy munkaóceán, amelyet cseppenkint kimerni reménytelen vállalkozás, örület. Legokosabb tehát el sem kezdeni. Az elvégzett munkával csak újabb munkának csinál helyet, anélkül, hogy kifogyna belőle. És ha összedolgozna egy életre valót, az anyja ismét csak azt mondaná, hogy csináld még meg ezt, csináld még meg azt. A munkának ez a kimeríthetlensége csüggesztette főként. Ha még az lenne a feltétel, hogy végezze el ezt vagy amazt és utána mehet játszani, elvégezné ő ezer örömmel. Még sietne is, hogy mielőbb kész legyen. De így, miért siessen? Hogy hamarabb hozzáfoghasson a másikhoz? A ló is az abrakért huzza a kocsit. De mi haszna neki a munkából? Miért él egyáltalán a világon? Más gyerekek most az utcán játszanak. Senki sem kívánhatja tőle, hogy egész életét, életének minden pillanatát a munkának áldozza fel, mint a rabszolga és ha mégis, úgy fellázad e kívánság ellen, nem ismeri el létjogosultságát. A munka, úgy, ahogyan az anyja hajszolja, örület; a munka örülete. Ha tehetné, a világ minden munkáját elvégeztetné és ha benne meg volna a hajlandóság, éjjel-nappal dolgozhatna. Tibor meg volt győződve arról, hogy az anyja csak azért nem hajszolja szűnet nélkül, mert időnkint fellázad, megmakacsolja magát, el-lensulyozza anyja örületét. Ezért Tibor, ugyancsak elvből, mindig sokallta azt, amit kívántak tőle és igyekezett lealkudni belőle.

Kedvetlenül, dühösen rángatta a fűrész a rekkenő nyári forróságban és arra gondolt, hogy jó volna fürödni a kanálisban. A banda biztosan ott van. Mindenki ott van; a falu valamennyi gyereke szabadon futkos, viháncol most az utcán vagy a kertek alatt, csak ő van ideláncolva a munka mellé reggeltől estig.

Amikor már három hasábot összefűrészelt, jelentette az anyjának. Azzal kezdte, hogy sokallotta, abban a reményben, hogy anyja is magáévá teszi álláspontját és legalább nem kevesli.

— Már egész rakást összevágtam...

— Csak vágj még, — szolt rá az anyja gondolkodás nélkül, gépiesen.

— Vágj még, vágj még!... — öntötte el a dühroham egy pillanat alatt a földhöz vágta a fűrész. — Mennyit vágiak még?

— Amig elég nem lesz

— Mikor lesz elég? Sohasem lesz elég! — kiáltotta majdnem sirva.

Új hasábot dobott a bakra és elkeseredetten fűrészelt tovább. Elhatározta, hogy ezenkívül még egyet összevág, de többet nem. Ha ez nem elég, akkor... Nem bánta, hogy mi történik. Dőljön össze akár a világ is.

Az utcáról olykor lárma, kiáltozás zaja hallatszott be. Ezekre a zajokra önkénytelenül mindig fölneszelt, mint a vad a párját hívó szóra. De a kocsizörgés vagy libagágogás is módfelett felizgatta, mert a kinti világot idézte fel benne, az utcát, a szabadságot, a maga földöntuli örömeivel. Mindennapos gondja, kinszenvedése az volt, hogy mint juthatna ki az utcára, ha csak egy órára is. A kéredezkedésnek nem volt értelme. Az anyja, elvből, következetesen mindig nem-et mondott, mert nem akarta rákapatni a csavargásra. A szökés sem volt olyan egyszerű dolog. Az anyja állandóan szemmeltartotta és ebben szövetségesei voltak a testvérei is, a négyéves Kata és a hatéves Imre személyében. Ezek rendszerint már vadásztak is rá. Ha észrevették, hogy Tibor az utcaajtó felé somfordál, mint a vészmadarak visítottak.

— Anya, a Tibi szökik!

— Te!... — kiáltott rá ilyenkor az anyja, — ha el merészelsz csavarogni, haza ne gyere, csak annyit mondd!

— Ki akar elcsavarogni? — dühöngött Tibor és minden gyűlöletével a testvérei ellen fordult: — Fene a nyakatokra, taknyosok! Csak az utcára akartam kinézni.

S hogy a dolgot valószínűvé tegye, tényleg kinézett az utcára. Aznap rendszerint nem is kísérelte meg többé a szökést. Nem volt lelkiereje hozzá. A kifejezett tilalom ellenére elszökni súlyosbító körülménynek számított, ami ritkán maradt megtorlatlanul. Mindig csak olyankor szökött el, ha utólag azzal védekezhetett, hogy »nem tudta, hogy itthon szükség lehet rá«.

Most szükség volt rá. Az anyja nagymosásba fogott, a kátlamban égett a tűz, a bográcsban fortyogott a szennyes ruha, bent a konyhában az ebéd főtt, az anyjának minduntalan szüksége volt rá. Most vizet kellett hoznia az ártézi kútról, a boltba futnia kékítőért, mosószódáért, a tűzre tennie, az ételt megkevernie, kis pólyás testvérét, Csörikét ringatnia vagy dajkálnia. Egyszóval, amolyan »inspekciós« nap volt.

Ez a kilátástalanság elcsüggesztette. Az életének nem volt értelme. Rab volt. Mialatt pihent és verejtékező homlokát törülgette, szeme ugrált körül az udvaron, mint a ketrecbezárt orszálgáné. Tehetetlensége vad gerjedéssel fortyogott benne. Minden pillanatban sirva tudott volna fakadni.

Asszimiláció a magyar irodalomban

Farkas Gyula, a berlini egyetem magyar tanára új könyvet írt (*»Az asszimiláció kora a magyar irodalomban. 1867—1914.«*) és abban az 1867—1914. időszakot alaposan átvizsgálva, azt próbálja bizonyítani, hogy a magyar kiegyezéstől a világháborúig terjedő korban asszimiláns németek és zsidók a magyar irodalom és a közélet szellemét megrontották. Az ilyen kérdéssel foglalkozó munka írója ma természetesen nem kerülheti el azt a véleményt, hogy a tudományt, illetve szellemtörténetet a mai tömegpolitika divatos jel-szavainak szolgálatába állítja. Ha Farkas Gyula korábbi jelentős könyvei — itt elsősorban a »Magyar romantika«-ra gondolok — szigorúan tudományos jellegűek is, új művébe valóban belekerült valami abból a mai hangulatból, amely a tudományosan felismert tényeket a faji érzelem szűrőjén át próbálja megvizsgálni.

A mai magyar szellemterületen kívül élő magyar íróknak kétszeresen nehéz Farkas Gyula nagy vihart felvert könyvével foglalkoznia. Elsősorban azért, mert minden áthasonulást és a magyar szellemi alkotáshoz való rendíthetetlen hitet nyereségnek tart és az asszimiláció annyira divatos kérdésében csupán az egyetlen, megdönthetetlen felfogást vállalhatja: *magyar az, aki magyarnak vallja magát*. Az a maroknyi magyar író, aki a mai magyar szellemterületen kívül él és dolgozik, nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy a veledolgozóktól vérségi és faji okiratokat követeljen. Esményképe még mindig annak a kicsi, feketehaju, szlovákul imádkozó asszonykának fia, aki 1823. első napján született és akit apja, Petrovics István véd meg az utcagyerekektől, akik az ugrándozó kisfiucskát tótszármazéknak csufolják. De tud ezen a hiten, a nagy vitához az itteni magyar író azért sem tud hozzászólni, mert a budapesti szellemi élettel csupán érzelmi kapcsolatai vannak és az ottani folyóiratokban, napilapokban lezajlott asszimilációs-disszimilációs vitáikat csak itt-ott, akkor is csak kivenetve olvashatta. De meg különben is, a nagy vitához innen hozzászólni már elkésztett dolog. Az asszimiláltak egyrészt a magyar törvényhozás időközben disszimilálta, mások pedig, mint az asszimilált családok harmadik-negyedik nemzedéke, ösztöneikben és idegreflexeikben most fedezte fel magában azt, hogy a mai németiséggel való közösségérzése mélyebb, rokonibb, mint a magyar kultúra, amelyben született és amellyel évtizedekig szolidárisnak vallotta magát. Ha tehát Farkas Gyula új könyvével most alkalmunk van foglalkozni, kénytelenek vagyunk azt a mai szenvedélyektől, előítéletektől és mítoszoktól elválasztani és mint tárgyilagossá szemlélő, feltételezni, hogy az író, a berlini légkör és a berlini ígézet ellenére is, módszereivel, nézeteivel és az 1867—1914 közötti korszak irodalmi életének történeti felvázolásával, komoly kísérletét akarta adni annak, hogy az új magyar irodalmat, társadalmi háttérével és környezetével együtt ábrázolja. A kiegyezés-

től — Ady érvényesüléséig terjedő kor, amelynek társadalmi kereteit az egyes írók betöltik, egy magában is megálló, nagyszerű szellemi korszak. Alig két éve, hogy erről a magyar szellemi termelésre annyira döntő korszakról Schöpflin Aladártól egy a kor társadalmi hangulatát, politikai-nemzeteszméi küzdelmeiből kiemelkedő írók harcok életének világos és lehiggadtan tiszteletreméltó bátor tőtenetét kaptuk, (»A magyar irodalom történetét a XX. században.«), amely Farkas Gyula művének írása közben jelent meg. Schöpflin Aladár félreérthetetlenül és megdönthetetlenül megállapította, hogy a kiegyezés utáni korszak polgárságát sem a nemesség, sem a parasztság nem táplálta emberanyaggal s így a gazdasági élet vonalát bevándorolt asszimilánsoknak kellett kiépíteniük. Magától értetődő tehát, hogy a magyar nyelv használata áttért bevándorlók a maguk életformájával és világfelfogásával és így szellemi vágyaikkal, műveltségi körükkel a védekezés, valóságos defenzív állásokba húzódtak akkori nemesség eszményeivel szembe kerültek, viszont elvitathatatlan valóság, hogy éppen ennek a többfajta szellemiségnek kivirágzása vezet el bennünket ahhoz a tragikus korhoz, amidőn a veszített háború pánikjában, sok bűnbak mellé a modern magyar irodalmat is a vádlottak padjára ültették.

Schöpflin Aladár műve után, amelyben az irodalomtörténeti anyag klasszikusan tárgyilagos szellemtörténetévé szélesült, Farkas Gyula könyve meghökkentő olvasmány. Amikor az ember leteszi a könyvet, amelyben az író szinte izeire tépi a kort, a kor gondolatát és az írók szellemvilágát, vagy ha úgy tetszik, az apró epizódokból egy végső nagyvonalú freskót akar felvázolni, valóban nem tudjuk, az anyag összehordásának bátorságában vagy a túlhaszolt izgalom lázában keressük-e az író? Könnyű lenne író és művét kárhozatni, de nehéz megmondani, ki és mit akar? Válasszuk tehát a nehezebb utat, próbáljuk a művet tulzott tárgyilagossággal megközelíteni és megkísérelni, mi is volt az a benső parancs, amelynek engedelmességre ezt a könyvet megírta?

Bevezetőjében megkísérel, hogy az új magyar intelligencia három rétegének: a magyarnak, a német-tótnak és a zsidónak strukturáját és fejlődését megmutassa. Ebben a törekvésében szemléletét magyar történelmi tényekkel próbálja irányítani, abban a reményben, hogy »egy elsüllyedt irodalmi kor felidézésével talán szolgálatot tehetünk önmagunk helyes megismerésének, amely soha sem volt olyan parancsoló követelmény, mint napjainkban.« Egy valóban tiszteletreméltó kísérlet, de ahogy az irodalomtörténeti íróból szellemtörténeti kutatóvá mélyülni akaró Farkas Gyula az elsüllyedt irodalmi kornak társadalmi gyökereit keresi és ahogy például a jobbagyság korát tömören úgy jellemzi, hogy abban az időben »bizonyos patriárhális viszony fűzte egybe a nemest és jobbagyát«, ebből csak arra következtethetünk, hogy a kor anyagába még sem mélyedhetett el, még annyira sem, mint például az az Acsády, aki történelmi műveiben és az Akadémián tartott előadásában erről »a patriárhális viszonyról« bizony másképpen gon-

dolgozott, beszélt és írt. S amikor Farkas Gyula a kor legsúlyosabb kritikájával azt vallja, hogy »az új Magyarország megteremtésében és kialakításában a történeti magyarság tulnyomó zömét alkotó paraszt milliók nem vették, mert nem vehették ki részüket s ennek bizonyára nem a magyar faji erőnek természetes megtörése volt az oka«, akkor nem a szabadelvű kormányzatnak a valódi népi politikától való idegenkedésében kell a történelmi okot keresnünk, hanem távolabb, illetve kissé visszafelé, annak a Magyarországnak történelmében, ahol 1841-ben minden huszadik ember nemes volt. (Ugyanakkor Csehországban minden 828-ik, Felső-Ausztriában pedig minden 353-adik.) Ezért a tévedésért nem itéljük el Farkas Gyulát. Az irodalomtudósnak nem kell feltétlenül a történelmet ismernie. Igaz azonban, hogy ha történelmi korokat rajzol és azokból a jelenre következtet, illenék a történelmi anyagot átvennie és arról legalább is annyira korszerűen gondolkodnia, mint ahogy könyve az asszimiláció kérdésében a mai atmoszféra minden jellegzetességét a legaprólékosabban felsorolja. Ne essünk azonban túlzásokba és ne akarjuk véleményünket azokból a sűrűn ismétlődő tárgyi és időbeli tévedésekből leszűrni, amelyek nyilvánvalóan onnan erednek, hogy a Berlinben dolgozó írónak nem állott az a teljes könyvtári és hirlapanyag rendelkezésére, amely egy ilyen mű megírásának elengedhetetlen kelléke. Mi, akik minden forrás és könyvtár nélkül dolgozunk és az élet harcában elkopó emlékezetünkre vagyunk utalva, az ily fogyatékoságokkal szemben megértőek kívánunk lenni. Nem akadunk fenn azon sem, ha helytelen évszámokat mond és az új magyar irodalomban döntő eseményű könyvek címeit hibásan idézi.

A könyvnek tulajdonképeni vezérgondolata az irodalom századfordulója és mindaz, ami azt előkészítette és követte. Ebből a kizárólag irodalmi szempontból kiindulva, a könyv sokszor valóban izgalmasan érdekes. Majdnem ötven év magyar szellemvilágának alkotóit portretizálja, külső és lelki életüknek azzal a jellegzetes vonásaival és gondolkozásukra jellemző cselekedeteiknek, kapcsolataiknak azzal az aprólékoságával, amely szárazon, adatszerűen is elmondva, meggyőzően, sokszor regényesen hat. Az Arany-Gyulai kor irodalmi klasszicizmusának alkonya és ezzel a korrall egyidőben, de teljesen ellentétesen alakuló Jókai Mór—Vajda János pályafutása után már az asszimiláns írók veszedelmének kezdetét látja. Meggyőzően próbálja igazolni azt a feltevést, hogy a századvég nagy költőit, így például Reviczkyt és Komjáthyt, az irodalomban előre nyomuló idegen: zsidó és német szellemiségű írók szorították ki. Azonban Komjáthy is, Reviczky is vidéki városkákban éltek, sokat betegeskedtek és önérzetük tultengésében, az elvont eszmékért való gáttalan rajongásukban forrt az a jellegzetes líra, amely például Komjáthy-nál valóságos önhimusszá áradt:

»Ki fény vagyok, homályban éltem...«
Hogyan tudtak volna érvényesülni, amidőn a századvég közönye nehezedett az irodalmi közéletre és maguk is, a Felvidék német-tót környezetében németül, sokszor tótul is verseltek. Ez a századvégi közöny, Farkas

Gyula szerint is, a konzervatív irodalmi fórumoknak minden újabb irodalmi jelenség elől elzárkózó politikájából fakadt és megint csak Farkas Gyula írja, hogy »a nyolcvanas évek végétől kezdve elsősorban a hazai zsidó értelmiség az a réteg, amely a magyar irodalom hajtásait egyáltalán figyelemre méltatja és mindinkább erősödő hatalmi eszközeivel érvényre juttatja.« Ilyen mondatok után kissé csodálkozva olvassuk tovább a könyvet, amely, mint valami vásári gramafón, amelyen mindig egy és ugyanazon lemezt játszanak, szüntelen az asszimiláns idegen szellemet, eltompult magyarságot, a lassu mérgezés titokban dolgozó folyamatát emlegeti s mire a századforduló új irodalma kiérleli Adyt, a »Nyugat« írói már azért sem forrhatnak össze a törzsökös magyarsággal, mert a zsidók zseniknek, a németek pedig örülteknek bélyegezik őket!? S ki a német? Rákosi—Kremsner Jenő. Teljesen érthetetlenül olvassuk ezt a megállapítást, hogy a tulzottan sovén Rákosi Jenő nem állt Ady mellé és jelentőségét sem ismerte fel, annak egyetlen oka, hogy: német volt. aki az elidegenedés veszélyétől nem félt és minden bevándoroltban asszimilációs objektumot látott, a nemzet erősödésének újabb lehetőségét. Alig mult tíz éve, hogy a huszadik század magyar közéletének nagy harcosa: Rákosi Jenő kiállt a sorból. A szellemtörténész Farkas Gyula már egy évtized távlatából vizsgálhatná Rákosi Jenő közéleti szereplését és minden légköri nyomás iránt érzett fogékonyságának azt a szokatlan fordulót, amellyel és egyre merevedő konzervativizmusával, a magyar közélet minden átfogó kérdésével: így a nemzetiségi kérdéssel, a demokratikus haladás vívmányaival, végül pedig az új magyar irodalommal, elsősorban Ady Endrével szembekerült. De ennek a végzetesen sajnálatos szembekerülésnek és a »Nyugat« ellen felvonultatott politikai érvelésnek az volt a következménye, hogy inkább a német-tót asszimilánsok mellé állt és a publicisztikája mögé felsorakozott uri magyar középosztályt teljesen elidegenítette attól az új magyar irodalomtól, amelyet a zsidó Ignotus vezetett. Ez a szembekerülés politikai állásfoglalásából fakadt, amely az új magyar irodalom előretörésében a népradalom eljövő győzelmének, a radikalizmus és a szocializmus térhódításának veszedelmét látta. A magyar nacionalizmust féltette. Ez az érvelés fogékony talaira hullott olvasóiban, abban a magyar uri társadalomban, amely Tisza István vezérsége alatt a magyar történelmi osztálynak tudta magát. A magyar szellemi élet szomorú hasadását előidéző eseményeket legalább részben el lehetett volna kerülni, ha a dunántúli sváb gazdatiszt fia: Rákosi Jenő századunk elején nem válik újságírói hatalommá. De hogy azzá erősödhetett, ahhoz azzal a magyar uri társadalommal való eszmei közössége volt szükséges, amelynek lelkiállapota és műveltsége akkor még a Rákosi Jenő konzervatív nemzeti vágyainak hullámában sodródott. S itt elérkeztünk végre oda, hogy Farkas Gyula asszimilációról vallott felfogásának mélyére nézzünk. Ha a felfogásnak látszólag csupán érzelmi kitevői vannak, nem lehet észre nem venni Adolf Bartelsnek, a meglehetősen sekély német irodalomtörténésznek hatását, aki már 1909-ben megjelent »Geschichte der deutschen Litera-

tur» című munkájában az árja faj külön irodalmi elhivatottságáról és az »elzsidósodott« német irodalom veszélyéről írt.

Farkas Gyula általában kételkedő az idegen származásuaknak a magyar nemzettestbe való asszimilálódásával szemben. Erre aránylag kevés példája van. Talán egyedül Gellért Oszkár, akiben a befejezett asszimiláltság ritka folyamatát látja. Gellért Oszkár kivételesen tiszta férfitirójának hangja, szemérmessége a magyar költészetnek valóban nemes értéke. A német származásu Schöpflin Aladár tökéletes asszimiláltságát is csak azért huzza alá, hogy Rákosi Jenő hatalmát kisebbítse. Amit a zsidó asszimilációról mond, az általában nem újdonság. Farkas Ignótusszal szemben legtűrelmetlenebb. Harcának, vezéri szerepének célját és értelmét »a magyarnyelvű zsidó fajtság művészetének magyar nemzeti művészté váló elismertetésében« látja. Holott ha kissé tárgyilagosabban és mélyebbről nézné a kort, merné-e azt állítani, hogy ha Ignótus nem lett volna az, aki volt, a »Nyugat« és a melléje állt írók tábora boldogulhatott volna-e, vagy a Komiáthy Jenők és a Reviczky Gyulák sorsa ismétlődött volna meg? De Farkas Gyula felelőssé teszi a német asszimilánsokat is a századvég hanyatló magyar irodalmának és az új íróknak a magyar nemzeti szellemmel sokszor szembekerülő sorsáért. Az asszimiláció különben mindig nyitott kérdés volt és Farkas Gyula éppen elég példát hoz fel arra, hogy a magyar szellemvilág ezt a nyitott kérdést soha sem kerülte ki, de megoldani mégsem tudta. Mai formájában a probléma kiéleződött és a niurnbergi törvényekben megnyilvánuló faji felfogás a mai délkelet európai kérdés fogalmazására és a mindenfajta asszimilációra nem maradt hatás nélkül. Természetesen ezekkel a fogalmazásokkal szemben, ahol az még egyáltalában lehetséges, erős viták és támadások fejlődnek ki. Erre minden olyan harcosnak fel kell készülnie, aki az egyénnek népi rendeltetését a faji leszámazásban látja. A XX. század emberisége ugyan szembehelyezkedik ezzel a felfogással és a nehéz idők orvosságát nem az asszimiláció elleni ellenszenv felkeltésében, hanem egy nagy népi demokrácia egészséges kifejlődésében látja.

Farkas Gyula vihart vető és vihart támasztó könyve, ha tudományos jellegét és tárgyilagosságát kétségbe is vonjuk, mégis értékes könyv. Sok tiszta írói portréja, rengeteg társadalmi és irodalmi adata, a múlt század utolsó negyede irodalmi életének színes kavargása megfogott bennünket. Gyulai Pál egységesen végig gondolt és egységesen megfestett arcképe, a szerencsétlen Tolnai Lajos meghasonlott életéből fakadó fanyar és keserű regényeinek érdekes elemzése, a Reviczky nemzedékén *betelt magyar társadalmi közöny végzetéről írott tragikus lapjai megtámadhatatlan bizonyítékai*, hogy Farkas Gyulánál jobban a nyolcvanas évek irodalmának értékét és jelentőségét senki sem ismeri. Az új magyar irodalomtörténeti kutatás bizonyosan hálás lenne érte, ha inkább erre az átfogó feladatra vállalkoznék. Bizonyosak vagyunk benne, hogy értékes munkát adna. Ha mostani könyve nem a »Magyar történelmi társulat« kiadványaként, hanem egy magánkiadó sorozatában kerül a nyilvánosság elé, akkor is, mint irodalmi adattár és hasznos

forrásmunka, ismertté válhatott volna. Igy azonban tudományos munkának kell tekintenünk. Ebben az értelmezésben valóban erősen alulmarad azon követelményen, amit egy ilyen műtől várunk kell. Megjelenése előtt, a könyvet bizonyára olvasta valaki. Kár, hogy az író nem figyelmeztette tulságosan németes mondatfüzé-
reire s rengeteg idegen kifejezésére. Illő, hogy a nemzeti ujjászü-
letés eszményét hirdető könyvet a legkifogástalanabb magyarság-
gal írják. Különösen akkor, ha az író — egyetemi tanár!

KÁZMÉR ERMŐ

B O L D O G S Á G

Mikor Julia feleségül ment Altay Tamás professzorhoz, mindenki csodálkozott. Husz éves volt, kacagó szemü, telt mellü, izmos lábü és gazdag. Két telet már átbálozott, minden teniszversenyen részt vett, uszott, evezett, autót vezetett. Azonkivül: sielt, bridzselt és flörtölt.

A professzor tizenyolc évvel volt idősebb. Komoly, zárkóztott ember. Az egyetemen régiségtant adott elő.

Juliával a római Forumon került össze. Julia egy glyciniával befuttatott oszloptörödéket fényképezett. A virágos rom előtt, két hatalmas római macska egy férfikalappal játszott. A kalaphoz tartozó férfi is ott ült egy kövön és valamit jegyezgetett.

A kalapból kiesett egy kis csomag és a papiros csörrenésére a férfi felemelte érdekes, sápadt, arcát. Julia kezében megrezzent a gép és egy hajszálnyit oldalt csuszott, éppen mikor elkattan-
totta. A férfi alakjának háromnegyedrésze ezzel kiesett a képből. Nem bántotta. Fő, hogy a cicák benne voltak.

Julia szeme kék ragyogással nevetett.

— Megeszik a cicák a kalapját — mondta franciául.

— Inkább az ebédemet, — felelt ugyanugy Altay és felemelte a csomagot.

A két macska visszavonult, de nem mondtak le a zsákmányról. A Vesta templom romjai közül figyelték az eseményeket.

— Ci-ci-ci — hivta őket Julia.

— Maguknál is így hívják a cicákat? — kérdezte a tanár.

— Nálunk így. Én magyar vagyok.

— Vagy ugy! — mondta magyarul a férfi.

A meglepetésen mindketten nevettek. Altay bemutatkozott.

— Érdeklík ezek a régi kövek? — kérdezte a fiatal lányt.

— Imádom őket! — lelkesedett Julia. — És ez a glycinia,

nézzé milyen dus és milyen csodálatosan lila! És ott a macskák ahogy kikandikálnak, milyen édesek!

— A tanár elnyomott egy mosolyt.

— Tudja mi ez? — kérdezte egy három oszlopból álló templomrészletre mutatva.

— Hogyne! azaz hogy... — a lány zavartan elhallgatott.

A tanár megint elnyomott egy mosolyt, aztán magyarázni kezdett, vagy inkább mesélni. Körüljárták a Forumot. Altay szavainak nyomán Julia előtt feltámadt a régi Róma. A romokból csillogó márványpaloták emelkedtek. Az üres talapzatokon istenszobrok álltak. Tógás férfit szónokolt az egyik emelvényen, vitatkozó polgárok, utcai muzikusok tolongtak. Rabszolgák előkelő urak gyaloghintóit húzták, virágfüzérés lányok áldozatot mutatnak be valamelyik istennőnek.

— Milyen érdekes mindez — csodálkozott Julia. — Maga honnan tudja ilyen jól?

— Kicsit a mesterségemhez tartozik. Régész vagyok.

Julia tisztelettel nézett rá.

— És — kérdezte habozva — olyan öreg mumiákat is szokott kiásni? Tudja, olyan Faraókat, akik aztán bosszút állnak?

— Szoktam? Azt nem merem mondani. Nálunk az Alföldön nincsenek mumiák. De fiatal koromban résztvettem néhány ásatásban. Van is néhány szép emlékem. Egy arany fejdísz. Jól illenék magának. Meg egy kis macskafejű istennő. Maga szereti a macskákat! »Olyan Faraóknál« találtam. — Mosolyogva nézett a lányra, akinek arca erős idegenkedést, szinte rosszalást fejezett ki. — Nem szereti a mumiákat?

— Nem hiszem, hogy szeretném — mondta kurtán Julia.

— Pedig tudja, milyen szép dolog egy olyan négyezeréves királyfi? — évődött vele.

— Huszéves vagyok — nevetett fel diadalmas örömmel Julia — Sokallom a korkülönbséget.

— Igen. Igen... — mormogta szórakozottan Altay. Elhallgatott. Egy perc múlva mintegy önmagának ismételte. — Igen. A korkülönbség kicsit sok...

Hat hét múlva feleségül vette Juliát.

A házasság nagy meglepetést és szinte megütközést keltett abban a körben, amit Julia úgy hívott: a Társaság. Mi jutott eszébe, ennek a ragyogó teremtsnek, hogy lekötötte magát egy ilyen savanyu, unalmas emberhez? Ezt a kérdést tárgyalták különböző változatokban. Ki az az Altay? — kérdezték mások. Ah, igen, egyetem tanár. Mintha hallottuk volna a nevét! Egyptológus, vagy olyasmi? Hallottátok, hogy tizennyolc évvel öregebb Juliánál? Megőrült az a lány?

Julia bátyja amerikai modorban felrakta lábait a szék karfájára:

— O. K! Nem vitatkozom veled! Egy év múlva legfeljebb elváltak — és bosszankodva rágyújtott kis pipájára.

Mici néni, Julia kedvenc nagynénje, kétségbeesve rázta bronzvörös loknisfrizuráját.

— Szerencsétlen gyermek! Be fog lepni a por, mint egy négyezeréves királykisasszonyt. Mit akarsz ezzel az emberrel? Hiszen még bridzselni sem tud! Amellett gyenge a gyomra és diétát tart. Óvakodjunk a rosszgyomru emberektől!

A diéta dolog Julia apiját is lehangolta. Amig csak arról volt szó, hogy leendő veje nem sportol és nem kártyázik, pártolta, védte Altayt, aki »kitünő családból származik« és »ugy látszik, rendes ember.« De mikor kiderült, hogy nem iszik, nem is dohányzik és évek óta nem szabad töltött káposztát ennie, akkor már az öreg ur gondterhelten nézett lánya házassága elé.

Julia barátnői kíváncsian faggatták azokat a fiukat, akik az egyetemen látták Altayt.

— Legalább szép? Stramm? Jó pofa?

Az értesülés lesújtó volt. Tudomásul kellett venni, hogy Julia vőlegénye nem »stramm«. És bár a feje érdekes, halántékán összesen csillogó hajjal, hátul bizony már kopaszodik. Különbén karcu, nyulánk, könnyedén hajlott vállu. Ez, bár éppen akkora, ki-sebnek mutatja a Vallkür-termetű Juliánál. »Jó pofának« éppen-séggel nem nevezhető. Komoly, szűkszavu, otthonülő.

A házasság a rossz jóslatok ellenére, látszólag jól indult. Julia elégedettnek látszott. Tovább is sportolt és jött-ment. Férje szerint »sohsem volt otthon.« Persze a teniszerenyekről le kellett mondania, mert nem utazhatott el minduntalan. Bálokra sem járt, mert Tamást fárasztotta a kései lefekvés.

— Szegényke! — mondogatták Julia barátai, mikor Altayék a legvidámabb poharazás közben éjfélkor felkerekedtek és elbucsztak.

— Nem szól, nem panaszkodik, de látszik rajta, hogy fája a szive!

— Tamás egy zsarnok, nem lehet így tartani egy fiatalasszonyt!

Nyáron Julia híres bronzszobor alakia hiányzott a tengerpart-ról. Hegyek közé ment az urával, diétás szanatóriumba, mert Tamásnak ártott a nap és tiltva volt a hideg fürdő.

Julia bátyja türelmetlenül várta, mikor »mondja be Julia az unalmast.« Mici néni is csupa panasz volt:

— Nem neki való, nem neki való! Szegénykém, megszakad a szívem érte, mikor a legvidámabb társaság köréből hazaszalad a korzóról, mert valami kóhot kell kotyvasztani az urának, amit a szanatóriumban tanult.

A Juliáról szóló hírek mind aggasztóbbak lettek. A vendégek gyanus foglalkozások közepette lepték meg Juliát. Egyszer írógép mellett ült és az ura tudományos cikkeit másolta, máskor a könyveket katalogizálta, megint más alkalommal címkéket ragasztott az őskori edénygyűjteményre.

Kétévi házasság után kezdtek visszatérni Julia lánykori udvarlói. Olykor, ha Altay benyitott felesége szalonjába, ott talált egy-két »fiut«, akik gramofonoztak, táncoltak, szendvicset ettek

és barackpálinkát ittak. A professzor ilyenkor mosolyogva üdvözölte a vendégeket és tízperces, akadozó beszélgetés után visszavonult.

— Hova mész? — tartóztatta Julia.

— Dolgom van.

És ha az asszony utána szaladt a másik szobába, azt sugta:

— Csak zavarnálak benneteket. — És megcsókolta feleségét.

A közvélemény kicsit megnyugodott:

— Julia megfogja csalni az urát — állapították meg elégedetten.

A jóindulatuk helyeslőleg bólintottak.

— Juliától nem lehet rossz néven venni.

— Juliát meg kell érteni!!

— Az ember nem vesz el egy Juliát, ha beteges, öregedő és csak az avar csontvázak, meg a hun agyagkorsók érdeklik.

Julia apja elégedetlenül húzta fel bozontos szemöldökét, mikor lánya két barnára sült sportifjuval jött vele szembe az utcán.

— Az a baj, hogy nincs gyereke. — dühnyögte. — A mi családukban az asszonyoknak első évben gyerekük volt.

Meg is mondta Juliának.

— Minek nekem még egy gyerek? — tréfált Julia. — Van nekem kit becézni, etetni, ápolni, kiért remegni s kívül vesződni. Időm sem futja még egyre! — és nevetett, de a nevetése mintha hamisan csengett volna.

Hogy Julia valóban megcsalta-e az urát, nem derült ki. Általában az volt a vélemény, hogy igen. De attól függetlenül Julia továbbra is hazament az urával a legragyogóbb multság közepette és hét óraker letette a rekettet vagy a bridzskártyát, bármilyen izgalmas partiban jászott.

— Mégis, mi történnék, ha itt maradnál? — próbálták marasztalni. — Leharapná zsarnokod az orrodát? Hogy lehet ilyen zsarnokságot elviselni?

Julia mentegetőzött, védte az urát, szidta a szakácsnőjét, de mégis hazament. Utközben kicsit rosszkedvű volt, de mikor benyitott Tamás dolgozószobájába és az ura beesett, meleg, barna szeme felragyogott az örömtől, akkor elröppent a bosszúsága.

— Napsugár! — tréfálkozott a professzor. — Uj csillagászati csoda: Nálam este hétkor kezd sütni a nap. — És magához vonta a feleségét.

Az íróasztalán állt az egyiptomi Pacht istennő agyagszobrocskája. Julia szórakozottan simogatta az istennő macskafejét és örült, hogy hazajött.

Évek során Julia helyzete egyre súlyosabbá vált. Altaynak, felesége vagyona lehetővé tette ugyan, hogy ott hagyja az egyetemet és jobban kimélhesse magát, de gyöngye szervezete mégis romlott. Ekkor már hónapokat fölött szanatóriumban, ahova — a »zsarnok, egoista« — mondták Julia hívei — mindig magával vitte az asszonyt. A multságoknál, vendégségeknél már nem volt megoldás a korai hazamenés. Rendszerint egészen le kellett róluk mondani. Julia ugyan eljárt a délutáni teákra, kártyaszurokra, de

mégis nehezére esett nap-nap után otthon maradni este, mikor körülötte zajlott a társas élet és Juci néni csodákat mesélt a különböző »remek« és »istenik« estélyekről.

Egyszer valami egyetemi bál volt, amire Altaynak, mint professornak hivatalosan is illet elmenni. Julia örült, hogy ezuttal nem az ő kedvéért mennek, s nem kell áldozatot elfogadnia. Új ruhát csináltatott és fiatalányos kedvvel készülődött.

Altay, aki nyugdíjaztatása óta, csak a maga öröme, tudományos kutatásokat folytatott, későn ért haza. Valami régi sirt fedeztek fel a környéken, építkezés közben és annak szakértői megtekintéséhez hívták ki. Vacsora után rögtön visszavonult dolgozószobájába, jegyzeteket csinálni.

Julia kikészítette férje frakkját, szerető gyengédséggel tette be a gombokat az ingbe. Vigyázott, hogy a fürdővíz ne legyen se hideg, se túlmeleg s minthogy Tamás még mindig késett, türelmetlenségében, teljesen felöltözött. Egy ideig kedvteléssel nézegette új ruháját a tükörben, aztán mégis bekopogtatott férjéhez.

— Szívem, féltiz. Nagyon későn lesz.

— Mihez? — csodálkozott a professzor.

— Tudtommal bálba megyünk — felelte kissé ingerülten Julia.

— Ó, ma van a bál? De borzasztó! Tudja, éppen elhatároztam, hogy azonnal ágyba fekszem. Rémesen érzem magam, Öszszerázott a kocsi. És az a sok hajludozás a mérésekkel! Émelygek, fáj a fejem. És magán micsoda szép, új ruha van! Forduljon. Menjen messzebb. És most jöjjön ide. De szép!! Te tündérlány, te! És mindez a szépség csak nekem? Vagy el akarsz menni nélkülem? Azt sem bánom, csak ígérd meg, hogy gondolsz rám közben és mindezt a gyönyörűséget visszahozod nekem. Ezt: — és karjaiba zárta a feleségét.

Julia szeme, mely az első szavakra gyanusan elborult, fokozatosan kiderült, mint az égbolt a zivatar után.

— El sem viszem — mosolyogta bele az ura arcába. — Nagyobb sikere már ugysem lenne az új ruhámnak.

Altay állapota évről-évre rosszabbodott. Azok az emberek, akik szeretik a szabatos dolgokat, a címeiket, a címkéket és a beskatulyázást, gyakran vádolták hypochondriával, kényeskedéssel, kedélytelenséggel Julia urát. Az ilven fajta embert bosszantja, ha valaki mindig fáradt, fáj a feje, fáj a gyomra, ideges, ingerlékeny.

— Savanyu, unalmas fráter — mondták. — Semmi baja. Ha valakinek rendes vesebaja van, cukorbaja, vagy epebaja, az más! De mi az, hogy rosszul érzi magát?

Altay pedig mindig rosszul érezte magát. Néha ismeretlen bajához egyéb bajok szegődtek. Kificamította a bokáját, szardiniamergézést kapott, vagy gyökhártyagyulladás. Ilyenkor a kritikuskok megenyhültek. Az évek folyamán erre mindig több alkalom nyílt. Mintha Altay gyenge szervezete vonzotta volna a bal eseteket és betegségeket, amik látszólag semmi összefüggésben se voltak egymással. Csak az volt bennük a közös vonás, hogy egyformán gyengítették, örölték idegeit s még keserűbbé és komorabbá tették.

— Képzeld — tréfálkoztak azok, akik egy jobb napján látták — Tamás ma mosolygott!

— Lehetetlen!

— És beszélgetett is velem!

— Nem igaz!

Tamás csak Juliára mosolygott és Juliával beszélgetett. Az ő kedvéért evett, az ő unszolására vette be az orvosságot és tűrte angyali türelemmel a különböző kezeléseket.

Julia akkoriban már nem táncolt és nem tenniszezett. Alig mozdult el otthonról. Komoly és szűkszavú lett. A vendégek elmaradtak a háztól. A bronztestű fiuk és a bronzhaju Micj néni.

Utolsó évét Altay professzor csaknem állandóan ágyban és szanatóriumokban töltötte. Juliát nem engedte el maga mellől. Ha ő ott volt, csodálatos megnyugvással viselte sorsát. Nem idegeskedett, nem lázadozott. Ha Julia észrevétlenül lépett a szobába, olykor mély megdöbbenéssel látott egy számára ismeretlen keserű arcot, — izgatott, kétségbeesett mozdulatot. De ha egy kis nesz elárulta jelenlétét, a beteg arcára rögtön kiült a megkönnyebbülés és szemében megjelent az a rajongó ragyogás, aminek kihunyta után Julia számára sötét lett a világ.

— Nem tudok nélküled élni — mentegetőzött bocsánatkérően a feleségénél.

— Nem is kell nélkülem élned — mondta erőltetett jókedvvel Julia. — Mit csinálnék én akkor?

Tíz éves házasság után Altay professzor meghalt. Julia tíz kilóval soványabban és dus szőke hajában fehér hajszálakkal özvegven maradt.

Eleinte mindig feküdt. Ugy érezte, hogy nagyon fáradt és hogy soha sem fogja magát kipihenni.

A házat egyszerre elepték a régi barátok, akiket az ideges beteg évek óta távoltartott.

— Szegény Julia — mondogatták. — Igazán legfőbb ideje volt. Ő is belepusztult volna.

Édességeket és pikáns nyalánkságokat hoztak, hogy Julia hizzék. Szórakoztatták, vigasztalták.

Julia néhány hétig észre sem vette őket. Hagyta, hogy mások intézzék életét. Evett, feküdt, kezet adott. »Köszönöm« — mondta százszor egy nap. Vagy: »jók vagytok hozzám.« — Aztán megint semmibe vesztet a tekintete, s már azt sem tudta, ott van-e valaki.

A későbbi hónapok még rosszabbak voltak.

Julia már nem volt fáradt. Testének jólesett, hogy pihenhet, agyának, hogy gondtalan. De mindezt a viláért sem vallotta volna be. Ahogy megerősödött, úgy fokozódott a hiányérzete. Nem tűrte a magányt, nem tűrte az embereket. Elzárkózott, nem fogadott senkit. Akkor olyan ideges lett, hogy elfutott hazulról és órákhosszát kóborolt a természetben, meg a külvárosokban. Így mult el az első év. Ez a türelmetlen kóborlási vágy ugy alakult át idővel, hogy utazgatni kezdett. A második évben csak-

nem állandóan utazott. A harmadik évben férjhezment. A barátok és rokonok ezuttal meg voltak elégedve. Bónis Gábor bővéri szöke óriás volt. Országgyűlési képviselő, földbirtokos. Jókedvében pehelyként kapta vállára a magas, erős Juliát, hogy az kisgyerek módjára kapálódzott és könyörgött, eressze el.

Most más élet folyt Julia nyolc szobás házában, mint első házassága idején. A földszint legszebb szobáját, ami Altay dolgozószobája volt, új, divatos fogadószobává alakították. Altay íróasztala, könyvszekrénye, felkerült az egyik üres, emeleti vendégszobába. Az avar edények, a sokezer éves érmek s az emberi csontok gyűjteményét Julia a muzeumnak ajándékozta. Csak néhány kedvenc darabot tartott meg. Az egyiptomi királylány aranyfésűjét, melyet Altay valamikor az ő hajába próbált, meg Pachtnak, a macskafejű istennőnek kis aranyszobrát. Ezt Altay maga találta diákkorában, az egyik egyiptomi királysírban. Azóta mindig ott állt az íróasztalán. Ezenkívül megtartotta a nagy mykénei korszót is, a kandallón. — Julia ritkán ment fel ebbe a szobába.

Házasságával új, mozgalmas élet indult meg. Ismét üzni kezdte kedvenc sportját, az autóvezetést, melyet házassága utolsó éveiben, egyre idegesebbé váló férje kívánságára abbahagyott. A teniszt is erősen gyakorolta. Gábor nagyon szerette volna, ha Julia bajnoki helyezéshoz jut. Emellett a sok fogadás, meghívás és premier is igénybevette. Birtokukra is sűrűn kellett leruccanni. Ott ismét vadászatok, reggelig tartó multságok foglalták le.

— Julia elemében van! — mondták elégedetten a rokonok és barátok. — Ez már neki való élet! És milyen szép pár! — lelkesedett Mici néni is. — Szőkék, kékszeműek, egészségesek! Ez a Gábor pompás fickó! Hogy ül a lovon! Öröm nézni! S hogy győzi az italt! Azután milyen remekűj szónokok! Még utóbb miniszter lesz belőle!

Mikor aztán másfél évi házasság után Julia erős, szöke fiut hozott a világra, már az apja is boldog volt.

Valóban úgy látszott, mintha az élet kárpótolni akarta volna Juliát mindazért, amit tíz éven át elmulasztott. Julia együtt lovagolt, uszott, vadászott, táncolt, délceg, vidám férjével. A társaság kedvencei voltak. A gyermek is pompás kis kölyök volt. Erős és nevető, mint az apja. Egyformán szépek és erősek voltak, egyformán gazdagok, ugyanazokkal a kedvtelésekkel.

— Julia megérdemli — nyugtatták meg magukat azok, akiknek nehezükre esett nem irigykedni. — Eleget szenvedett, ráfér egy kis jó élet.

Kétéves házassági évfordulójukat, nagy estéllyel ünnepelték meg. Ott volt a társaság színe-java. Még Gábor minisztere is eljött. Mici néni boldogan igazgatta még mindig bronzszínű fűrtjeit és szeretettel csipett Julia kárjába, mikor végignézte a büffét.

— Gyönyörű Juliám! Remek háziasszony vagy szívem.

Hajnal felé magasra csapott a hangulat. A jazz-zenekar mellé

cigányt hoztak. Gábor elragadó volt, ha ivott. Tréfás szónoklatokat vágott ki, amit a vendégek harsogó nevetése jutalmazott.

— De az érdem nem az enyém — mondta válaszában az egyik felköszöntőre, mely az estély sikerült rendezését dicsérte. — Az érdem a feleségemé, aki... de hol volt Julia?

Mici néni csodálkozva nézett körül. Julia eltűnt. Erre a konyhába ment keresni. Bizonyára újabb attrakció készül. De a konyhában nem látták. Mici néni nyugtalanul ment fel a hal diszes, faragott lépcsőin. Csak nincs baj a kicsivel? Csendesen benyitott az egyik emeleti vendégszobába, ahová a lenti lárna miatt fektették le a kisfiút az éjszakára. A gyermek aludt. De az asztalon ott feküdt Julia óriási, kék strucc toll legyezője. Tehát közelben kellett lennie. Mici néni behuzta maga után az ajtót és megállt a félhomályos folyosón. Nézte a csukott ajtókat. Vele szemben a varrószoba, a cselédszobák, a másik vendégszoba, majd a fürdőszoba. A következő folyosó fehér kőkockáit egy helyen enyhénfényes, kék csik szelte át. Mici néni szeme elé emelte a lornyonyját és megállapította, hogy a kék fény a másik vendégszoba behajtott aajtájának keskeny résén szivárog ki... Halk léptekkel ment oda és csendesesen kitárta az ajtót.

Az éjjeli szekrény kékernyős lámpája égett. S Julia kék bársonyruhájában ott ült a szoba másik oldalán, Altay Tamás íróasztala előtt. A kék ruha egybefolyt árnyékával. Csak a meztelen háta fehérlett ki. Fejét két karjába temetve, mozdulatlanul ült. Amikor a neszre kábultan felnézett, Mici néni megdöbbenve látta, hogy sir.

— Az istenért Julia! Valami baj van?

— Nincs semmi baj. Mici néni — válaszolta Julia és zsebkendőjével felszárította szemét és arcát. — Semmi baj! Csak tudja... én is voltam egyszer boldog...

Mici néni a legközelebbi székre ült le és ott maradt sóbálvánnyá meredve. Lentről felhallatszott a zene. »Ne gondold, hogy az a tavasz...« huzta a cigány.

Julia visszafordult az íróasztal felé és kezdte visszarakni a fiókokba a leveleket és fényképeket, melyek szétszórtnan feküdtek előtte. Mici néniről talán meg is feledkezett. Egymás után simogatta őket végig. Egy régi halvány kis amatőrképet kétszer is visszavett. Két macskát ábrázolt a kép, amint egy férfikalappal játszanak. A férfiből nem látszott a képen semmi más, csak a feltérde és lecsüngő, csodálatosan finom keze.

Lassan berakott mindent, aztán ráfordította a kulcsot. Felállt. Kezével gyengéden simogatta az íróasztalon álló kis Pacht istennő macskafejét. A megbarnult ágyagon, a kék fényben, fehéren világitottak karcsu ujjai. »De édes a kezed« — hallott megcsendülni egy drága, jól ismert hangot. Egy hangot, melyről tudta, hogy káprázat, hogy ő belőle szól, mert az a hang már nem él többé, csak őbenne.

Julia gyakran figyelt föl erre a hangra. Leginkább hajnalban beszélgetett vele, ha Julia egyedül volt. De néha megdicsérte az

ötözködésnél új ruháját: »Tündérlány« — mondta. És »megint az én Juliám lesz a legszebb«. Volt úgy, hogy a társaságban vagy teniszpályán váratlanul megszólalt. Néha beleszólt a vitákba is véleményt mondott. Néha nevetni hallotta Julia, valami különösen kedvére való tréfán. Ha Julia tanácstalan volt, vagy ügyetlenséget csinált, akkor kedves csufolkodással ugratta: »Jaj, azzal a buta-okos kis fejével...«

Férjének erős, vad ölelése közben is megszólalt a hang és édes, régi feledhetetlen becszavakat suttogott, melyek után Juliát sohamegnemszűnő szomjuság érzése fogta el.

De a nagy, vidám életben olykor elnémult a hang. Julia hiába figyelt magába, nem hallotta. Akkor feljött ebbe a szobába és itt, ura íróasztalánál, a régi képek, jegyzetek, levelek közt, Pacht istennő macskafeje előtt, mindig megtalálta.

— Julia, az Istenért! — tért magához Mici néni. — Te nem szereted Gábort?

— Dehogy nem — mosolygott szomoruan Julia — Gábor aranyos fiú. Hálátlan volnék, ha egy szavam is volna ellene.

— Hát akkor? Nincs pénzed? Sikered? Szép gyereked?

— Van, Mici néni, Minden van.

— Akkor mégis az urad! — jelentette ki tapasztált szakértelemmel Mici néni. — Gábor kedves, derék fiú, erős, szép férfi, de talán, talán — Mici néni segítségkérően nézett körül a kék fényben, kereste a kifejezést. — Talán elhanyagol? Vagy megcsal?

Julia tagadólag rázta a fejét.

— Hogy is kérdezhetek ilyen? — felelt maga magának, választ sem várva Mici néni. — Hiszen tudom, hogy úgy éltek mint a galambok. Kétéves házasságok vagytok, de nem merek kopogás nélkül benyitni hozzátok. Hiszen még ma este is, ahogy utánad mentem az ebédlőbe — mert a lány azt mondta, hogy a büffét rendezed, — hát ott egyensúlyoztál kezdedben egy tál süteménnyel, Gábor meg föléd hajolva csókolt... — Mici néni hangjába egy csepp bámulat és elismerés vegyült, kis rezignált szomorúsággal.

Julia elmosolyodott. Bólintott.

— Igen — mondta — Csókolni tud...

Felállt, az éjjeli szekrényhez ment és elkattantotta a kis kék lümpát. Nagy csend lett. Aztán a sötétből halk sóhajtással rebbent fel Julia hangja:

— ...Szeretni a másik tudott...

Lucia

Kosztolányi Dezsőné : Kosztolányi

(Révai kiadás)

Pontosan három éve, hogy Kosztolányi Dezső meghalt. A barátok, rokonok, ismerősök és mindazok, akik indíttatva érezték magukat arra, hogy elbucsuzzanak tőle, eldadogtak néhány résztvevő szót, elmondtak néhány beszédet a sirjánál, méltatták érdemeit, emberi és írói jelentőségét és a laposságokkal annak rendje és módja szerint el is intézték. Kimerítették, felszámolták. Ők életben maradtak és mi sem természetesebb, minthogy az élők eleresszék a halott kezét. Mint amikor valaki elutazik. Éppencsak hogy nem szólnak utána: »Nem felejtettél itthon semmit?« »Vigyázz magadra, nehogy meghülj az uton.« »Tiszteljük az ismerősöket.« Meghalt? Istenem, mindenki meghal, nyugszik meg ez a bölcs szempontatlanság a megváltoztathatatlanban.

Mi azonban, úgyis, mint irótársai és úgyis, mint utókor, többel tartozunk az emlékének. Tartozunk neki elsősorban azzal, hogy ne engedjük meghalni. Kosztolányi Dezső az örökkévalóság fölcentje: halhatatlan. Az utókor feladata, hogy ebben az értelemben megbecsülje, jelentőségét felismerje s halhatatlanságai közt számontartsa.

A nagyság: áldozat. Nem égi kegy, hanem rendkívüli erőfejtések és megpróbáltatások gyümölcse. Kosztolányi Dezső maga ugyan kacérokodott azzal a felfogással, hogy az, amit ő csinál, alapjában véve játék, azonkívül gyönyör és örök kielégülés és bizonyára igaza is volt. A dicsőség végre is azoknak a kenyere, akik úgy igénylik, mint tüdő a levegőt s nélküle pillanatig sem élhetnek. De a feltétel, amelynek árán ez a nagyság megvalósul, ugyancsak rendkívüli hősiességet és önmegtágadást igényel. Minden behatóbb bizonyítás helyett elég itt Kosztolányinak arra a megrögzött és már-már érthetetlennek látszó »szenvedélyére« utalnom, hogy munkaközben ugyyszólván tízpercenként kívánt valamit, többnyire sötét kávé, cukor nélkül vagy süteményt, gyümölcsöt, de olykor egyszerűen csak »valamit«. — »Adj valamit«, kérte a feleségét ilyenkor, miután bejött a csengetésére. Mit, az Isten szerelmére? Ha Kosztolányi egy ilyen pillanatban rendkívül következetes módon érez, ösztönszerűleg kimondotta volna: »*valami csillapítót*«. Azt, amit a keresztfán csüngő Krisztus kért, amikor hét sebből vérezve, láztól és kintól elgyötörve azt sutgotta: szomjuhozom. Valamit az önnön lángjában elég s a megdicsőülés örvényeiben hánykolódó emberi lélek gyötrelmes megpró-

bálatásainak enyhítésére, amelyre a költő teljesen öntudatlanul, mint testi hiányérettel reagált.

Nagy ember volt, mert rendkívüli szenvedéseket vállalt. Bol-dog volt? Állta megpróbáltatása szörnyű terheit, a sorsot, mely osztályrészéül jutott. Eközben mindössze kávét ivott és cigarettá-zott.

A nagyság megvalósítása az író feladata. Értékelése: az utó-koré. Ki volt, mit tett, mit jelentett az emberiség számára? E kér-dések tisztázásához vezető első lépés Kosztolányi Dezsőné köny-ve, amelyben a költő életéről számol be, születésétől a haláláig.

Élete, ugyszólván attól a pillanattól fogva, hogy megszületett nem mondható mindennapinak. A költő, a rendkívüli ember fogan-tatásában, már a megszületése pillanatában szükségképpen »köz-bejött« valami, ami életpályáját a normálistól eltérítette. Hajlam, beidegzettség, élmény mind közrehatottak abban, hogy a költő valami mást akarjon, mint embertársai általában. A költő a felfo-kozott, a »tuldimezionált« ember. Állandó láz, nyugtalanság emésztí. Az élet számára nem magátólértetődő valami. Ellenkező-leg, a költő azzal kezdi, hogy nem érti, nem fogadja el, megütök-zik, csodálkozik rajta. Ezer bizonytalanság. félelem, aggodalom gyötri. Ő a felsőbbrendű létforma riadt vadembere, aki minden jelenség mögött démoni hatalmak varázslatát rettegi. Mindent kérdésnek érez. Honnét? Hova? Miért? Kétségeivel egyedül érzí magát, Istentől és embertől elhagyatottan. Ugy áll az élet-káosz közepette, mintha rajta kívül senki sem lenne a földön. Ő az élet virrasztó lelkiismerete. Ezer rém üldözi kőben és fában, minden életjelenséggel külön meg kell ütköznie, megvívnia a maga élet-halál harcát s legyőznie a rémet, mely születésétől a haláláig üldözi.

A költő kimondja, hogy élet és megborxad rajta. A végtelen-ség és felmérhetetlenség iszonyata szédíti mindabban, ami e fő-galomban rázudul. Kimondja, hogy halál és feneketlen mélység tárul föl előtte. Élet és halál szédítő örvényei fölött kapaszkodik valamibe, véresrehorzsolt tenyérrel, remegve és szívdobogva, a szörnyű zuhanás érzetének bénító sokk-jával a tagjaiban. Szá-mára az élet iszonyu kelepce, amelyből csak a halála árán sza-badulhat az ember. Ezen a kelepccén tűnődik egy életen át, ezt járja körül minden oldaláról, mint rab a börtönét. Mi történik vele? Mit jelent az, hogy ő él, teste van, eszmél és érez? Mi ez a megfoghatatlan, mely felé hiába nyújtja ki a kezét?

A költő lelkiállapota: idült életválság. A nyárspolgar lelkében csak rendkívül alkalmakkor, gyász, szerencsétlenség esetében for-dul ugy fejetetejére minden, mint a költő lelkében egy-egy szó vagy bármely jelentéktelennek látszó csekélység hallucinációjára.

E válság az a kényszer, mely elkíséri a bölcsőtől a koporsóig s amelynek gyümölcse: a költészet.

Az emberre a hibái és fogyatékosságai a legjellemzőbbek. Amikor Kosztolányi Dezső költészetét kellene jellemeznem, meglehetősen zavarban vagyok. Nem érzem az eszközöket a kezem-ügyében, lévén ez a költészet, mint azt már mások is megállapították, eszköztelen. Ez a költészet elsősorban ezáltal nagy, hogy megfoghatatlan. Varázslatos. Nem technika és nem produkció. A szavaknak itt benső hitelük van. Az élményből támadnak életre. a lélek olvasztó kohójából, furcsa vonaglással, mint önmagunk törvényei, megvetve és felrugva minden egyéb törvényt. Igaz és bensőséges költészet ez. Ha csak egy kissé idegenebb lenne tőlem, bizonyára találobban tudnám jellemezni, lévén a jellemzés az elutasítás egy neme. Így valahogy nincs távlatom hozzá. Nem látom a fáktól az erdőt. Kosztolányi költészete mindig úgy hatott rám, mint valami vágyálom. Csak csodálkozni és ámuldozni tudtam rajta, hívő lélekkel, megbabonázottan. Földig hajtani zászlómat előtte és hódolni neki.

Kosztolányi Dezsőnek, a stílus és forma emberének, ha ma élne és be kellene számolnia életéről, bizonyára alapos kifogásai lennének életregénye ellen. Ahogyan ő megvetette az életet s az életben a kontárt, ebben is egy kontár kéz beavatkozását látná. Micsoda hajmeresztő ponyva, grand guignol! Amíg életét ő maga irányíthatta, a mester kezének nyomait viseli magán. Ifjúsága, küszködése, szerelme, férfias helytállása bármely nagygényű mű díszére válnék. Stílusosan élt. A giccs valahol ott kezdődik, ahol a »regény« irányítása kicsuszik a kezéből. Tegyük hozzá, hogy ettől fogva olyan is. Az élet nem tud regényt írni. Deus ex machinákkal operál, úgy avatkozik bele a műbe, felrugva minden belső törvényszerűséget, hogy a legjámborabb regényolvasó is elképed rajta. Ez a legnagyobb méltánytalanság, mely a költőt életpályáján érte.

Kosztolányi Dezső életregényéről az irófeleség könyvet írt. Ebből a könyvből mindenekelőtt azt tudjuk meg, hogy szerzője nemcsak mint bennfentes bizonyult legilletékesebbnek arra, hogy ezt a könyvet megírja, hanem mint író is. Vállalkozása nem alkalomszülte próbálkozás. Nyilván nem véletlen, hogy ez a két ember egymásratalált. Rokonlelkek voltak. A feleség emberi és asszonyi erényei, megértése, emelkedettsége méltó kiegészítője az írónak s hivatottság tekintében sem állottak egymástól messze. »Mig ő alszik, Görög Ilona dolgozik«, gunyolódik állapota fölött a beteg író. Harmos Ilona (Görög Ilona) műfordításai, de különösen

önálló dolgozatai, novellái és tanulmányai már előfutárai a nagyobb szabású feladatok irányában bontakozó írónak és nyilván tragikus véletlen, hogy erre az alkalmat éppen a költő halála szolgáltatta. De ez is inkább mellette, mint ellene tanuskodik. Mert nemcsak a feladat nagy és hősi itt, hanem a megoldása is. Neki, aki oly közel állott hozzá s akiben az átélt megpróbáltatások emléke még oly elevenen él, mennyi akadályt kellett leküzdenie, hogy megőrizze tisztánlátását s azt, ami elsősorban erénye: tárgyilagosságát. Írása a legmagasabb iskola szellemét tükrözi. Világos, egyszerű, öntudatos. A legrövidebb uton és legközvetlenebb oldaláról közelíti meg a mondanivalóját. Sohasem tetszeleg a szerepében. Ugy látja a dolgokat, amint vannak, s tárgyilagosságát a legnagyobb megpróbáltatások kényszere alatt sem adia fel. Sőt, éppen itt mutatkozik a legnagyobbnak. Magatartásában van valami a történelem nagy asszonyainak fenkölt hősiességéből, a nélkül, hogy e hősi pózt bárhol magára ölténé. Emberfeletti módon emberi: a nagy író erényeivel ékes. Nem lát más célt maga előtt, mint az írói feladatot s önnön szerepét is az örökkévalóság távlatából ítéli meg. Csodálnom kell. Mit tett volna más nő az ő helyében, hogyan állta volna meg a helyét a válságok oly szörnyű örvénylései közepette, mint amelyek rászakadtak, amikor egy megértésben és harmóniában leélt házaseset után egy napon a férj, az imádott bálvány felugrja a szent életközösséget és egy nő után kezd futni, egy nő után a világ sokmillió női közül, bomlottan és elkárhóztottan? És mindezt leírni és megérteni, minden fonáksága és elviselhetetlensége ellenére, a legvégső kétségbeesés, a téboly határán is, emberinek találni és megbocsájtani és nem elveszni és megsemmisülni az emberi esendőség e rászakadó kataklizmájában, hanem csak annál nagyobb önfeláldozással és önmegtagadással helytállani és kitartani kötelességei mellett: oly példája az emberi nemességnek, mely minden tiszteletünket kiérdemli.

A könyvről egyébként érdemben csak akkor szólhatnék, ha szórol-szóra elmondanám a tartalmát. Az ismertetés célja azonban nem lehet az, hogy a könyv elolvasását pótolja, mintegy feleslegessé tegye. A »kivonatolás« a leggyarlóbb kritikusi művelet. Azok után, amiket itt elmondottam, a könyvet annál inkább el kell olvasni és mindenekeelőtt is el kell olvasni. Az olvasó nem fog csalódni benne. Számomra életem egyik legmegrázóbb élményét jelentette.

Kisbéry János

ESTE A HAJÓN

— VOJISZLÁV ILITY —

*A sik fedélzet alján néhány török borong ma,
Pár dervis ócska kobzát pengetve messze révül
És méla dalt dalolgat. Felszáll a hold korongja
S a parton mély sötét ül.*

*Ez Ada-Kále, rozszant fakunyhók elhagyottan
Mint csontváz-rémekek állnak. Nyütt ponyváik tövében
Szegény halászok éppen egy hálót vetnek ottan,
S kihunyt az éj sötéten.*

*Hajónk zihálva nyargal, a halk visszhang lebágyad,
Az ének ismeretlen igéi csöndbe halnak,
De lelkemben borongó, bus gondolat vet ágyat, —
Be mély értelme van most a kobzának s a dalnak.*

Fordította FRANYÓ ZOLTÁN

DÉL A ZÜRICHI TAVON

— SZVETISZLÁV SZTEFÁNOVITY —

*A napperzselte part pázsítja, lám,
Mint dus hajad, mély süppedő selyem,
Melyet — hogy lágyan álmodják fejem —
Tündérkezettel ágyasztál alám.*

*Az orcáidból, mint nagy ritka rózsák
Bibor kelyhéből, forró illat árad,
A tó felől hőség cikáz, a fáradt
Hév légben ing az árnyas vágy-valóság.*

*A föld bizsergőn, fojtottan piheg,
Ugy mint mi is, remegve, lankadó
Gyönyörben és im most a friss, hideg*

*Habokra tűz, a kék mélység felé dől
A nap; s igéző fenyre gyul a tó,
Ugy mint szemed láng-csókjaum tüzétől.*

Fordította FRANYÓ ZOLTÁN

MORSE-JELEK

*Megfejtet-e az én sok irka-firkám?
mit akar a gubancos, sok vonal,
függőleges és ferde, dús folyam,
elmerengsz-e irásom furcsa titkán?*

*Amíg firkáltam, szedtem levegőt,
s ha rosszul is, működött a tüdő,
értékes volt számomra az idő,
figyelhettem magam, a szenvedőt.*

*Az érdes légzés alig át erőt,
a sípolás, nem pengi ki a lant,
vérhullámokkal önti el a főt.*

*Dobogj te szív, nincsen még fajerant
kopogj te kéz, gyors morse-jeleket:
Igy voltam itt, másként nem lehetett.*

ARATÓ ENDRE

J A K A B, A K É S E S

— NOVELLA —

Este Szentgyörgy irányából, porfelhőben, szekerek kocogtak a város felé. Terhes, megrakott, pupos kocsik, egész karaván. Vigyázva jöttek az uton, egymás nyomában, mint ahogy csilingelő vagy kongó harangszóra lakodalom vagy temetés libben elő a porfelhő mögül, jelenésre.

Mert csak árnyék volt a sok szekér, vonuló árnyék. József-napi vásár váza. Portékát, kacagást és lacikonyhát mesterládába zárva vittek, nem volt rangsor a vonulásukban, csak cél. Táltosok, népszoklók, hétmarkos lovak és apró cigánygebék egymásutánja volt ez. összekeveredve a porban. De jöttek mégis, feltartóztathatatlanul. Riasztó volt a szekérszörgés, a kutyaugatás és minden körülöttük. Még a harangszó is elevebben mondta az Angelust ezen az estén.

De nem lett csend utána, esti harangszó után. Emberek talpaltak, idegen emberek, szüntelenül az ablakok alatt. Mintha nőgatnák egymást, hogy járjanak körbe szüntelenül az utcákon. Pénzt csörgettek minden utcasarkon: ezen az éjszakán az egész város, de talán az üdvösség is eladó volt. Korcsmák mélyén nagyhasu bukszáokban ezresek kérkedtek, az arcok kigyultak a sok pénz láttára. Még aki aludt, az is mosolygott álmában: kihajtom a két hizót — álmodta — és bekecset veszek a fiamnak...

Valami kegyetlen anyagiasság volt minden szóban, minden sóhajtásban, minden álomban. Életrekeltek a tárgyak, gondolatban lábrakeltek a jószágok — eltávolodtak vagy közeljöttek, mióta számarfüles kalendáriumokból kiolvasták az irástudók a Józsefnapot. A névnapok rendjében, a Szent Rókus lábsó ábrái között kevélyen trónolt a dátum, odairták letörülhetetlen törvényszerűséggel az ábécé sorrendjében. Izmos volt és kiemelkedő, mint Gulliver a törpék között. Holnap az óriás végigfekszik a vásártéren, karját-lábát belógatja a környékbeli utcákba, magábaszívja a szálmazsákok féltett bankóit, a takarékperselyek piculáit, elnyeli a hizót és a kistehénkét. A csere-bere orgiája ez, de utánozhatatlanul izgató hangzavarral, szédítő látnivalókkal.

Az éjszaka palástiából a csillagok enyhe és megbocsájtó tekintettel néztek alá. Jó időt ígértek és ez volt minden, amit az egetkémlelő vásárosok ebben a pillanatban a Jóistentől elvártak.

— Csak jó időt adj, uram — a bajjal majd csak megbirkózunk magunk.

*

Jakab a késes fázósan aludt a sátorban a pokróc alatt. Olyan üstöke volt, hogy legénykorában szívesen belémarkolt akárhány lány a dus hajzatába. Göndör, kemény dróthaja volt, s rendezetlen félkoszoru módjára fonta körül fejét.

Riadt nyugtalansággal szundikált a mesterláda teteián, pedig párnát gyömöszölt feje alá az asszonv. Dehát a vasárrajáró csak nyul módjára alhatik, sorsa az örök vigyázz. Végig az egész sátorsoron lapuló, lihegő félálomban pislogó és álmos tekintetek

meredtek a homályba, minden neszre. A fák lombkoronája lenyult a sátorlapig, ágak bólogattak a szélben, valahol felsírt álmlában egy kis inasgyerek, olyan kezdőféle, szopós-kosztos levő, ahogy mondják. A késes elhuzta száját. Ez még sír — gondolta — ugyan mit sirat? — Néha későnjáró szekér zörgött és láda puffant a távolban, jeléül, hogy nincs nyugalom az éjszakában és a szívekben sehol...

Hát nincs. Nincs nyugalom, olyan hozzám-tőled futás az egész. Keresztjét hordja az ember, szerencsét kerülget, és álmot kerget. Négytucat fanyelű, kéttucat gyöngyház, féltucat hármás. Mit érsz vele Jakab, ha mind eladod? A ládát újból meg kell tölteni! Zörög a szekér és fut. Ha földbevered, a cöveket, az jut eszedbe: milyen nehéz lesz kihuzni onnan! Örök rontom-bontom. Mézes szájjal a vevő felé: ezt tessék aranyos nagysága, ezt a kicsit a gyerekeknek. Az ember ellágyul egy percre, de keményen kell szólni a következő pillanatban: elmenjetez innen kölykek, mert közétekez csapok!

A tulsó láda felől megmozdult egy nagy test. Tele szájjal, álmosan mondta az asszony:

— Nyughass már, Jakab!

Odakünn egy ág gunyosan bólogatott: nyughass már! Nincs csunyább, mintha valaki álmlában beszél.

*

A kegyeszerárus vidám zeneszóval tért meg hajnalban. Pupos kis ember volt, de italos és szoknyabolond. Öröme a vásári koránkelő népnek, egész a sátráig huzatta. Az inas röhögve már messziről szaladt jelenteni az asszonynak:

— Gyün a gazda.

Hát jött is, kalapiját rangosan a feiebbjára csapva. Néhány lacikonyhás csavargó volt vele. Azokat egyre kergette az öreg: na, menjetez már, na! De tapadtak hozzá, mint a hullancs.

Jakabtól a harmadik sátor volt az övé. A késes megbotránkozva dugta ki a fejét a muzsika zajára, de már nem volt ideje visszahuzódni, az öreg meglátta és ráköszöntötte a jöreggelt.

— Szomszéd ur! — kiáltotta — Ha az egész Tisza mind borrá változna...

Kis szünetet tartott, mintha nagy mondásra készülne. Azután részeg, bódult fejjel oldalcsuklott s leeresztett hangon odavetette: — Aztat én mind kiinnám, szomszéd ur!

Utolsó erőfeszítéssel még kurjantott egyet. Szánalmas, csuklásbafuló, gyenge kuriantás volt. Lépett is hozzá egyet-kettőt, bokázva. Végül is behotlott a sátorlapon, amely szemérmes zárkózottsággal, akár a legördült függöny, eltakarta szégyenét...

Igy indult a Józsefnap. Mikorra a napkorong feltolta hasát a vásártéri házak zsupfödele fölé — már orgiáit ülte az adok-veszek. Legelsőbb kékruhás pandurok rendezkedtek az árok mögött. Asztalt hoztak a vámházból. Itt trónolt a passzusiró hatóság. Ásítózva jött a közmérleg őre, a Könyök-utcán pedig piszkos pecérlegény kóbor kuttyát hajsolt.

Hangos verkliszóval az árkon innen megindult az első körbinta, hogy szédítő utján meg se álljon késő éjszakáig...

Most már jöhet a mesebeli álruhás királyfi, áll a vásár és áll a szédület. Együgyü lelkek meséje táplálja ugyanis a hitet, hogy a vásári sokadalom mézeskalács hercege ragyogó napfényben végiglépked néha a sátrak utvonalan; a morózus zsörtölődőknek tyukszemére lép, s a siró gyerekeknek, aki elvesztette a vásárfiára valót, aranyhatost nyom a markába. Ha meg esőre fordul az idő, bebujik szélapó köpenyébe. Ő fordítja ki az ernyőket, ő libbenti meg a sátorlapokat, hogy a fukar árus azt higgye: tolvaj cigány keze nyult a portékája felé. Pénztelen, apró süvölvények találhatták ki ezt a mesét és fokozhatták így a *semmi* mágikus erejét, a napfényét, amely végigömlik a sokaságon. — Az sem céltalanul történik, mint ahogy az eső sem céltalanul kergeti szét a vásárosokat! Ki lehet, aki itt a *nincs* erejével beavatkozik és igazságot oszt? Herceg, álruhás, onnan a vágyva-vágyott cukros-sátor felől. Talán az a bajuszos, torzonborz ember éppen, aki komoran szembejön, kötőféket lóbálva. Ezzel a szerszámmal nyer-geli meg aztán az aranyszörű táltost.

De ezt csak az együgyü hiszi már és a gyerek. A vásár azért van, hogy a portéka elkeljen és hogy a város helypénzt kapjon. Drága helypénzt, tenyéryni földért, négyszer egy esztendőben.

Mikor Jakab, a késes tegnap leolvasta a pénzt a vámos asztalára, sóhajtott. Ismert már minden tintafoltot, minden faragást ezen az asztalon. Harminc éve annyiszor szurta le a helybért a sátráért, éppen erre a barna léclábu asztalkára, hogy örökáron régen megvehette volna azt a hat lépést a vásártéren.

— Aztán olcsóbban nem adják? — próbált alkudni. Zokon-vette, hogy rámondultak és nem nevettek tréfás szavain.

Álmódózva nézett a porfelhő mögül a körhinták felé, a napfényes délelőttben. Utána a lacikonyhák irányába vetett lapos pillantást. Mindez, így összezárván: a gvolcsostótok, a ringlispil, a lacikonyhák és az egész sátorsor — ahogy együtt-gurultak faluról-falura, városról-városra, erőt adtak szívének. Mint ahogyan a gyalogjáró is örömmel érez kövesutat a talpa alatt, esős időben.

Szeme már harminc éve látta ugyanezt a képet és nem vette észre mégsem, hogy foghiijas lett a vásár szája. Nem látta, hogy egyes szakmák már régen nem járnak vásárra, hogy ringlispil is csak kettő forog, hogy megfogyott a lacikonyhák és a gvolcsostótok száma. Nem látta, hogy a vevők nagyobbára fitymálva veszik kézbe a portékát, nem hallotta az ócsárló suttogást sem. Nem vette észre, hogy az egész vásárcép és a vásári zaj évről-évre zsugorodik.

Csak elnézett az annyiszor látott vásári sokadalmon, s puha flaneltronggyal dörzsölgetni kezdte késeit, a gyöngyháznyelű kis-bicskákat és a komor, nagy, dísznőző szörnyetegeket. Közben időről-időre ilyeneket rikoltott bele gépiesen a hullámozó sokaságba:

— Itt a fényes csudabudli, erre-erre tessék! Mindegyik garantált, négyfelé vágja a lószőrt hosszában!

✱

Mágikus ereje van minden késpengének. Egyenes, éles vona-

lában láthatalan erő szunnyad. Társa az embernek már ösidők óta. A kődarabon és huságon túl a penge jelentett először hatalmat. A legegyszerűbb gép, amely kettévágja az összetartozó rostokat. Amit a kés kettészelt, soha többé össze nem ragaszthatja semmi. Tulajdonképpen imádkozni kellene hozzá mindennap, ha nem lenne alárendelt, kis és nagy erők állandó rabszolgája a kés. Csak kitalálni lehetett nehéz, szurni, vágni: vele már gyermekdolog.

Az asztalon százzszámra, pucéran, kitergetve egyetlen nagy kínálkozás. Minden rost, papír vagy kötélrész megremeg a látára. Itt az ősellenség! A dolgok összecsomózva szunnyadnak, összezavartan, tehetetlenül, ájultan. A penge aztán nekirugaszkodik a kötélbilincsnek vagy a husdarabnak, és egyszerre vérpiros csik buggyan elő vagy foszlányok hirdetik: itt járt a kés. Itt járt és rombolt. A penge elvégezte kötelességét.

Mit akartok tőle emberek? Hisz azért hasítottak acéllemezt, azért kalapálták vékonyra, azért izzott többszázfokos tűzben, hogy vágni és szurni lehessen vele, rostot bontani, széjjelválasztani valamit, hogy ne álljon soha többé össze.

Én mindig behunyom a szemem, ha rápillantok a késre. A gyilkolás istene szikrázik az élén.

*

Eszküszöm, hogy az a legény, aki délután félnégykor végigment a József-napi vásáron, kezét zsebredugva és fityűrészve, mindenre gondolt, csak a késre nem. Az élet legtöbbször olyan, mint a kitergetett könyv lapja. Kényelmesen olvashatsz benne, de ha tudni akarsz, hogy mi van a másik oldalon, tovább kell lapoznod. — Hát fordítsunk, lapozzunk egyet!

A legény végigmegy a gyolcsosok során, unatkozó pillantást vet a rőfökre és végekre, felül a körhintára, megpróbálja a körforgást, a szédületet, befordul a lacikonyhára, megiszik két decit. A gyorsfényképésznél megrendel féltucat képet: cédulát kap, negyedóra mulva átveszi a képeket, beteszi őket a kabátja belső zsebébe. Néhány lépést tesz és ismét előveszi a fényképet. Nézi, nézi: Ez lenne ő?

A tömeg tovább sodorja, Jakab sátra elé tereli. — Nini, kések!

Jakab, a késes, abban a pillanatban zendít rá:

— A legfinomabb budli, tisztelt közönség, négyfelé vágja a lószórt...

Tetszik a legénynek a csalogató, s mert amugvis kell neki egy kés, megáll a sátor előtt és rámutat egy középfa fajta zsebkésre:

— Hogy ez a gyilok?

— Ez-e? — kérdi Jakab mester. Mintha nem értené jól, pedig csak villámgyorsan számadást csinál a várható üzlet reményében. — Husz pénz — mondja

Ugy mondja, hogy benne van. — De azért tizennyolcért odaadom — teszi utána.

De a legénynek nem kell tizennyolcért se. Tizennégyet adna legföljebb.

Kerülgetik a tizenhatot. Hányféle jótulajdonsága is van egy késnek! Mind meghallhatod most a késes szájából: pattintja.

rángatja, dicséri. De a legény csökönnyös, kétszer is nekiindul. Elmegy és visszajön. Pénzt olvas és tünődve áll. Most kellene a fotografus, hogy hirtelen lekapja az arcát. Mert a legény nem akarta megvenni a kést, nem is akart kést venni. S mégis.

Angyal áll a sátor szélén, hivatgatva, feléje integetve: Hagyd a kést, hagyjad — dobd el és fuss — nem ér annyit!..

De a legényt kétfelől és lökdösi.

Ott áll az alku közepén, az angyalt most eltakarja egy fekete ember, aki konyhakésre alkuszik. Most már a késes feleségével nyelvel a legény, de nem győzi szóval. Végül is engedelmesen az erősebb akarat előtt meghajolva, csendesen odaszól:

— Na, adok tizenhatot érte!

Tizenhat pénzt fizetett a legény a késért, lefizette becsülettel, nem volt harag benne, gyűlölködés sem valaki iránt.

De volt benne két deci bor.

Később még kétszer-kettő, összesen hat. Aztán félliter, majd kétliter. Ekkor már a távoli templomtornyon nem is lámpások, hanem tűzcsillagok parázlottak és úgy vonult a békés Szent József napnak néhány hátralévő órája, mintha zsarátnokot gurítanának a sátrak között.

Hosszu út volt ez a csillagfényes estig, mint ahogy hosszú és végtelen majdnem minden út, amely a nyitott késig vezet. A bűn nem akkor születik meg, amikor a tett. A bűn félszke sokéves, lehetősége a megtört gondolat, a végzetes »bánomisén«, a csikorogó foggal kimondott »összetörök mindent.« Ökölcsapás, mely az asztalon táncol: kicsit már gyilkosság. A becsapott ajtó: parányi töredék ebből az érzésből. Pillanatnyi rálépés arra az ösvényre, amelytől a késpenge nincs már messze. Néha összetörnek a fékek és szalad a kocsi. Minden méter felégett hid ilyenkor és az út forkában vad bánomisén harap a csetlő-botló, rohanó ember vérébe...

A bűn hosszú-hosszu út, a tett: fekete fal a dolgok végében.

Csak lassan ásta magát a legény vérébe a késhez tapadó gondolat. Mint ahogy az esővizes csatorna sem telik meg egyszerre, hanem hangtalan esőcseppek duzzasztják. Lassan kezdte magát különbnek érezni mindenkinél, aki körülötte vigad és duhajkodik a korcsmában. Később kitolta a határokat a falakon, tulra. Az ilyen magában gubbasztó, sarokban ülő, csillogószemű italos emberben, akinél még a szó sem mutatja az utat, mindig sok van a hangtalanul támadó véreből. Már akkor gyilkos volt, gyilkosa mindenkinek, aki útjába akadt, csóvát vetett feléje, vagy kétségbevonta a megnövekedett hatalmi érzését.

Aztán váratlanul kiobbant a verekedés. Nem is vele, nem is volt hozzá semmi köze. Talán csak meglökték, egészen véletlenül...

Torkig jóllakott kupecok, bőrtáskás vásárosok, riadtszemű nők mellett ugrott neki a verekedőknek. Egy pillanat alatt történt. Fejbeverték, mint egy tolakodó beteg kutyát. Akkor megvillant kezében a kés, szurt és talált. Valaki gyilkost kiabált és a vad zürzavarban késsel a kezében továbbfutott a legény...

A sátrak közt, sápadt karbidlámpa fényénél, csomagoló, siető vásárosok riadt arcát látta. Pár lépést futott, de lábai váratlanul egymásba botlottak, mire végigvágódott a földön, magábasziva az utszéli por furcsa szagát.

*

Éjszaka: muló fürgeteg söpört végig a városon. Valahol az országuton egy baktató vásáros szekeret ért utól a vihar. A felcsillanó villámfényben Jakab, a késes hajtotta, nógatta a lovait. Portékát vitt a mesterládában, vitte a késeket százával. jámbor és örök kötelességtudással.

Nem is gondolt arra, hogy ő a végzet feltartóztathatatlan fuvarosa.

Majtényi Mihály

JAPÁN GYÜMÖLCSARÚS

*Kulakawa japán,
gyümölcsöt árul San Simeonban.
Sötét szőlője annyi jót ígér,
amennyi alig lehet Nipponban.*

*Gyorsan pókot ver le
gyümölcsös boltja vékony faláról.
Mandulaszeme megérett közöny,
kizár benseje rejtély-tájáról.*

*Hangyák földi eprén,
cserben hagy, vizet hoz, majd lemossa.
Nem kérdi mi kell. Látóhatárát,
akár zsákmányát, úgy oltalmazza.*

*Eldorádó földjén,
narancs s pálmafák, tündéri lombok
példás gyönyörén uralkodik ő,
míg a virágot eszik a gondok.*

*Kulakawa japán.
A kajszibarack kísér boltjából,
friss füge, szilva, alma és körte,
s muskátli, rózsa az udvarból.*

*Ez Kalifornia.
Pora, göröngye mind Amerika,
Kulakawa, ki japán üzletes,
okos s hallgatag. Mi is a titka?*

San Simeon.

REMÉNYI JÓZSEF

A SANTA MONICAI „STRAND“

A homokparton ötezer
fürdőző test lángolva kinyul.
Ezerszinű kagylócskákkal
frissen babrálgat sok gyerekujj.
Fenn az álványon a tölcsérbe
ordít kéretlenül és kérve
egy ragyás arcú rekedt hang.

Sátrak, üzletek mindenütt,
hálót, horgot árulnak benne.
Mellöttük sistergő kályhák
sült halat ugyan ki ne venne?
Kávét és tejet s cukros vizet
s gyümölcsöt kapni, jó s rossz izet
ad át a bódés rekedt hang.

Észak felé a vitorlák
s a csónakok hazáját látni.
Még távolabb kalózhajó,
ott motoszka az utast vágni.
Ki kártyázik, ki kockát vet,
ki ismer kivégzetteket?
Hangjuk rekedt, rekedt a hang.

A parti zajon általzug
a rádió nyugtott dörgése.
Bár másutt, fehér s néger test
az érzékiség vad hörgése.
Útja ez a pillanat-násznak,
akik tehetik, rongyot ráznak,
s a hang rekedt, rekedt a hang.

Ó káprázat, eltűnt jajszó!
A homokon táncot is járnak.
És tornáznak és labdáznak
s a trombitások sohsem várnak.
A köd, a lelkek sötétsége,
megmarad, nincsen sohsem vége,
és megmarad a rekedt hang.

*Téboly lenne nem fürödni
s az is fürdik, aki nem örült.
Formás nők merész ritmusán
a szépség rajza kibővült.
A nimfák, az elvarázsoltak,
a partra csusztak, nem is holtak,
ám hangjuk rekedt, rekedt hang.*

*Tisztult mámor mindez vagy fény,
mely a mámort megragyogtatja?
E ragyogásban a végzet
a halandói halként nógatja.
Ussz, mondja, úgyis parttalan vagy,
parton ficánkol a kicsiny s nagy,
s hangja rekedt, rekedt a hang.*

Santa Monica.

REMÉNYI JÓZSEF

SENECA

*Seneca, mondd a halál küszöbén
micsoda tűzhelyt áhított elméd?
Tán eimerengtél a bölcsék kövén,
s azon, hogy Nérót másként nevelnéd.*

*Az érvágásban ezt gondolhattad,
vagy szerteúradt benned is a félsz?
Miközben a sirt megkóstoltgattad,
arra eszméltél, izedben még élsz.*

*Stoikus valál. Fegyelem szokásod,
itt a vég, itten, s lám vándorlásod
indult utolsó szakadékához.*

*Zuhantál-e, bármit mond Tacitus,
vagy megvetve e földet, e virtus
remegés nélkül vitt a halálhoz?*

Cleveland

REMÉNYI JÓZSEF

APRÓSÁGOK EGY EMBERRŐL

Este már ritkán ment el hazulról, nem voltak céljai. Ha mégis eltökélt szándékkal sétára indult, gyakran találta magát homályos zsákutcákban. Szerette a sötétet. Az embereket nem figyelte. Talán mert irigykedett rájuk. Sértette józsiu nevetésük, s az, hogy olyan magától értetődőnek veszik az életet. Az utca boldog, önfelédzt zsongása nem itta fel magába. Távol maradt tőle, mint egy hindu népünnepély. Csak magamagával foglalkozott, multját boncolgatta. S most, tiz-tizenöt év után pirult bele egy régi, eszébe ötlő baklövésébe. Ilyenkor egyszerűen szégyelte, hogy él. Mint-ha mezitláb jelent meg a vizsgán, vagy a menyasszonya szólt volna rá, éppen az esküvő előtt, hogy piszkos a nyaka. Pedig menyasszonya egyáltalán nem volt.

Néhányszor már elhatározta, hogy felírissiti egész lényét, különösen a műveltségét. Kutatni kezdett régi középiskolai könyvei után. Érdeklődött is az egyik könyvkereskedésben, hogy árú-nak-e még olyan számtanirkákat, amelynek hátulján ott van az egyszerű, mint elemiiskolás korában. Azt füllesztette, hogy a kisfiának kell. Később csodálkozott, hogy a nagyon intelligens nyak-kendőjü segéd nem mosolygott a szemébe. Ezek az önfelfrissítési tervek azonban mindjárt a kezdet-kezdetén elakadtak. A »holnap új életet kezdek« elhatározás nem sokat használt, hiába írta fel magányos oduja minden szembetűnő helyére. Harmad-negyed nap, de már néhány óra múlva is kegyesen megbocsájtott önmagának s tovább élt saját módja szerint.

Néha pénzdarabot dobott fel annak eldöntésére, hogy érde-mes-e a szív teljesítőképességére bízni az életet. Ha várt valamit, földöntuli jelek után kutatott. Szeretői leveleiben is aszerint bizott, hogy bizonyos idő múlva férfi, vagy nő megy-e el az előtt a pad előtt, amelyre sivár életunalmában letelepedett. Ha a megje-lölt időpontban, amikor szemeit kinyitotta, senki sem ment arra, szemrehányást tett a titkos hatalmaknak, hogy már ők sem törőd-nek vele, bennük sem bizhatik.

Puha lelkű volt, aki sóvárogva várt valami csodálatosat. Per-sze a csoda sohasem akart bekövetkezni. Mindenre fel volt készül-ve. Talán még arra is, hogy szép napon királynak hívják va-lamely maláji szigetre. Rendőri idézést kap, hogy a 113-as szobá-ban vegye át a koronázási jelvényeket és haladéktalanul utazzék állomáshelyére, ahol már vár rá a csokoládébarba hárem. A borzal-maktól, a szerencsétlenségektől is rettegett. Sosem volt benne biz-tos, hogy amikor nem figyelt oda, nem követett-e el valami jóváte-hetetlenséget. Várta és tartott tőle, hogy egyszer csak becsapó-dik valami nagy fordulat s kiderül a nagy tévedés, s akkor bo-csánatot kér tőle az egész utca. Vagy egy kora reggel hirtelen ki-ráncigálják ágyából, falhoz állítják és bekötik a szemét. Külön-ben jámbor embernek ismerték. Még a légynek sem árt — mond-ták a háta mögött. Szelid gyermekkorában aránylag csakugyan kevés légynek vette életét.

Leheletnyi semmiségekből élt, mihaszna kincseket gyűjtögetett. Pillanatokat, véletlen villanások emlékeit, néhány elomló éteri akkordot, pár kósza csókot, amiben nem volt semmi tervszerű. Melleleg kézfogásokat, kicsinyes kis diadalokat. Nagyobb kísérletekhez azonban nem volt elég bátorsága. Az életöröm nem szikrázott benne, csak pislákolott. Az a bizonyos áram éppen hogy csak vánszorogott ereiben. Sivatatgban érezte magát, sötét csöndben, mely lassan ölte.

Néha leült az íróasztalhoz, hogy egy cigaretta mellett pontosan papírra vesse, mit hogyan kell csinálnia a még lemorzsolásra váró pár év alatt. Furcsa jegyzetek voltak ezek. Csak pár szó, többnyire főnév. Mint: szerelem, pénz, munka, siker, gyermek, szép csöndes öregség. De csak ritkán jutott el odáig, hogy a jegyzeteket eltette pénztárcájába. Minek?

Fatalista volt, de nem tudott belenyugodni a prózai hétköznapiak monoton ütemébe. Örökké lázadozott és majdnem mindig unatkozott. A világ felé merev álarcot viselt, az álarc azonban minduntalan félrecsuszott. Senkit sem gyűlölt, csak önmagát. Gondolt arra is, hogy végez magával. Ez olyan gyávaság lett volna, mint amikor az eldöntetlenre álló meccsen az egyik csapat minden különösebb ok nélkül levonul. De a nagy elhatározástól egy hajszálnyi mindig visszatartotta. Mindig akadt valami ürrügy, ami a keresztülvitelt elhalasztotta. Hátha jóváteszi a mulasztásokat. Titkon azt gondolta, hogy küzdelmes ifjúsága csak amolyan purgatórium volt, amely tisztít s elkészít egy aranysegélyes öregkorra. Az öregség már előre nyugtalanította. Fázott tőle, hogy magányosan fog megérkezni, oda is. Gyakran ábrándozott az utolsó évekről. Tágas, világos szobák, meleg és hidegvizes fürdőszoba, macskával, morikáló kis asszonnyal — így képzelte. S lesz vidám, harcos gyerekek is, féltucatnyi, meg édes befőttek az éléskamrában és fényes fekete lemezekre rögzített szép muzsikák. S tüzes szivarral üldögél majd a fehér kndallónál, vagy a lugasban, gyümölcsrel megrakott asztal mellett, a háttérben véres napnyugattal, fészkesruhán a fecskékkel, s kelet felé: szemüket nyitogató, hunyorgó csillagokkal, amelyek hívják és várják, hogy az egyik éjjel észrevétlenül átköltözzék hozzájuk. Ha majd a vég ágyba dönti, és az ajtó előtt érzi sompolyogni a halált, bucsuzóba bölcs tanulságokat diktál végrendeletnek. Ez lesz a jutalomjátéka, ami minden ripacs-nak kijár.

De a boldogságában mégsem tudott hinni. Az egész talán szenáriumirok blöffje, holdvilágfaló poéták jámbor hazudozása — mondta. Talán nem is tudott volna boldog, vagy boldogtalan lenni. Talán mert fáradt volt a lelke s képzelete. Kutatásai során egy festőismerőse azt mondta, hogy ha nem érzi az időt, beleolvad a környezetbe s a jelenbe, — nem gondolkozik s csak érzékeivel gyönyörködik, akkor jó. Egy hüvös tárgyilagosságú orvos erre csak azt felelte: »Ha elfelejtem, hogy meg fogok halni«. — Az időt ő sem akarta tudomásul venni. Öszülő halántékkal is visszavágyta a gyermekkort. A jövő várományosának érezte magát, pedig benne volt nyakig a mélyvizekben.

Az ő bölcselete valahogy így hangzott: Elfelejtteni magunkat. Ezt úgy értette, hogy: nem töprengeni, hanem az ösztön természetességével fogadni a benyomásokat. Élni, mint a tögyek, zokszó nélkül, viharban, napban. Nem gondolkozni, hanem mindig cselekedni, azt, amit éppen lehet. Furni-faragni, tenni-venni, terepíteni, tollal, ekével, szekercével s formálni, gyurni, építeni a magunk kis világát. Magunkat teljesen odaadni a műnek, hogy ne érezzük felesleges voltunkat. A legszebb öröm a gyümölcsöző fáké, a tavaszi terhes asszonyoké és a paraszté, aki munka után térdén ringatja kacagó gyermekét.

Mindez az ő életének negatív lemeze volt. Ha így élhetett volna, talán a bölcselkedő, hüvösen szemlélődő életet kívánta volna meg.

Gyakran járt moziba. Ugy mártogatta fejét a rémdrámákba, a szerelmi széphistóriákba és az ugrádozó rajz-tréfákba, mint ahogy mások gőzbe menekülnek a kérdések elől. A leiki szerelemről azt mondogatta, hogy értelmes, szellemi munkával foglalkozó embernek nem való. Akkor eszményi, ha magától értetődő és egyszerű, mint a tiszta forrásvíz. Őszinte ajándék legyen.

Sokat ravaszkodott, hogy munkáját érdekesse, szórakoztatóvá tegye. Tudta, milyen veszedelmes az agysejtek elzsibbadása. Tervszerűen hajszolta magát a rögeszmékbe, amelyek nélkül elviselhetetlen az élet. Politikával nem foglalkozott. Szegénynek született és örömmel látta, hogy a szegények ügye már távolról sem olyan reménytelen, mint nagyapja korában. A társadalom lassan átalakulóban van, a dolgozók becsületes társaságává, ahol nem kell negyven évig az aggkor és gyermekek számára harácsolni. A gazdaságilag gyengék kárörömeivel figyelte az arany alkonyát.

A tömeget tisztelte, de félt is tőle. Nem tudott a nyelvén. Négy szemközt gyakran tett és tettek neki is emberi vallomásokat. Ami önkítárukozásait illeti, egyre óvatosabbá vált. Többször elárulták a titkot, mit megbizva elmondott. Ezért kevés ember szavának hitt. Különbön nem is annyira a szavak értelmét figyelte már, inkább a szemek fényét, a gesztusok ivelését. Nem az értelmi, hanem az ösztönembert.

Ha rosszabbra fordult a sorsa, nem engedte, hogy szeressék. Egyik barátnője megkérdezte tőle, mért alszik olyan szomorúan. De nem tudta megmondani. Sokat panaszkodott az ébrenlétre. S mégis, amikor este az éjjeli lámpát elkattantotta, még jobban elárvult.

*

Nem tudom, mért nem tudott boldogulni. Hiába kutattam titkának nyitját, nem találtam meg. Ugy bolyong most is a lucskos alkonyatban, mint a katona, aki elfelejtette a jelszót. Szemére huzva kalapját, céltalanul. A könyvkiakatok ujdonságait fürkészi halk, szórakozott fütyürészéssel. Ha bizalmába férköztök, néktek is azt mondja majd, hogy nincs szájalomra méltó szenvedés; s hogy semmije se fáj — köszöni szépen a szives érdeklődést.

Ne higgyetek neki.

Timár Ferenc

BAKA ISTVÁN HÁZAT ÉPÍT

Kint a város szélén, a beltértől jó félórai járásra terül el az Ingyentelep. Pár száz, inkább kunyhóra, mint házra emlékeztető apró, nagyobbrészt vakolatlan épület van ezen a telepen. Ingyentelepnek hívják ezt a sár- és bacillusfészket, mert a város annakidején majdnem ingyen adta a háznélküli, nincstelen napszámosembereknek.

Sok utánajárás és alázatos kalaplevevés után Baka Istvánnak is sikerült kiharcolnia egy darabka földet ezen a gidres-gödrös, mocsaras területen. A porta immár megvolt, csak a házat kellett ráépítenie. Mert nagyon kellett a kis ház, ahol családjával megluzódhatott. Három leánya és két fia volt Baka Istvánnak, meg állandóan betegeskedő felesége, Piros.

A házbérrel már éppen torkig volt. Majdnem minden évben változtatnia kellett a lakását. A gyenge kereset, a sok gyerek, a beteg asszony, mind súlyos gondok elé állították. Sohasem tudta pontosan megfizetni a havi nyolcvan dináros házbért. Türelmet, megértést egy lakásadójától sem várt, mert nem is várhatott. Ha panaszkodott, hogy nincs pénze, hogy a héten keveset keresett, hogy sok a gyerek, az asszonyhoz orvost kellett hívni, csak ritkán szánták meg. Legtöbbször durván tudomására adták: »Ha nincs pénze, ne lakjék! Menjen a pokolba, vigye vackait a szabadég alá! Minek a sok gyerek a szegénynek?« Mostani házigazdája mondta ezt neki, Zsiros András, akinek még hat háza volt. Hat szépen jövedelmező háza s azonkívül sok-sok pénze. Az egyik ház csupa boltheiyiség. De ez mivel sem tette könyörületesebbé. A lakbért kiméletlenül beszedte, behajtotta. Baka Istvánban forrt a düh, valahányszor Zsiros András benyitott. Előre tudta már, hogy miért jött. És Baka Istvánnak elő kell teremnie a nyolcvan dinárt. Mert Zsiros András azzal fenyegette, hogyha nem fizet, kilakoltatja. Baka István pedig semmitől sem félt jobban, mint a kilakoltatástól. Eszébe jutott, hogy hányszor verte az őszi, hideg eső szegényes butordarabjait, amint kidobálva a kocsiut sarábján hevertek. Ezt akarta elkerülni, ennek akart elébevégni a házépitéssel. Ezért harcolt, küzdött, ezért verejtékezett.

Piros, a felesége reménytelenül nézte ura vergődését. Ha este holtrafáradtan hazatért a munkából és leült az asztalhoz, hogy a sovány vacsorát megegye, mindig az építendő házról folyt a szó. Az asszony hitetlenkedve, lemondóan rázta a fejét:

— Nem lesz abbu semmi, István! Kár annyit törni a fejed rajta, a porta még nem elég. — piz kö ahó, sok piz!...

Baka István dühösen vetette fel a fejét s feleségére tekintve, kemény öklével az asztalra csapott:

— Ne avatkozz te az én dógomba, ha nem érted! Nem a te eszedhő való ez. A háznak őszig meg kő lenni, ha mondom!... Oszt meg is lesz, mégha az orunká turjuk is a földet, akkó is!...

S Baka István terve közeledett a beteljesülés felé. Jött az aratás, aztán a kukoricaszedés. Munkába fogta az egész családot, csak éppen a kétéves Bözsit, míg a tizhónapos Verát nem. Még az aszszonynak is ki kellett a munkából vennie a részét, amennyire az ereje megengedte. Julist, a nagyobbik leányt kikérte a kántortól, akinél szolgált, Janit, az asztalosinast, mesterétől, Andrist, kisebbik fiát pedig az iskolából.

Folyt a munka, hajnali kétórától este tizenegyig. Lázasan kaszált, szedte a markot, tördelte a kukoricacsövet, vágta a szárat az egész család az új ház ígéretében. Így nagynehezen összejött a szükséges pénz, amennyit Baka István gondolt, hogy elég lesz. Az utolsó szem búzát is pénzzé tette. Még kenyérnek sem maradt télire.

— Nem bánom én, még ha a péktü kő is hordani a kinyeret, kilónkint — dörmögte. De tető alatt kő lenni!

A ház felépítése azonban még sem ment olyan könnyen, ahogy azt elgondolta. A meglevő pénz csak az anyagra futotta. Kőművesre, ácsra már nem jutott. De Baka István nem sokat töprengött. Hozzászókotott már a meglepetésekhez és váratlanságokhoz! Sógora, Burza Péter is hasonló helyzetben volt. Annak se futotta a pénzéből és mégis felépítette a házat.

Baka István egyik vasárnap kiment a piacra, megkereste a sógorát. Segítségül hívta. Sógora szívesen jött, mert őt tartotta sógorai között a legbecsületesebbnek.

Nekigyürköztek, megásták a fundamentumot, felverték a falat. A nyers falakra ráácsolták a gerendát, meg a horogfákat. Erre meg a cserepeket. Alig hogy beköszöntött a hideg idő, már készen is állt a ház, Baka István háza! Ott állt a többi között piros tetejével, vakolatlan falaival, két kis apró ablakával, diadalmasan.

Az arravalók elképedve rázták a fejüket:

— Muszáj, hogy az ördögge cimborál ez a girhes Baka!... mondogatták. Ki a fene gondóta vóna, hogy ilyen egy-kettőre felépíti ezt a kunyhót?... Hisz alig tud keresni magának meg a sok gyerekének az istenadta!...

— No, ugy is néz ki ez a ház — gunyolódtak a rosszmájúak, az irigyek.

— Má akár hogy néz a ki, mégis ház a, oszt Baka Istványé! — vágta vissza a megértőbbek.

Baka István nem törődött a sok mende-mondával. Beszélhetek tőle, amit csak akartak. De nem így a felesége. Piros csendes, józan asszony volt. Nem szerette, ha az utca nyelvére vette ügyes-bajos dolgaikat. Ezért nem is járt át a szomszédokhoz beszélgetni. Most is restelte a dolgot. Baka István vigasztalta:

— Ne törődj te avva, hogy mit beszélnek. Fő, hogy meglett a ház. Nem kő a házbért fizetni! Ennivaló meg majd csak akad va-

lahogy. Ha másképp nem, hát emék fát vágni a télen. Addig meg lesz valami munka.

A Tisza még nem fagyott be. Gabonát, fát, sót kellett kihordani az uszályokból. Meg lehetett vele naponta keresni tíz-tizenöt dinárt. Igaz, hogy nehéz munka volt, de jobb hijján nem lehetett válogatni. Erre számított magában Baka István. Azután ott volt a lánya is.

— A Julis is csak ád haza valamit a havi száz dinárba! — tette utána.

Julis mult vasárnap volt odahaza. Az orrát fintorgatta, amikor belépett a még nyersszagú szobába. »Jobb a kántorékná«, — mondta. — »Ott padlós a szoba, a falak szárazak. Még a konyha is különb ettül a szobátul!«

Folytatta volna még tovább is megjegyzéseit, ha apja véletlenül nem néz a szemébe. Haragot látott benne megvillanni. Erre abbahagyta. Szoknyája zsebéből kivette a száz dinárt s az asztalra tette.

— Ez az utolsó száz dinár, amit hazaadok — szakította meg az imént beállt, nyomasztó csendet. — Eztán kő a piz nekem!... Nincs egy rendes ruhám!... Ugy nézek ki, mint egy cigánylány!... A naccsága is aszonta tennap, hogy főmond, ha nem ötözök tisztességesebben...

Julis félig sirva, félig bosszusan mondta ki ezeket a szavakat. Már régen készült erre a kijelentésre. Nem bánta, akár mi is lesz a vége. Még ha el is zavarják vagy kitagadják. De a ruhára szükségese volt! Még egy pár harisnyára. Cipője még nem is volt soha. Fapapucsban járt télen-nyáron. Aztán elérkezett már az ideje annak is, hogy bálba járjon! Legalább vasárnap, a délutáni táncra. Annyiszor hívták már az utcábeli cselédlányok. De fapapucsban csak nem állithat be... Kinevetnék...

Nem is csuda, hogy Julis bálba kívánczozott. Már tizenhetedik életévét taposta. Meg nem is volt csunya leány. Észrevette ezt sok mindentől. Kivált a férfiak viselkedéséből. Női ösztönével is érezte. Mintahogy érezte és tudta, hogy akármit is felel az apja, a harcban ő fog felülkerekedni!

Ugy is lett. Julis győzött. Baka István jó ideig nem szólt semmit. Csak nézte a szoba közepén furcsán ácsorgó, szípigő leányát, akinek kijelentése mélyen szívébe vágott. Nem gondolta volna, hogy ezt merje mondani!... Hogy a száz dinárt?... Mit ismondott!... Hogy ez az utolsó száz dinár amit... Baka István fejében egymást kergették a gondolatok. Kinjában belemarkolt az asztal szélébe. Vagy talán igaza is van Julisnak? Tizenkétéves kora óta szolgál, azóta minden hónapban pontosan hazaadta a keresetét. Venni, meg alig vett neki valamit. Dehát erről ő nem tehetett. Kellett a pénz! Ha munka nem is volt, enni csak kellett valamit. Elvégre tizenkétéven át nevelte, féltő gonddal óvta minden bajtól. Küzdött, harcolt, robotolt érte, hogy felnevelődjék a többivel együtt. Most sem ragaszkodnék annyira ahhoz a száz dinárhoz, ha nem építi a házat... De ezzel is csak Julis, Jani, András, meg a többi gyerek jövőjén akart

könnyíteni. Hogy ne lakianak úgy, mint ő sok hosszú éven át, házbérbén. S hogyha egyszer az ő összeroncsolt munkában megrok-kant szervezete felmondja a szolgálatot, ne kerüljenek az utcára. Még ha a beteg asszony nem volna... Még csak éppen ez hiányzott, hogy Julis megvonja azt a kevés pénz! Éppen akkor, amikor a ház miatt az utolsó paráig kiköltekezett s amikor megszűnt minden munkalehetőség!

Tegnap künn járt a házóálomáson. De ott azzal utasították el, hogy nincs szükségük tiább munkásra. Így hát ettől is elesett. Még csak a favágásban reménykedett. De itt is baj volt. Az olcsóbb és gyorsabb gép mind több helyről kiszorította.

Andris is sirva jött haza tegnap az iskolából. Vékony kabátja teljesen átázott az őszi esőtől, bocskorába befolyt a víz, a szája széle kék volt a hidegtől. Janinak sem volt rózsás helvete a mesterénél. Mert amikor valahová elküldték, mindig hazaszökött. Darab kenyeret kért az anyjától, s csak úgy dőlt belőle a panasz, hogy nem adnak neki eleget enni.

De legalább hagyott volna valami buzát. Ha más nem, hát kenyér lett volna az asztalon. De akkor meg nem épült volna fel a ház, amely az övé, mellyel ő rendelkezik, melyben ő parancsol, s melvért nem kell házbért fizetnie. S nem lett volna udvara sem, ahol azt tehet, amit akar. De mit ér mindez, ha nincs munka, nincs kereset, nincs kenyér. A házzal nem lehet jóllakni... A nyári kereket teljesen elment. A házra, a vacak, átkozott házra...

Baka Istvánt égették, perzselték, gyilkolták a gondolatok. Feje fetejétől a talpáig ismeretlen forráság öntötte el. Lázadozva és felkorbácsolva ugrott fel az asztaltól. Azután vak dühvel Julis felé lépett s hosszú csontos kezével az ajtó felé mutatott:

— Hát ha így állunk, naccságos kisasszony, takarodj a szemem elől!... Többet ne is lássalak!...

Kiáltását tompán verték vissza a nyers falak.

Julis helyett azonban ő támolygott ki, mint a részeg, a szobából. Szeme üvegesen meredt előre az ajtóra, amelynek nyílása, ahogy kilépett, elnyelte meggörnyedt, roncs alakját.

Thurzó Lajos

MARADJATOK ITT!

— Aleksza Santity —

*Maradjatok itt! . . . Idegen ég napja
Nem fog melengetni, ahogyan itten;
Keserű lesz ott minden falat kenyér,
Ahol sem testvér, sem ismerős nincsen!*

*A ti anyátoknál ki talál jobbat?!
És a ti anyátok itten ez a föld;
Nézzetek végig a mezőn és Karszton,
Minden őseitek sirjaival tölt.*

*Ők ennek a földnek nagyjai voltak,
Fénylő példaképek, mert védeni tudták,
Ezen a földön maradjatok ti is,
S ontsátok érte véretek legjobbját.*

*Mint letarolt ág, ha az ősz szárnya
Lombját lesodorja s lekaszálja jég,
Nélkületek árván úgy lenne hazátok,
Hazátok, az anya, gyászlón gyermekét.*

*Ne engedjétek, hogy szeméből könny hulljon,
Térjeteek vissza az ő szent ölébe!
Éljetek azért, hogy tudjatok halni,
Az ő mezején lelve dicsőségre.*

*Itt mindenki ismer, mindenki szeret,
Künn, az idegenben nem fognak ismerni,
Jobb néktek a honi, meztelen sziklán,
Mint idegen-járta, kies tájon lenni.*

*Itt baráti jobbját nyújtja mind felétek,
Idegen világban csak öröm terem,
E sziklához köt benneteket minden:
Név, nyelv, testvér, vérrel szentelt sirverem.*

*Maradjatok Itt! . . . Idegen ég napja
Nem fog melengetni, ahogyan itten;
Keserű lesz ott minden falat kenyér,
Ahol sem testvér, sem ismerős nincsen! . . .*

Fordította: SZIRMAI ENDRE

AZ Ő IGAZI ARCA

Idő	A családfő kora			A családfő foglalkozása									Megjegyzés	
	Az adatok ötven családfő korára vonatkoznak,									a foglalkozásnál szintén				
	30-től 40 évig	40-től 50 évig	50-től 60 évig	Megjegyzés:	gazda	önálló iparos	önálló kereskedő	feles	béres	fiúvaros	nép-számos	zombász		vasúti naposzm.
1933	9 180 0	34 680 0	7 140 0	Mint hogy a családfők válogatás nélkül véletlek, a százalékarány a valóság kifejezője	9 160 0	9 180 0	1 20 0	6 20 0	0 00 0	0 00 0	25 500 0	0 00 0	1 20 0	Mint a családfő koránál
1938	24 480 0	22 440 0	4 80 0		4 80 0	6 120 0	1 20 0	2 40 0	5 100 0	1 20 0	28 560 0	1 20 0	2 40 0	

Ötven családfő adatait tartalmazza a fenti kimutatás. Ugy, ahogy maga az élet — minden válogatás, minden előzetes szándék nélküli, tisztán a közvetlen életkörülmények valósága alapján — vetíti eléink ezeket az adatokat. Személyes ismerősök ők, a mindennapi élet verejtékes küzdelmének társai. És épen azért, nem pusztán csak tényadatok e kimutatás számsorai, nemcsak a végeredmény összegezői, hanem az élet mindenirányu összefüggéseinek alapján, egy teljes életkép kifejezői is. És e munka értéke épen az, hogy nem találgatásokra és feltevésekre ad alkalmat, hanem a való, a mindennapi élet igazi arcát adja. Ugy, ahogy az magában, összes körülményei belső és külső indítóokaiban kialakult. Az adatok feldolgozása is nem csak a számadatok összehasonlítását jelenti, hanem a számok belső értékét, az élő élet utjának, küzdelmeinek szellemi és anyagi hiányait és értékét. Minőség és minősítés a fontos. Ezt kívánja a tisztánlátás, az elfogulatlan önismeret, amely egyedüli alapja annak, hogy helyzetünket céltudatos munka irányítása alá vonjuk. Népünkről való ismeretünk elszomorítóan hiányos. Anyagi állapota ugyanahogy nagy általánosságban ismert. Szellemi alkata azonban csak találgatásokból vagy pedig bizonyos ideológiák kényszerű magyarázatáisaiból rajzolódott eléink. A találgatások idejétmúlt módszere, fellengős álomlátása, csak hű képzeldés. A nép szürke realitások között él, amelyeket tőle független viszonyok irányítanak s amelyek között ő csak a legkomolyabb megfontolás mellett tudja életét fenntartani. A nép komoly és meggondolt, ezért csak komoly és megfontolt dolgokra figyel föl, de ezeket aztán komolyan is veszi és egész lényével átélve értékeli. A nép szellemi alkata mélységesen komoly. Teljes tudatában van helyzete feltételeinek és ösztönösen is — hiszen az élet nála folytonos drámai élmény — megérti a szók és gondolatok súlyát vagy súlytalanságát: életet fenntartó, vagy életet veszélyeztető minőségét. Ez nem jelenti azonban az eszményi lélkület hiányát. Ellenkezőleg. Megrázó élményei inkább emelik eszményi értékének színvonalát. Az élet mélységes értelmet kap nála s egyéni életének iránya a közös élet, a közös sors tisztul-

tabb megélése felé hajlik. A különféle ideológiák magyarázatát éppen ez az eszményiség ellenőrzi. S levont következtetései velük szemben meglepően magasrendűek. Észreveszi a választó és elválasztó törekvéseket és azokra öntudattal visszahat. Szellemisége öntudatos kritikai látássá szélesült, amelynek belső, tartalmi egységét szinte emberi felelősségérzete alkotja, emberisége cselekvő, közreműködő, nem elzárkózó, (ezért nem is volt érzéke az ugynevezett »kisebbségi« szellemiség inkább csak alkalmi jelentőségű elgondolásaival szemben) míg szellemiségének külső formáit élettapasztalatainak mindig a való helyzetből fakadó tényereje adja. Amit mond, az megokolt, szabatos. Ezek népi szellemiségünk fő jellemvonásai, melyeknek ismerete nélkül nem lehet azt kellőképpen értékelni.

A fenti kimutatás adatait úgy az 1933. évre, mint az 1938. évre ötven-ötven családfő szolgáltatja. Az ezután következő kimutatások adatait is. Megjegyzendő azonban — sőt éppen ez a legfontosabb a kimutatások valamennyijénél — hogy az 1933. év adatait szolgálta ötven családfő nem azonos az 1938. év ötven családfőjével. Két külön csoport ez. Ezáltal a kimutatás a lehető legszélesebb alagra helyeződött, hiszen mindkét csoport válogatás nélkül jött létre s így: egy a szellemi állomány, mint az anyagi, a lehető legvalóbb képet adja. S emellett a két csoport összehasonlítása az adatértékek kritikai ellenőrzését is jelenti. Mert miután az összes családfők adatai kívül esnek a mi lehetőségeink határára — a két csoport adatai kiegészítik és ellenőrzik egymást. És a következőkben is látni fogjuk, hogy ez az eljárás a lehető leghelyesebb volt, hiszen a két csoport adatai meglepően egyeznek és így az egész falu szellemi és anyagi állományáról szinte tökéletes képet kapunk. A családfők életkor szerint a 30. évtől a 60. életévig szerepelnek. Ez egy teljes generáció képe, melynek fiataljai már a háború után jöttek az életbe, míg az idősebbek a háború előtti időket képviselik. Ez a beosztás lehetővé teszi a ránk nézve legnagyobb kérdés ellenőrzését: van-e valamilyen életfőrség népünk a két korhatára között? Haladtunk-e, vagy süllyedtünk? Megtartottuk-e jelleterönket, vagy megfogytunk-e abban? A mindenütt, minden adat mellé feljegyzett százalékarány valószerűsége elfogadható e generáció kobelén belüli állapot megjelölésére annál is inkább, mert hiszen az adatok — s ezt itt mégyszer alá kell húzni — nem válogatás által jöttek létre. A tenger vizének egy csöppje ugyanazokkal a tulajdonságokkal rendelkezik, mint az egész tengervíz. S ha még feljegyezzük azt is, hogy a kb. 750 családfő közül 100 családfő adatai állanak rendelkezésünkre, az ő adataiból keletkező életkép az egészre vonatkoztatva is valószerű marad. Sőt e község életképe — egészen elenyésző kivétellel — az egész jugoszláviai magyarság életképéről is felvilágosítással szolgálhat, hiszen az életkörülmények az egész magyarság kobelén belül nem mutatnak lényeges különbséget. A további kimutatások megértéséhez a fent elmondottak szorosan hozzátartoznak.

A tisztultabb emberi gondolkodás — amint e fejezet élén álló kimutatás komor helyzetképét szemléli — az ember belső arcát kutatja-keresi. Azokat a belső történéseket kívánja látni, amelyek függetlenül a napi

helyzet súlyosságától, teremtő és megtartó irányba hatnak. És ez természetes is. Hiszen a helyzet minden nehéz volta ellenére is, tévedés volna azt állapítani meg, hogy maga az élet is követi az anyagi leromlás utját, vagy hogy a már eleve nehéz anyagi feltételek mellett az élet szűkségképen elsorvadni kényszerül. Nem úgy van. Távolról sem. Az emberi élet nagy összefüggései meghaladják az anyagi lehetőségek nagyon is véges értékű jelentőségét. Az életet az egyetemes, az egész emberi létezés felismerései irányítják. A föld minden kincse s az anyagokban rejlő minden működő erő a szellem magasztos lelkesültsége, emberi célokat láttató és megérző képessége hiányában értéktelen, halott dolog lenne. Értékeket csak a szellem termel s ezen értékeket emberi javakká csak az erkölcsi belátás teheti. Szellem, erkölcs s emberség — ez az a nagy összefüggés, amely az élet dolgait irányítja. S az egész emberiség történelme tanúsítja, hogy felemelkedés csak ezen az uton volt lehetséges. Ez a tisztultabb emberi gondolkodás alapja s ha életünk lehetőségeit vizsgáljuk, csak ebből a szempontból nézhetünk előre.

Népünk óriási többsége falun él. Tehát a falu életminőségét kell elősorban vizsgálat tárgyává tenni. A falu s népének alapvonásait a természettel való közvetlen kapcsolata adja meg. Vajjon népünk szellemiségében ez a kapcsolat élő, teremtő erőként van-e meg? Vagy pedig népünk annak csak alárendolt függvénye? Ez a kérdés azt jelenti: van-e népünknek önálló életszemlélete? — lelki tartalma? A helyzet kényszerűségei fölött élő élettávlat? Megrokkant-e élethitében? — évezredek kultúrája rendelkezik-e még — jelen helyzetében is — teremtő életerővel? ...

A magyar a kenyér nemzete. A magvetés nemzete. Az anyagiakkal szembeni állásfoglalása egyetértelmű az ima szavaival: »Mindennapi kenyereünket add meg nekünk!« A természet örök változatlansága, emberi erőket meghaladó örök szabályai a magyarnál nem keltik a megkötöttséget, a földi rabság, az anyagbuzartság érzését. Neki az anyagi világhól a: kenyér kell... A kenyér, ami egyértelmű — az étellel. Nem a vagy a fontos, hanem az élet: a megélés, az élmény megrendítő és felomelő, semmi mással! nem helyettesíthető emberi kifejeződése. Ezért nem lesz belőle soha se koldus és ezért nem farkar. S itt ebben a községben, ahol anyagi javakkal ugyszólván nem is bír — mégis az ő életeréje, széles, meg nem kötött életkedve a legnagyobb pezsdítő erő. Ő a legjobb vásárló. Az üzletek forgalmát ő pezsdíti. Az ő évi keresetfájlaga az a forgalmi alap, amely az ipar és kereskedelem legrealisabb alapja. Meg nem rokkant életkedve úgy lesz mozgató, élő erővé a köz számára. Életkedve nagy szociális tényező, amely mint látjuk, valóban eleven társadalmi érték és a magyarság számára külön értéköbblet, mert nemcsak érzelmileg szerez számára barátokat, hanem még termelő értéke alapján külön megbecsülést. Életkedve okozza óriási, szinte mérhetetlen munkabírását. A munka sokszor jár nála a virtuskodás határán. De amikor 16. 18, sőt 20 órai munka után énekelve megy otthonába, akkor az elvégzett, hihetetlen munkamennyiség fölötti győzelme dalol föl belőle. És igen, ezekben a késő esti órákban, sőt már éjszakai órákban felhangzó dal hirdeti, hogy ő az anyagi világban nem rab, hanem győzelmes ember, aki érzi, sőt megdalloja: átszemlelmi küzdelmét. Ez az átszemlelített élet, ez az ő lelki tartalma, sajátosság, önálló életszemlélete. Munkája

nem nyüg, ahogy a természet is nyüg nélkül terem! A munka emberi elrendelhetetlenségévé válik. És mert a kiélés formája mélységesen szociális forma — nem élvező, hanem átélő — élvezetes keresztény kultúrájának méltó képviselője és jövőbe lendítő viselője ma is.

És hálás a szó legkeresztényibb értelmében. Ő, aki az életet mindig átéli, mit se fogad el »ingyen!« Meghálálom, mondja. Ha »szívességet« tették neki. Mert neki csak »szívességet« lehet tenni, csak »szívességet« fogad el. Alamizsnát soha! S ahol csunya számítással találkozók, ott ellenállhatatlan fölénytel többet ad és úgy ad, hogy érzik: az életet csak étellel mérve lehet leszámítani! Az élet nála mindig le van mérve: étellel!... S ebben ő felül nem haladható. Gavallér! Mikor a gazdával »megegyezik« (és mindig egyezik és nem alkuszik) nem bérrre egyezik, hanem: kenyérre! A munkáját kenyérért adja: életért. S munkájáért a kenyeret erkölcsi, kijáró életrésznek tartja. A gazda és a munkás viszonyát nála ez a benső törvény irányítja. És az »emberség« abban mutatkozik meg, abban mérődik le, hogy ki hogyan találja meg a kenyérhez vezető mérték emberségét. A munkának ez az értékelése teszi, hogy a kenyere soha sem válik értelmetlen és értéktelen lakomázássá, hanem áldás az, ami a terített asztalon megrendítő élményű: étel!... S akit asztalához hív, ilyen érteemben tiszteli meg.

Az emberség nála valóban: emberség! Amit nem külsőségekből állapít meg, hanem cselekedetekből. Életérzése mélységéből, belülről itéli. Élete mindig erkölcsi gyökerei. Ezért nála az élet mindig — megdönthetetlen valóság. Magasabbrendű, szellemi érték, amelyből igazi derűlátás fakad, a jósnak és igazságnak biztosított győzelme. Az alkotásokra elhivatott igazi képességeket ezért tudja felismerni, ami viszont szellemét az emelkedés színvonalán tartja. Ez magyarázza, hogy nincs »kisebbségi« magatartása. Valamely nemzetiséghez való tartozás a legteljesebb, a legtermészetesebb életvalóság számára és a »többséghez« való tartozás nála a több életértékben való jeleskedést jelenti. Nemzeti gyűlölködésről: az ő részéről, szó sem lehet. Egész életfelfogása kizárja ezt. Sőt gyűlölni nem is tud. De van mélyen ható emberi megbántódottsága, ami azonban nem »nemzetiségi«, hanem erkölcsi kérdés, ami viszont minden nemzetiségre nézve egyaránt sorsdöntő jelentőségű kérdés. A falu magyar népének nemzetiségi hovatartozása lezárt tény. A kérdés az, hogy ezzel a ténnyel a hivatottak mit tudnak kezdeni?... Hogy a magyar faluban rejlő benső értékeket nemzeti kultúránk méltó és alkotó életértékévé tudják-e tenni?... A magyarság nagy tragédiái — tragédiái és nem katasztrófái, mert hiszen népünk erkölcsi életereje eddig a katasztrófától mindig megmentett bennünket — mindig abból következtek, amikor teremtő benső értékeket elvesztették méltó helyüket szellemi életünkben, vagyis sorsunk irányításában. A nagy magyar történelmi teher — az idegen szellem hatalmaskodása, amit olyan klasszikus, örök értelmű magyar fájdalommal panasztak a paraszt-magyar Tiborc Bánk-bánnak, ma, minden nagy megpróbáltatásunk ellenére is, vagy talán éppen azért, megoldáshoz közeledik. A magyar nép megtartotta lelki méltóságának életjogát. Nagy figyelmeztetés ez... Ez a lelki hűség olyan jog, hogy kulturális megnyilatkozásunk soha többé nem lehet népünk lelki alkotójától el-

terő szellemi kifejeződés... Élő kulturánk utja ez! S akik e kulturában teremő munkára vállalkoznak, azok csak Tiborc történelmi útján haladhatnak. Mert ezen az uton mindenki más: megismerszik...

A föld birtoklása — a magyarság erkölcsi életérzéséből egyenesen következik — elsősorban nem mint anyagi jó jelent értéket. A föld neki: nem pénz. Nem pénzért akarja a földet és ha már van földje, azt nem a pénzértékében értékeli. Tudja, hogy a földnek meg van a saját törvénye, amely szerint az teremhet, tudja, hogy ezekkel a törvényekkel lehet egyirányban haladva, azokkal együttesen munkálkodva több termést is reménylteni. Ezt az együttmunkálkodást — a munkának az idejét, a szorgosan hű, szeretetteljes, alaposan komoly munkát a legnagyobb figyelemmel el is végzi mindenkor. Ezt ő így mondja: ismerni kell a földet!... Ez azt is jelenti, hogy a földdel visszaélni nem lehet. Hogy a számítások helyett mély előrelátás kell. Hogy: emberé a munka, de az áldás Istené!... A földet használni lehet, de kihasználni nem. Nem pénzben, nem haszonban gondolkodik a földről, hanem termésben. Haszon nincs, de van áldás. Ezzel az áldással pedig üzérkedni, azt »csak« áruba bocsátani nem lehet. Ezért az áldásból — ha teheti — újra csak földet vesz, vagy pedig igazán emberi szükségleteire használja azt. Az áldás »csak az életet szolgálhatja!...«

A föld így társadalmi nevelő érték elsősorban, s ezért, mert népünk legszelesebb rétegében hat, népi szellemiségünk központi tényezője.

Földbirtokos néprétegünk s a kiscgazda réteg is, népünk gerince. meghatározott, öntudatos életszemlélete a fentiekben, a lényeg benső értékében körvonalazott. Földbirtokló rétegünk emelkedése vagy hanyatlása sorsunk szempontjából döntő fontosságu. És itt mindjárt le kell szegeznünk, hogy az a hiedelem, mintha földtelen falusi népünk »osztályharcserien« állana szemben a gazdaréteggel, csak azoknak a szabados gondolkozásu, a falu lényegével mit sem törődő és arról semmi komoly tudással nem rendelkező elvcsépelőknek a lovaglóvesszője, akik a kenyeret, sőt nem is a kenyertüket, hanem a finoman foszló illatos kalácsukat nem munkájukból, hanem »elveikből« préselik ki. Igen: a gazda öntudatos társadalmi személyiség. Értékeli magát. Értékelése azonban nem hatalmaskodás, hanem a birtokolásból eredő felelősségtudat. Mint-hogy lelki alkatban — a természettel való összefüggésében — teljesen azonos a földmunkással, birtokló felelősségtudata erkölcsi gyökerü. Ketteük viszonya: a jó gazda és a jó magvető viszonya. Ezen az alapon temélnek együtt, vagy válnak szét — megegyeznek, vagy nem értnek »egyet«. Egymásról erkölcsi véleményük van. Egy magasabb igazság vezérli őket... A »jó gazda« mindig megadja: az életet. Aki nem adja meg, az már benső élettörésben van, az a pusztulás felé sodródik. Annak »jó gazda« benső énje már romlásban van. A termés és a termelés benső összefüggés, ami gazdára és munkásra egyaránt hat. A haladás mindig kölcsönös. Ezért a technikai felkészültség e benső összefüggés nélkül nem jelent haladottabb állapotot!!

A község multjából — a többi között — van egy rendkívüli érdekességű történelmi feljegyzés. D. György, földbirtokos — akie volt a község 13.000 holdnyi határa valami csekély kivétellel — 1814-ben szegedkörnyéki dohánytermelőket telepített birtoka egy részén. Ezek a kertészek évek hosszu során annyit szenvedtek, különösen a Tisza áradásától, hogy már nem tudták a hasznóbérüket se megfizetni. Ekkor behívatta őket udvarába, letérdepeltette őket és így sorra járva, leköpdöste a térdeplő parasztokat. Mikor szörnyű tettét befejezte, azzal engedte el őket, hogy adósságukat »ezzel« elengedte...

E földbirtokos és utódai a földbirtok minden barázdáját elvesztették már régen!

A föld és a munkás viszonya ma még tisztázatlan. A földbirtok tulajdonos része szerb gazdák kezén van, viszont a termelő munkaerő majdnem teljes egészében magyar tulajdon. Ez a termelő erő nemcsak páratlan munkabírást jelent, hanem elsőrendű földművelő műveltséget is. Földmunkásságunk ismeri a talaj termőtulajdonságait és mélyen ismeri a növényzet élettani minőségét is. Nagyszerű érzéke van a növények gondozásában és a növényi élet szükségleteit valósággal előre látja. Nincs az az új növénykultúra, amiben azonnal otthonos ne lenne. Ez teszi lehetővé a termelés fokozatos, időszerű fejlődését, a földbirtok okszerű haladását néhány vállalkozóbb kedvű gazdánál. De egyuttal a kiváló képessége szinte rákényszerítette az egész munkatér művelését. A szabad munkavállalásoknál — már szakszerű minősítéseknél is — legkeresettebb munkaerő. Vállalkozó kedvé egyre nagyobb és önálló munkatér keresése a földvételelre készíteti. Az a hamis — népiünk érdekeit nem csak számba nem vevő, hanem egyenesen legázoló iparszerű liberalizmus, amely a mult század végén korlátlan demagógiájával a magyar földet bevonta jogtalan hasznélvezésének élvezetkörébe, megfosztva azt: a drága magyar barázdákat minden erkölcsi jelentőségüktől, a kiválóan értékes magyar földművelővel meggyűlöltette a magyar földet, sőt annak ellenségévé tette. E földművelő nép ma már tudatára ébredt szörnyű megcsufoltatásának. Hogy a földet neki azért kellett gyűlölnie — hogy a haszonszerzők akadálytalanul élvezhessék azt és hogy minél többet elvehessenek belőle. És sok föld, visszahozhatatlanul sok föld veszett el... Ma, egy új történelmiség kereteiben a földtelen magyar földművelő új helyzettel áll szemben. A földet földművelői elrendeltetésének értékeivel akarja megváltani. A föld kulturájának akar az együttműködés alapján szolgálni. Ma még e tekintetben helyzete tisztázatlan. Teremtő életereje azonban példás képviselői. Mindenütt: a »rendért« vannak. Az élet benső, építő változatlan bizalomra hangolja őt. Hiszi, hogy termő törekvései előbb-utóbb megértésre találhatnak.

A 20-as évek elején veszedelmes mérvű kivándorlás ritkította a magyarság sorait. Majd meg a városok felé, elvándorolt. A még le nem higgadt s ki nem alakult életkeretek bizonytalansága okozta ezt. Befelé, önmagában, keserű önmarcangolása vitte idegen tájak felé, kívülről meg, a megváltozott történelmiség új feladatokat nyitott meg, új életformára lett szükség. Végül is az első szociális tett — a község olcsó házhe-

lyeket parcellázott ki — bizonyos nyugalmi helyzetet teremtett. A parcellázás alapgondolata a kiváló, értéktermelő munkaerő megtartása volt.

Földbirtokló gazdáinknál a gazdálkodás egyéni, szervezetlen. Az általános gazdasági helyzet pillanatnyi adottságai irányítják. A buza és kukoricatermelés képezi ennek a gazdálkodásnak alapját. A buzatermelés adja a kenyeret és fizeti az adót. Forgalmi értékül a kukorica szolgál. Az állattenyésztés lehetősége és gazdasági eszközök beszerzése, továbbá a ruházat kérdése, főként a kukoricatermeléstől függ. Az irányított buzaár jelenleg szolid alapja a buzatermelésnek. Ez teszi lehetővé az adószolgáltatás rázkódásmentes elintézését. Szervezetlen gazdáink a maguk néhány hold birtokaival, minden komoly szorgalmuk ellenére, súlyos harcot harcolnak meg birtokállományuk fennmaradásáért. Minthogy a piac pillanatnyi szeszélyeinek vannak kiszolgáltatva, teljesen tartaléktöke nélkül gazdálkodnak. Egzisztenciájuk alátámasztatlan. Állandó nehézségekkel küzdenek. A termés mennyiség csökkenése az életszínvonal mély leszállításával egyesülyözhető csak ki minden esetben. Sőt az ilyenkor beálló eladósodás még évekre is mélyen kihat. És főként ez okozza, hogy a mi gazdáink nem vállalják új növényfajok termelésének bevezetését. Gazdasági értégyarapodásról kisgazda-rétegünkönél — a birtokállományt 4-től 12 holdig véve alapul — nem lehet szó.

A középbirtokosok — 12 holdtól 50 holdig, mert ilyen is van néhány — már függetlenebbek a napi piac esélyeitől. Forgalmi tőkével azonban ezek sem rendelkeznek. Helyzetük annyival jobb, hogy egzisztenciájuk biztosítottnak mondható. Mint a nép mondja: kitarásuk van. Vagyis a megpróbáltatásokat jobban kibírják. Terjeszkedésről és életszínvonal emeléséről azonban velük kapcsolatban is alig lehet szó.

Az általános gazdasági helyzet gazdáinknál az, hogy vagy nem mernek — például a kisgazdák, vagy nem is szándékoznak — mint a középbirtokosok, letérni a buza-kukoricatermelésről. Ez a termelési állandóság állandó bizonytalanságot jelent. A termelés két növény kulturájától függ. Szüksős láthatár ez. Egyenlő ez a napi élet fenntartásának a gondolatával. És még ez is súlyosbodik a szervezetlenség okozta rossz értékesítés minden hátrányával. Kinos jelenség, hogy az állattenyésztés szintén legfeljebb csak a házi szükségletek kielégítésére szolgál. A kertgazdálkodás hasonló jellegű. Nem jelent értéktöbbletet. Még a nagy szőlőkultúra sem, amely kellő fészerezés és forgalmi elgondolás hiányában inkább csak mint gyümölcs nyer egészen kitűnő elhelyezést. Egyéltént a gyümölcstermelés is teljesen jelentéktelen, gyümölcskulturáról szó sem eshet. A szerb gazdák közül néhánynak szép gyümölcsöse van.

Ami csekély anyagi haladás észlelhető — fél hold, egy hold, esetleg pár hold terjeszkedés — az a földmunkásság javára írható. Akik hihetetlen önmegtartózkodás és munka árán teljesen biztosítatlanná tett életüket akarják nagyértékű képességeik segítségével — realizálni. Ez a régebben erősen elproletárosodó — mert arra gazdasági helyzetüctől fogva, de legfőképpen a tekintet nélküli proletarizáló agitáció eredményeképpen hajlamos lett — ma sem szellemi, sem gazdasági tekintetben nem proletár hajlandósága. Tisztalátásu, kiválóan érdemes néprétegünk ez. Elhagyatott-

sága szellemileg igen éberré tette, de meggondoltta is. Tudja, hogy boldogulása egyedül saját képességétől függ, ami nagy tudásszomjat eredményez nála. Kulturális életünkbe való bekapcsolódása nagy lendítő erőt fog képviselni. A szerbtség felé rendkívüli jelentőségű építő kapocs. Hiszen minden életmegnyilvánulása építő erő épen a szerbek felé, kiknek a szó légnemesebb értelmében segítőársuk, gazdasági javaiknak termő színvonalon való megtartója. Értenek nemcsak bármely növény kultúrájához, hanem azonfelül is minden, a gazdasági életben előfordulható munkához. Szintén mindentudó ezermesterek. Magyarságuk munkás, építő magyarság és magyarságunk erkölcsi jellege — senki ne értse félre — őbenne él a legtisztább, a legvonzóbb értelemben: egész önzetlenségében... Mindenirányu tiszta emberi öntudatának mindenkinél és minden helyzetben érvényt tud szerezni.

Az egyéni életvitel módja a gazdánál méltóságjeljes, szinte ünnepélyes. A család az egész élet kerete. Erkölcsi, vallási és társadalmi alap. Minden a családon keresztül történik. A család minden tagja a családot képviseli. A gyerekek ennek, vagy annak a »családnak« a gyermekei. A szó szoros értelmében családtársadalmi életet élnek. Hozzájuk csak a családon át lehet közeledni. Egy-egy lakodalom meghívottai — bár a szomszédokat is megtisztelik ilyen alkalmakkor — ugyyszólván teljes képét adják annak az »életternek«, melynek keretében az illető család hat, vagy hatásokat befogad. A »rokonság«, a vérkötelék roppant valóság, amelynek sérelme mindig személyes sérelmet is jelent. A házasságkötések ennek a rokonság-értelemnek misztikus mélységű kapcsolataikalmi, amelynek szertartásai vannak. A családba való bejutás egyértelmű a családdal való felemelkedés gondolatával, aminek igen komoly előfeltételei között a belépő családjának erkölcsi és anyagi egyenrangúsága egyike a legfontosabbnak. Ez alól kivétel alig van. A születés és elhalálozás a rokonság nyeresége szerint ünneplődik meg, illetőleg annak vesztesége szerint sirattatik el. A leánykérés, a keresztelő, a lakodalom és a halotti tor a népi élet életet értékelő igazi tartalmára mutat rá. Nem értelmetlen modorosságok ezek, hanem az élet felelősségteljes komolyságának öntudata. És a komoly haladásnak nem lehet célja ezek felelősségtelen rombolása. Hiszen az igazi kultúra nem a valódi életértékek megsemmisítése, hanem azoknak építő felhasználása. Az élet költészetét — ami a népszokások mélyén olyan áldott sokszínű cilllogással fénylik s ami lényegében a legmagasabbrendű, mert legmélyebb összefüggésű életérzés — egyetlen kulturnemzet sem tagadja meg. Ma pedig, amikor a technikai fejlődés sokaknál a gépember, a robot, iszonyu vízióját teszi meg a haladás céljává, a népeletben megnyilatkozó életköltészet egyetemes emberi értéket jelent. Amely lényegében, erkölcsi tartalma által nem a bárbár sovizizmust, hanem az erkölcsi, a kulturalizmust, a nevelő értékű nacionalizmust képviseli. A magyar gazda vallásos mélységű életvitele csupa élettisztelet, amely így egyetemes kulturérdekeket is szolgál.

Földmunkásaink egyéni életvitele azonos a gazdák életvitelével. Semmi lényeges, tartalmi eltérés nincs közöttük. Formai eltérés is csak annyiban van, hogy földmunkásaink életkedve szélesebb mértékben hullám-

zik. Ő bizony végigdalolja az utcát és a lakodalmi menetben is táncol. De még hozzá hogyan! A zenész előbb elfárad, mint ő.

A közterhek és közügyek terén való magatartás: az állami élet szervezett fegyelmének öntudatos gyakorlása. Az emberi rend és békének úgy mélységes életstízetük, mint alkotó, munkás természetük miatt akarátát juttatják érvényre. Politikai magatartásuk ezért nem volt soha sem elzárkózó. A magyarság elsörendü államépítő erő. A közügyek terén még közvetve is komoly erkölcsi tényező. A közszolgálatban ugyanis nincs, vagy csak elvéve van alkalmazásban. Értelmiségi elhelyezkedésben leginkább a tanítóság keretében van mint közalkalmazott. Értelmiségi vezető rétege különösen falun, — hiszen értelmiségi rétegünk falun találhat elhelyezkedést — csak ritkán van. A magyar kultúrával való kapcsolatát így csak az egyesületi életben találhatja meg. Viszont az egyesületi élet irányvonalait leginkább a sajtón át ismerheti meg. Minthogy azonban sajtónk legnagyobb része kozmopolita beidegzettségű, egységes irányvonal kialakítása eddig nem járt sikerrel és ezért egyesületi életünk munkája inkább csak a-kalmi jellegű, nem pedig szervezett, céltudatos kultúraépítés. Közszellemünk szervezetsége nagyon is kezdeti stádiumban van és ez okozza a népüktől idegen érdekek befolyását. Népünk lelki tartalma s annak magatartása pedig nem szorul idegen segítségre. S épen e lelki tartalom megtartása lehet csak célunk, hogy teremő ereje el ne sorvadjon. E tekintetben veszteségünk már is o'y nagymérvű volt a szellemi munkatéren, hogy az idegen érdekek mérlegetése elöl nem lehet többé kitérnünk. A magunk kulturájának benső átélése minden más kultúra tiszteletét is felkelte bennünk. Ez a tény. Ez azonban kulturális együttműködést jelent és nem a gyökértelen kozmopolitizmust, sem pedig értéktelen szóigai utánzást.

Az o cikke keretében eddig elmondottakra a következő kimutatások, melyek felölelik az élet minden megnyilvánulását, határozott és ténybeli bizonyítékot nyújtanak. A fentiek után, a cikkely élén levő kimutatás jelentőségét most már feltárhatjuk.

A családíók életkora a népi élet törzsének, a férfinek élettani szerepét mutatja meg. Roppant érdekes például az, hogy úgy 1933-ban, mint 1938-ban, majdnem hajszálpontosságra ugyanannyi a családíók száma 30 és 50 év között, tehát abban az életkorban, amelyben a teremő erő a maga teljességében jut szerephez úgy a népszaporodás előmozdításában, mint az anyagi megerősödés terén. E szempontból 1938 még 6%-nyi javulást mutat. E javulás — hiszen mert legalábbis csökkenés nincs — rámutat a magyar férfi kiegyensúlyozott biológiai érzékére, meg nem tört életerojére egyrészt, másrészt arra, hogy élettani hivatását mint erkölcsi egyéniség, mint családíó gyakorolja, aki így a társadalmi felelősség szempontjából is megfelel az igazi férfierényeknek. Természetesen a javulásban szerepet játszik a gazdasági élet rendszerének állandósultabb, nyugalmibb állapota az előző évekhez képest. Ez a nyugalmi állapot azonban nem jelenti egyuttal a kereseti viszonyok jobb lehetőségét is. Tehát ezért mint családalapító ok, csak legfeljebb másodsorban jöhet tekintetbe, vagyis csak az erkölcsi indítékok után. Erre mutat az 50-től 60 évig ter-

jedő életkor családfőinek 1938-ban mutatkozó 6%-nyi csökkenése. Ami a családfők nagybörművű felhasználására mutat. Férfiaink családfenntartó ereje azonban így is jó időhatáru. A foglalkozási megoszlás legszomorúbb tünete, az önálló gazdák hatatlanul alacsony száma. A 20-tól 60 évig terjedő korhatárban 1933-ban a családfők közül csak 8 önálló gazda van, ennek megfelelőleg e korhatárnak családfői közül csak 16% az önálló gazdaegzisztenciával rendelkező családfő. Ha tekintetbe vesszük azonban azt a tényt, hogy a harminc éven aluli családfők közül gazdaegzisztencia alig van, a 30 éven aluli férfi még alig örököhet egyrészeről, másrészeről pedig beházasodás esetén az após családjánál van, a 16%-nyira rugó önálló gazdaegzisztenciával bírók számát tehát általános értékű százalékaránynak kell elfogadni. Vagyis a község magyar lakosságának családfői közül 16% az önálló gazda; az úgy ahogy biztosított családegzisztenciák száma tehát hatatlanul alacsony. Még szomorúbb a százalékarány 1938-ban, amikor már csak 8% az önálló gazdaegzisztenciák aránya. A kimutatásból látszik: 1. hogy a gazdaegzisztenciák csökkenése a napszamosok és béresek százalékarányának 1933 évvel szembeni nagyarányu növekedésével járt, vagyis hogy a birtokállomány egyrésze az osztódás miatt nem növeki, hanem elenkezőleg, csökkenti az önálló gazdaegzisztenciák számát, 2. hogy fokozatos leszegényedés folyik, 3. hogy új, önálló szerzett gazdaegzisztenciák nem keletkeztek...

A megállapítások értéke mindig a megokolástól függ. Vajjon mi az oka, a belső bajokozója annak, hogy a gazdaegzisztenciák száma csökken? Vannak lélektani és anyagi okok. 1. Az új történelmiség keretében a magyarság életkerete megszűkült. Nincs meg a lehetőség a közéletben való elhelyezkedésre, nincs meg a lehetőség a család életformájának kibővítésére. Az életkor tehát valósággal bezárult. Ez nagy lélektani viszszafejtést szül. Ami a magyar természet érzékeny, lírai és büszke beidegzettségében — amíg az ellenhatás nem jelentkezik — tehát pillanatnyilag feltétlenül leverőleg hat. Ezért például alig iskoláztatja a gyermekét. Ami viszont épen a magyarság kulturális előrehaladása szempontjából igen káros, sőt veszélyes tünet — mondván: »Ugy sem lehet az én gyermekeimből semmi!!« 2. Még nem történt meg a magyarság kebelén belül az a nagy kulturális felvilágosító munka, az a szervezett és öntudatos kulturaképzés, amely magában a kulturált fők minőség és számarányában értékeli az iskoláztatást és nem az átala elnyerhető állások számában. Más a kulturánk erősödésének kérdése és más az elnyerhető állások kérdése. És ha még tekintetbe vesszük, hogy a kulturált gazda életminőségben csak felette áll hat a hivatali élet megköiőségeinek nyilvánvaló, hogy a kultura »uri« értelmezése már nem helytálló. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a magyarság idegen legyen a közhivatali pályáktól. A közhivatali pályára az állami és társadalmi élet fóruma, értelmében és lényegében az állami és társadalmi élet kifejeződésének öntudata. Aki ettől elzárna magát, az már eleve lemondana polgári öntudatához való jogáról, s viszont aki a magyarságot e jogától elzárna, annak állami és társadalmi öntudata nem szolgálja ezek kulturális és civilizatorikus elrendelését. A kultura ügye a lélekegészség ügye. A lelki egészséget tudással táplálni és neveléssel gondozni kell. Kulturális szerveinknek nevelő gondolatokkal: irányító, vezető eszmékkel kell minél erősebben hatniok. A kultura kérdése mindig a nevelői értékek kérdése, a magasabb értelmi és

erkölcsi felfogás kérdése. Igazi népkulturához csak úgy juthatunk el — tehát ahhoz a kulturához, amely nem kiváltság, hanem mindenkire kötelező jog — ha kulturális öntudatot nevelünk. A kulturális öntudat véd az éhszegényedés gyengeségétől. 3. A romboló kozmopolita irányok hatása természetesen a magyarság elproletarizálódását, elszegényedését segíti elő. A magyar nyelvű kozmopolita sajtó anyagi leromlásunkban a vezető irányt jelenti és jelzi. Mert egyrésztől defetizál minden magyar kulturértékét, másrésztől mint a magyarság képviselője tolja el magát a fórumokra és ott torzítani kezd minden, minden magyar életet. És ezzel a pusztulás érzését kelti.

Anyagi okok az éhszegényedésünk előidézésében: 1. a korszerűtlen buza-kukorica gazdálkodás túltengése, 2. a szervezetlen, a szervezetek nélküli gazdasági élet, az önszegély hiánya, ami a tőkeképződést lehetetlenné teszi, 3. a földvédelmet korlátozó intézkedések. Szükségtétje gazdasági helyzetünket az önálló iparosok kis száma. 1933-ban ötven családfő közül 9 az önálló iparos, ami százalékarányban 18%-nak felel meg. Tekintve, hogy a 30 éven aluli családfők közül alig van önálló iparos, a 18% általános százalékaránynak is elfogadható. Még súlyosabb a helyzet 1938-ban, amikor a százalékarány már csak 12%! Tehát a biztosítottnak vehető család-egzisztenciák száma az iparosoknál is csökkent. Iparos néprétegünk gyengülésének különösen lélektani okai ugyanazok mint a gazdáknál, de vannak különleges okok is. Ilyen például az ülönféle vizsgák letételének nyelvi és anyagi nehézségei. Ipari pályára ugyanis leginkább szegényebb néprétegünk fiai mennek, akiknek vizsgadíjat fizetni és a járási székelyen napokat magukat eltartani, nagy feladat. Sokszor anyagi lehetetlenség. Nyelvi tekintetben is nehezebb a helyzetük és ezért sokszor féltelenül vesz erőt rajtuk és elmaradnak a vizsgákról, amelyek hiányában természetesen önálló műhelyük nem lehet. Iparos utánpótlásunk kérdése a tanoncnevelés megszervezésétől függ. Mindenekelőtt a tanoncelhelyezés kérdését kell megszervezni. Itt megint sajtónkra és egyesületi életünkre vár a felvilágosító munka; fel kell népünket világoztatni az ipar korszerű fontosságáról és arról, hogy a korszerű iparosodásban részt kell vennünk anyagi és általános egzisztenciális szempontból. Nem nélkülözhetjük azt a friss szellemet, azt a sokoldalú és biztosan látó értelmi képességet, azt a világban való jártasságot, azt a kezdeményező-vállalkozási kedvet és ezt a szervező képességet, ami az iparos sajátja. E kiváló társadalmi erények hiányában népünk mozgató és mozgó erői még jobban lecsökkennének, ami további szellemi és anyagi leromlásunkat vonná maga után és egy pótolhatatlan foglalkozási ágból való kiszorulásunkat is eredményezhetné. Az erre vonatkozó felvilágosító munkát el kell végezni, hogy az iparos pályához való tartozás ne csak esztelenség, hanem öntudatos életpálya, hivatás legyen. Iparosainknak e szempontból kell fogadni tanoncaikat, e szempontból oktassák és neveljék őket. A tanoncelhelyezést központi irányítás alá kell venni a tervszerű és szerves iparos utánpótlás elvégzésére. Mindezek életbevágó, fontos teendők, amelyek megoldásra várnak és amelyeket meg kell oldanunk! A tanoncelhelyezés szerves kerestülvitele megszüntethetné a vizsgákkal szemben ma még fennálló nehézségeket is.

Hasonló szempontok kell hogy vezessenek bennünket kereskedői néprétegünk kialakításánál is, mert ez a réteg a szellemi és anyagi erők

felvirágoztatásában ugyanazt jelenti, mint az iparosság. Kereskedő nép-rétegünk eddig alig van. Kimutatásunk szerint 1933-ban is és 1938-ban is mindössze 1 önálló kereskedő csak 50 családfőre, vagyis 2% a számárányuk. Ez általános százalékarány is lehetne, sajnos igen lehetséges, hogy a valóságban még e százalékaránynak is alatta állunk. Pedig tudni kell, hogy az annyira áhitott szövetkezeti élet fellendítése a megfelelő számú és kiválóan képzett kereskedők hiányában lehetetlen volna!... De ezen felül is úgy az iparosok, mint a kereskedők társadalmi életünkben — tekintve hogy csak a saját erőinkre támaszkodhatunk — egyrésztől a világgal való szorosabb érintkezésünk fenntartói, másrésztől pedig a szellemi és anyagi értékkállomány állandó, cselekvő növelői. Ezért pótolhatatlan jelentőségük társadalmi életünkben úgy kulturális, mint anyagi előreladásunk szempontjából, különösen ha tekintetbe vesszük azt, hogy értelmiségünk ama rétege, amely hivatalokban helyezkedhet el, társadalmi életünkben nem játszik szerepet. Ilyen szempontból kereskedőink s. a. életünk cselekvő irányításában egyenesen sorsszerű! Mindezt nemcsak tudnunk kell, hanem élményszerű mélységgel éreznünk és felelősen vállalnunk!! Ezt követeli a társadalmi összetartozás igaz hite és életünk szerves alapokra való helyezésének szükségessége. A teendőket ime a maguk jelentőségének teljességében láthatjuk. A megvalósításuk pedig egyáltalán nem lehetetlen...

Az a néhány, egészen esetleges közhivatali egzisztencia, amely itt-ott lehetséges, néhány rendőr, vagy vasúti napszámos személyében és így tovább, a biztosított család egzisztenciák szempontjából nem jelent számunkra tényleges eredményt. Mert csak kivételként jelentkezik az ilyen egzisztencia s nem mint szervezes létező életalap. Összegezve tehát a biztosítottak látszó család egzisztenciák számát, 1933-ban ötven családfőre esett 18, ami százalékarányban 36%-nak felel meg, míg 1938-ban már csak 11, ami 22%-nyi. Vagyis minden öt család közül alig egy család él valamelyest rendezett életviszonylatban, míg öt közül 4 család teljesen az esetlegesség kiszolgáltatottja. Ebből a szempontból társadalmunk élete a folytonos bizonytalanság emésztő nyugtalanságai között öröklődik fel. Népünk óriási többségének sajnos, nem lehet más gondja »magasabb« célja — a mindennapi kenyér megszerzésénél. Ez természetesen óriási lelki és testi értékvesztéssel jár és hogy mégis még a köz számára is marad ezekből valami, az népünk halatlan teherbírásának minden hősköltemény-nél igézőbb tulajdona. Sőt tiszta önérettel és boldog öntudattal teljes valóság az, hogy népünk étereje és életkedve már leszámolt minden nehézséggel. Azt látja, számonveszi és nemcsak lebírja, hanem mint életének gondolati e'émét is elrendezte, mondván: »Szegények vagyunk, de emberek!«... És igen: nagy, tiszta, emelkedett emberség szól be ö'ük, amikor azt mondják: »Más lenne a világ, ha mindenki tudná mi az embernek lenni!«... Ők tudják és ez számunkra kifejezhetetlen életérték. Egy olyan kulturális felemelkedés lehetősége, amiben hihetetlen mélységű erők dalolnak. Nincs szentebb feladatunk, mint ezt az emberértéket kulturánk számára megnyitni! Hozzájuk azonban csak igaz, élő emberséggel lehet közeledni. Népünk ellátatlanjai: a feles, béres, fuvaros, napszámos és így tovább, akiknek mindennapi kenyere a mezei termés esetlegességétől függ. Számuk a 80% körül van. Óriási százalékarány ez. Munkabírásuk, mindenirányú közügyességük, feltaláló képességük kiváló munkaerővé teszi őket. Megbízhatóságuk és áldozatkészségük a munkában felülmulha-

tatian. A munkaviszonylatokban komolyan, hiszen tudják, hogy élelehető-ségük munkaértéküktől függ, de életvitelük derűs. Nótás, táncoskedvűek. Szeretik és méltányolják a derűt. Ők biznak magukban. Aki szomorú, borús kedvű, arra azt mondják, hogy »elfelejtette kinyitani a szemét.« Vagyis hogy az illető nem látja az élet szép jóságait. Társadalmi segítőintézményekkel, de nem alkalmi, hanem állandó, megszervezett irányítás mellett működő, tehát nem jótékonykodó, hanem komoly szociális öntudatos emberséggel ténykedő népegészségügyi, nevelésügyi (mint pl. a tanoncelhelyezés, a szállási gyerekek elkvártélyozása a tanév elején, stb.) hitel, önszegély s beszerzési megkönnyítések — ezek azok a szükséges szociális ténykedések, ahol komoly értékű segíteget lehet nekik és kell is nyújtani. Mindezt pedig a szövetkezeti munka keretében el is lehet végezni, sőt ennek elvégzésére épen a szövetkezeti munka hivatott. Nincsen fontosabb teendőnk a szövetkezeti élet kiépítésénél, mert hiszen különösen nekünk szerves társadalmi életet elgondolni a szövetkezeti élet megvalósulása nélkül lehetetlen! Ne feledjük, hogy népünk 80%-a várja tőlünk ezt a valóban komoly és igazán segítő, őket az érték emberi méltóságával érintő építő szociális munkát!!

A gazda és a földtelen munkás munkaéletmódja a következő: a tavaszi, nyári és őszi mezőgazdasági munkák idején »látástól vakulásg« dolgoznak. Ebben a mondásban azonban nemcsak a nehéz életsors talán e'égedetlenkedő kifejezését kell látni. Van abban egy jó rész fölényeskedés is, ami azonban távolról sem csak üres gunyolódás, hanem a munkáját fontosságának és annak sorsszerű megváltoztathatatatlanságának emberi panaszát és egyuttal annak méltóságteljes vállalását is jelenti — egy kis, de mindig észrevehető emberi daccal. Ez az a félrevágott süvégű lelkiület. A nóta ereje. A vadviráglelkiület csodálatosan egyszerű szavú, de dallamában a legmagasabb régiókbn illatozó, ősi ihletű költői hajlama. A János vitéz lelkiülete ez, aki megpróbálkozik a lehetetlennel és amit nem lehet elérni a földön — azt megfejt a tündérek országában; amit elvesz a föld, azt visszaadja a lélek nótafás rezdülése, ami tullát a földi horizontokon és ott veszi föl a küzdelmet, ahol az ember is a felhők felett jár... Munkájuk költészete lendülő, valódi életerő, sohase lemondás, vagy megtorpanás — sohase céltalan. A munka nem eszköz a megélhetéshez, hanem maga az élet. Ezért van a munkájukban lélek, ezért nem csak kapálnak ők, hanem »megkapálnak...« és »megkaszálják« a rétet, a löherét, stb. és »megaratnak«.. És igen: ez a munkaértékelés az ő nagy életképességük és életkészségük — hogy: »látástól vakulásig« bírják a munkát. Szerszámjaikat a saját egyéni kedvük szerint magukhoz, maguknak igazítják. Nincs két egyforma ásó, vagy kapa, vagy épen kasza a faluban. Ez is mutatja, mennyire átélük munkájukat, mennyire össze vannak növe azzal. Szerszámjaik, lovaik iránt, szóval a munkában velük lovók iránt különös, szinte lelki viszonyban vannak, a személység élő valóságába emelik azokat. Például: akár ha csak eltörött kapanyél is — sokáig él emlékezetükben és »mesélni« tudnak róla. Télen a gazda a jószágot neveli, a földmunkás munkaalkalmat szervez és szerszámot készít.

Végtelenül leverő, hogy ezek a kiválóan ügyes emberek — a megszervezés hiánya miatt: s az egyoldalú termelés miatt és a felvilágosító és piacszerző nevelő munka hiányában télen csak a seprű és kosárfonás igénytelen munkáját ha gyakorolják. Egyébként a hosszú tél »elveszett«

idő. Miré a tavasz eljön, a szegénység mértéke sokszor az éhezésig fokozódik!

Népi iparművészet nincs. A népviseletet már régen pusztítja, vagy már meg is semmisítette a szegénység s ujabban a népszokások gyakorlása is nehéz. Bata cipő, Tivar ruha... S csak itt-ott egy-egy régi, fekete ruha... s ráncos csizma... Az ő: valódi arca... éltető arca...

Vető György

SIRKŐ

*S ha el is temetnélek
messzeséggel, szinlelt haraggal,
vagy másnak adással:
mint gyász ostorával sujtott árva lélek,
bánatommal,
e rongyos fekete muzsikással,
nem állnék-e mindig a sir előtt?
Hazudnám daccal az erőt
s talán hárfázva zengeném is,
hogy a sziv minden emléket elhajít,
de közben, mint most a hajad drága selymét,
ugy simogatnám sirod virágait.*

BERÉNYI JÁNOS

KALIFORNIA

*Volt szesz s volt méz s volt hegyi forrásvíz,
s sok más élvezet a kétség útjain.
Volt jótévő hús s rossztevő mérég,
és áldott kenyér éhem nyomdokain.
Volt délibábos képzelet a jóról,
és megnyugtató valóság, kalács.
Volt étel, amely nyájas szavú élmény,
és morzsa is, ez majdnem hogy csalás.*

*A koplalás vidám romantikája
Párizsban ért s el nem került Pesten.
Vignak mondom, mert elrejtőzött a gúny,
s ma álomszerű reggelem s estem.
Kalifornia! Érces hangon zengjed
a természet érdemét, gyönyörét.
Ki fogant téged, ember, nem tudhatja,
hogy szemed, szád befuthatja körét.*

*Narancs, citrom és fügefák környékén,
diók, mazsolák, barackok táján,
zúgó szélben és forró napsütésben
szem, merengj el a mindenség báján.
Száj, magasztald az étvágy diadalát,
ideg érezd a lég áldását.
Nem hamis itt a tengeri hal súlya,
érezd, lélek, a sors alkotását.*

*Lantos! Dalolj hirt a virágbőségről,
a rózsák, szekfűk, fuziák színén,
a tátikák nappali álmán, s alkony
szabadságán, a cél illatrimén
járt kedvtelve szemeddel s szimatodat
mulattasd ennyi édes szépséggel.
Ne legyen kancsal emléked sem., s nyiltan
állj szóba a jó köszöntésével.*

*Zsongó méhrajban megragadom kupám,
a jó bőséget zengem boldogan.
Megiszom a lét minden hüvitalát,
élek, élek, nem szontyolódottan.
Ó szegények, ó nyomorgók, kopottak,
sátorban tengtek az utak mentén.
Ne nevessetek borzolt keservekkel,
a hála szóval szőtt dicséretén.*

Tudom, hogy holnap csontváz leszek én is,
s a temetőben hernyók várnak rám.
Velem bolyganak rettegéseim is,
e rettegést csak elringathatnám!
De ma a megfeszített üdv korában,
nagy sor e táj, e zsarnokmentes szép.
Kalifornia! Lombok és gyümölcsök
s virágok hona, paradicsom kép.

Santa Barbara

REMÉNYI JÓZSEF

A sanfranciscoi kínai negyedben

A turista könyörtelen
áldozat, ki is kell használni.
Utazhat, amíg a boltos
egész nap vár s kénytelen állni.

Elefántcsontú vig istent
óhajt az úr? Kővér s vigyorog.
Ékkőből formált mandarint?
Ez érték, nem nyugati horog.

Sakkfigurákat kíván vagy
gésákat, kiknek szobra élő?
Sárgaselyem köpenyeget?
Benne álmodik a henyélő.

Bágyadt ajkát ez öltönyben
a csók ezüstmosollyal hívja.
A hold ekkor a vérében
a nappal örök harcát vivja.

A turista könyörtelen
áldozat, igen meg kell nyúzni.
Barbár. Lampionvilágban,
kínai tóban nem tud úszni.

San Francisco.

REMÉNYI JÓZSEF

IRODALMI SZEMLE:

K ö n y v e k

E. F. SILLANPÄÄ

Finn regényeket olvasva, egyre erősebben él bennünk az a tudat, hogy íróik művészetének minden íze, minden gesztusa a nép, a mult és a föld éltető gyökeréből táplálkozik és tör utat ahhoz a sajátos északi lélekhez, ahhoz a sajátos északi természeti világhoz, amely a finn nemzet lényege. Minden finn költőnek, regényírónak a nemzeti mult és a föld mitikus álma a nagy élménye. Ezt festette a nagy Järnefelt s ez csendül ki Sibelius szimfóniáinak zenei hangjából is. Költő, író, festő, szobrász vagy zenész, a népi költészet és a népi zene mitikus természetpoézisében talál iránya, egyénisége szabad kifejesztésére. Amikor a halhatatlan Lönnrot egy gazdag élet minden percét a Kalevalának, az ősi hagyományok e dus forrásának feltárására fordította, tulajdonképpen a finn nemzeti műveltségnek és a népi irodalomnak olyan emlékanyagot adott, amely köré csoportosulhatott csakhamar az egész nemzeti élet. Alexis Kivi pompás humoru népi elbeszélése az »A hét testvér« éppen olyan hatalmas népi éposszá vált, mint a »Kalevala«, amelynek hátása alatt írta, míg a századunk második tizedében elhunyt Juhani Aho álmodozó hangulatu, gyermeki emlékekből táplálkozó lírai vázlatai vagy a nagyszerű lélekrajzu, az érett nyár panteizmusából kiteljesedett szüineidei regénye, az »Elli házassága«, a mult század végén elhunyt és svédül író nagy finn elbeszélőnek Zacharias Topeliusnak bensőséges és a finn tájak szépségét visszatüköröző meséi tisztaságából fakadt. Mint Hamsun »Pan«-jában, Aho regényeiben is, ez a lenyűgöző hatás, amitől az észak valamennyi nagy elbeszélője — Lagerlöf épen ugy, mint Aho kortársának, Johannes Linnankoskinak »Dal a tüzpiros virágról« című regénye — elszakadni soha sem tudott. Voltak finn regényírók és vannak még ma is, akik a falu nincstelenjeinek szomorú életét, (Arvid Järnefelt, Ilmari Kiantos) az orosz elnyomás alatt sokat szenvedett finn nép történelmének legtragikusabb szakaszait (Maima Talvio, Joel Lehtonen) írják. Ha itt-ott ki is tör belőlük a szomszédos orosz nép irodalmi títánjainak, így elsősorban Tolsztojnak leegyszerűsített, evangéliumszerű eszmei világa, népi alakjainak kedélyében és szenvedélyében az ősi lélek és a Biblia tisztaságából feltörő természetesség a döntő. A Gösta Berling álomvilága és a Hamsun természetimádása!

Az új Nobel-díjas F. E. Sillanpää a mai finn irodalomnak legkimagaslóbb alakja. Az előtte járó Kivi, Aho és Linnankoski nagy nemzedékének hűséges követője. Az »ezer-tő országának« középső részéből, a megvesztegetően szép finn tájnak arról a vidékéről való, ahol Eino Leino rövid, kezdetleges népdalszerű versei születtek és ahol a nép daloló kedve azokban a többszólamu dalegyvütesekben nyilvánul meg, amelyek az egyszerű érzés kifejező erejével, szabadon áradó természeti és romantikus hatást keltenek. Sillanpää nagyon szegény volt. Jó ismerősök segítségével jutott

az egyetemi városkákig, a művészekről népes apró kávéházakig, ahol művészek körül lézengett. Később már erre az életre sem telt. Abbahagyta orvosi tanulmányait s visszament a faluba. Rövid életü folyóiratcsockákba küldte első novelláit, amelyek a világháboru előtti évek északi irodalma nagyságainak, így Hamsunnak és Strindbergnek modorát tükrözték. Később körülnézett falujában és sokat kószált a messzeeső tanyákon is. Így került közelebb a természethez, az ősi élmény egyszerűségéhez. »A jámbor szomorúság« című regénye már egy gyermekkorától késő öregségéig szenvedő földszegény parasztnak szomorú, embertelen élete, aki végül is a polgárháboruba sodródik, ahol a fehérek agyonlövik. A halál, mint valami megnyugtató, minden testvérháborút megbékítő jelkép leng a regény felett. A valószerű ábrázolás darabosságából is felsíró finom léleklátás elnyomja azt az alig észrevehető, megbuvó tendenciacsírárt, amit valóban csak az érzékeny fül hall meg.

Legujabb regénye a »Silja.« Ezért kapta a Nobe'-díjat. (Magyarul: Franklin-Társulat, Budapest, 1939. — N. Sebestyén Irén figyelemreméltóan szép és meleg érzéstől fűtött értékes fordítása.)

Egy régi családta utolsó haitásáról, egy magányosságában emberektől, vágyaktól teljesen elszakadó és a halál elé szinte alázattal lépő fiatal leányról szól ez a társadalomraizában és emberismeretében nemes egyszerűségű meghatóan szép nagy regény, amely nemcsak az új finn, de az északi regényirodalom utolsó pár évének is legkiemelkedőbb alkotása. A finn természet végtelen világa és élő valósága, a csendes tavaknak, partoknak, szigeteknek és nyári éjszakák illatáradataiban éneklő madarak hosszan elhnyuló dallamának gyöngéd harmóniája veszi körül minden élő alakját. Varázslatosan tiszta levegőjében minden olyan sulvtalan, természetes, magától értetődő, mint a Kustaaék ősi, családi házának és a hozzátartozó gazdaságnak fönkremenése. Hilma halálos betegsége és az öreg Salmelus halála, akit épen úgy találnak holtan kis konyhája küszöbén, mint egykor az ősi ház csüriében apiát a nagygazdát. Sillanpää messze kanyarodott attól a költői küzdelemtől, hogy a maga lelki élményeit énekelje vagy kikíváncozó őszinteségében csak a maga hangulatát fesse. Az ő világának forrása nem a saját lelke, nem is a saját szive verése, hanem mindenkié. Minden, ami körülötte van. Az esemény sem csupán az övé. Nem is vele történik. Együtt éli át azokkal, akikkel az elsőrt falvakban, gazdaságokban vagy tavak mentén huzódó erdők homályába rejtőző kunyhókban találkozott. Az élmény kedvéért sokat kell barangolni. Sok embert és sok dolgot kell megismerni. Sokmindenre kell emlékezni. Mint mikor az események fejlődő mozzanatai apró láncszemekből öltenek formát, elbeszélő művészetének legmagasabb eszményvét éppen azok a hétköznapi, magától értetődő apróságok szolgálják, amelyek mögött gyöngéd és lélekbe világító érzékenységek muzsikálnak. Milyen finom és impresszionizmusa nyugtalanságában is, mégis mennyire mélabus az a szép jelenet, amikor Silja, a szolgálóleány táncba készül. Ragyogó jókedvvel öltözködik, majd a szelid dombok lejtőire kapaszkodva, az alkony piriában égő, rőt nyárfaligetek fái alatt megy

a falu felé. Pontos és biztos korraizával milyen tökéletes és orvosilag is megdönthetetlenül hü a tüdőbajos Silja lassu haldoklásának leírása, az elsorvadó anyag helyébe lépő teljes lélek szerelmes érzése, Armasz emléke, ami élete utolsó pillanatában is szorosan hozzásimul, mint apja szelleme, amikor egyszer kisleány korában férfias erejének teljességével éppen úgy ölbe vette, magához szorította és hónaljáig belemerülve a vízbe, a recsegő, uszó jégtábláról kimentette. Mig Silja élményei egyre sorvadnak, egyre átlátzóbbakká, szinte légiesekké válnak, mögöttük a finn gazda nehéz élete, küzdelme és a derüs égbolt alatt is verejtékes munkája húzódik meg. Az egykori vagyonok teljes felőrlődése, az elszegényedés és az események hátterében a polgárháboruban összeütköző féktelen szenvedélyek tömegrajzai már a történelemirő lefojtott, objektív magatartását öltik magukra.

Nem volt könnyű ezt a maga erőbirása elé gördített súlyos feladatot megoldani és Silja légiesen tiszta története mellé a finnek népi vonásainak: a józanságnak, az egyszerűségnek érzelmi lágyssággal párosuló faji tulajdonságaiból kibomló nemzedékképet megfesteni. Mint egykori pártfogója: Järnefelt, a festő, ő is tisztán raizol meg mindent. Világosan látni tájait és alakjait. Nem siet a leírással. Vannak tájak, amelvekhez szívesen visszatér. Ha egy új alakot raizol, nem csak azt raizolja, hanem a vele, körülötte élő világképet is. Az északi irodalomban csak Hamsun festői ereje mérhető az övéhez. Csak az ő színeinek festőisége hat olyan drámai erővel, mint a Sillanpääé. Méltó utóda a nőnho'mi remetének, erős szeme annak a láncnak, amely a mai európai regény magányos mestereit a szenvedő emberért való együttérzéshez köti. Ebben a szolidaritásban nincs egyedül. A vidéki vagy az ugynevezett »regionális« irodalom hódít ma a világirodalomban. Így a legujabb francia irodalomban is, amelyben a regionális törekvéseknek olyan reprezentánsai vannak, mint Mauriac, (Bordeaux környéke), André Chamson (Cévennes), Jean Giono (a Durance folyó partjai) és C. F. Ramuz (A francia Svájc legvadabb hegyvidéke, a Valais). Sillanpää különben Jean Giono és C. F. Ramuzra is sokban emlékeztet. Giono regényei is földszagúak és fómotivumuk az a szinte testi együttélés, ami alakjait a földhöz köti. Stílusa a paraszti beszédnek valóságos ritmusa és hasonlatait a természet szépségeiből veszi. Emberei az állatokkal és a növényvilággal természeti közösségben élnek, azzal a csodálatos tudatalatti, ősi pantéizmussal, ami C. F. Ramuz regényeiben már a népköltészet látomásáig ér. A francia-sváici elbeszélőnek erős színekkel, súlyos gesztusokkal felépített és falu valóságtragédiákra emlékeztető történéseihez muzsikális, könnyelmű népköltészeti emléksanyag simul, ami az elemi erővel kitörő sorsszerűséget a népmese darabos hangulatával és a mese lassu, méltóságos patakzásával tompítja. Regényeinek valóságos népi melódiája van. Ez a hefelé énekelt melódia Sillanpäänak is megvesztegetően varázsos sajátossága.

Kázmér Ernő

Csathó Kálmán:

SZITA-UTCA 25.

(Regény. — Singer és Wolfner,
Budapest kiadása)

Bizony, ide s tova husz éve, hogy Csathó Kálmán regényeit olvastuk. A két évtized alatt, ami azóta eltelt, az uri magyar közép-osztálynak ez a kedves, derüs, szinte tulkedélyes írója vagy egy tucatnyi regényt jelentetett meg. Legújabb művéből látjuk, könnyü hangja azóta sem mélyült el. Valóbar, ma sem célja olvasóiban borstragikus gondolatokat ébreszteni vagy Isten bocsáss, regényeinek társadalmi körét, mulatságosan könnyü alakjait a kritika boncoló kése alá vonni. Írói magatartása még mindig csak a szórakoztatás vágyából fakad. Nincsenek lelki gátlásai, sem olyan mélyreható kérdései, amelyekből arra is következtethetnénk, hogy évtizedes, népszerű regényírói multja után, végre a magyar sorsközösségnek olyan szimbolikus erejü gondolata felnyulna, ami irodalmi alkotásában mindannyiunk szívbéli ügyévé válhatna. Szerénysége és a maga vágta írói utja mellett kitartó ragaszkodása dicséretre méltó. Ehhez a lehatároltsághoz nem is illik más, mint szépen, kedvesen, simán, itt-ott elegánsan megcsillanó, jó társaságok langyos levegőjü szalónjaira emlékeztető elbeszélői hangja, amiből csak itt-ott ütökzik ki valami abból a valóságból, amit ma még a felszínnek legfelületén maradni akaró író sem tud kikerülni.

Azonban a husz év alatt, ha az író nem is, de a magyar társadalom alaposan megváltozott. Ha annak alkatát Csathó Kálmán ma is ifjan dobogó szívével veti papírra, a könnyü társadalmi olajnyomatból

ma már történelmi freskó és szociológusok izgalmas, tudományos anyaga lett. Az a valóság, amit az író legújabb regénye, a »Szita-utca 25« is érint. Ezt a valóságot úgy állítja be, hogy a régi világ erkölcsösebb, előkelőbb és finomabb volt. Rendületlenül vallja, hogy a mai őszintébb. Az új regény nagymamája ezt az őszinteséget ugyan csak abban látja, hogy »ha az embereknek melegük van, megmutatják a hőzentrógerijukat«, de a nagymamának kevés joga van az unokák világa felett itélőszéket tartani. Mert bizony az egykori kis tizennégyéves kokott, aki sőhajos célzásokat tett korai családásokra, a »férfiak« becsületességébe vetett hitéből való kiábrándulására s aki a próbából szavazatiért nem restelt újabb hódítási játékokat kezdeményezni, egy cseppet sem maradt alul dolgozó, kenyeret kereső mai huszéves unokájánál, aki fiuk társaságában bárba megy, hogy egy régi szerelmének és unokahuga vőlegényének zavaros ügyében végre tisztán láthasson. Ezzel, a regény meséjével és gondolatmenetével nagyjából végeztünk is. Érdekes formájáról, stílusbeli finomságairól illik azonban egy és más mondani. Meglepő ugyanis a nagymama — unoka feljegyzéseit feiváltó naplóformából kikerekedő társadalmi kép, a személyek azonosága mellett is annyira elüt egymástól. Az író ehhez a társadalmi képhez szerencsés formát választott. Az elhasználtak, unottnak vélt naplójegyzetekből úgy a kor belső analízise, mint a külső események levegője tömör rendben, süritve mutatkozik és a szétfolyni látszó naplóforma a regénynek valóságos szerkezeti egyensúlyozottságot kölcsönöz. Benne a regényanyag tisztán és világosan áttekinthető és írója természetes, közvetlenül csevegő, minden mester-

kéltiség nélkül is sokfelé mutató elbeszélői, leirói képzetét szolgáló stílusával az olvasó és az író között szinte magától értetődő, közvetlen kapcsolatot teremt. Valljuk be, az ilyenfajta regényre is szükség van. Az utóbbi években annyi »eszmei emelkedettségű«, »filozófikus törekvésű«, »európai igényű« magyar regényt olvastunk, hogy szinte jólesik, ha csak husz évben egyszer is, egy olyan regénnyel találkozni, amelynek írója nem akar mást adni, mint mi lényege!

Márai Sándor:

A SZEGÉNYEK ISKOLÁJA

(Révai-kiadás, Budapest — 1939.)

Egy alig ismert ókori filozófus, Epictetus mondta valahol, hogy aki boldogtalan, saját hibájából! az, mert Isten minden embert boldognak teremtett. Márai Sándor néhány évvel ezelőtt megjelent és most új kiadású könyvében, az »A szegények iskolája«-ban körülbelül ugyanezt mondja. Aki szegény, az a maga hibájából az, mert mindannyian gazdagnak teremtetünk. Ennek a megnyugtató gondolatnak hitvallásával, az író minden nagyobb erőfeszítés, bölcséleti módszer vagy tudományos vizsgálódás nélkül, a szegénység kérdését, a szegény embert a maga környezete társadalmára szűkíti: a tipikus pesti kispolgár havi kétszáznegyven pengős környezetére. Ebből a pesti szemszögből világítja meg érdekesebb, de inkább irodalmi elképzelésből fakadó szempontjait. Mert, hogy lehet és szabad-e a ma viszonyai között a havi kétszáznegyven pengős jövedelmet — tehát kétezer dinárt — »tűrhetetlen, alantas, él-

vezetnélküli életformá«-nak nyilvántartani, azt hiszem, nem szorol erőteljesebb cáfolatra. Nem is kell a szegénység klasszikus szociálpolitikusaihoz: Charles Boothhoz vagy a Webb-házaspárhoz fordulni, hogy Márai Sándornak a szegénységhez hozzászóló, a megelégedett polgár személytelenségében, érdektelenségében is ragyogó dialektikával megírt eszmei játékát megdöntsük. A szegénység a társadalom betegségi tünete. Ha elismernék is, hogy a szegénység viszonylagos fogalom és az élelem, ruházkodás, lakásinség felül a legelfinomultabb szellemi szükségletnek hiánya is kelthet szegénységérzetet, a megoldás és a segítség bizonyára másfelé van, mint amerre azt Márai Sándor keresi és kerestetni kívánja.

Tehetséges íróval szemben nehéz az érvelés. Kétszeresen nehéz azonban Márai Sándorral, aki regényeiben a belső feszültség, a nyugtalan-ság és a termék tejesítmény minden hevülését magában hordja. Fellelleges őt a szegénység és az eugenika kapcsolataira, az elégtelen foglalkoztatás hiányosságaira, a társadalmi jótékony-ság vagy az állami biztosítás »szükmarkosságára« figyelmeztetni. Nem a szociális tudományosság művelője. Márai a kérdés magvát a jellem és az egyéniség jelentőségében keresi. »Jámbor álmódzóknak vagy mindenre elszánt fanatikuskoknak« nevez már jóelőre mindannyiunkat, ha rendkívüli szelleme eszmékben, szenvedélyekben szintetikus új elméletét akár eszmei, akár anvagias szempontból próbálnánk gyengíteni. Környezetében, szegényember típusában két ellentétes szubsztancia a lényeg. Az átlagos pesti polgár, aki szelleme frissességével, ösztönös érzékenységével több a nyárspolgárnál, az ugynevezett »Normálbür-

ker«-nél és az a jellem, ha így jobban hangzik, gyengejellem, aki a maga hangos rugaszkdásával nem elégszik meg, hogy a havi 240 pengőnél a kispolgári szegénység beoszthatóságra alkalmas anyagi alapjánál maradjon, hanem szenvedélyes kiegyensúlyozatlansággal lelkij labilitással, termő képzetének segítségével, a gazdagság erős, egészséges tudatával járja az író szegénységi iskoláját. Hőseit az író »gyakorlati szegények«-nek nevezi. Könyvét is ezeknek írja, holott ők teremtették a civilizációt, »leányaink műse'yemruhában járnak a moziba, rádiót, autót, könyvet fogyasztanak, mégis olyan szegények, mint a jéges medve a Lappföldön.« Mi »jámhor álmodozók és mindenre elszánt fanatikusok«, bocsásson meg érte Márai, a gyakorló, sőt a gyakorlati szegényeket a szennyes uccák bérkaszáryainak tulsufolt lakásaiba préselt munkanélküli áldozatokban, a koldulni és hazudni kényszerű'ö iszákos kamaszokban látjuk. Nem sajnáljuk azokat a polgárokat, akik várótermek falán függő plakátokból teljesednek világkörűli utazókká vagy dobuccai lényüket az átköltés »nemes művészetével« változtatják például perzsa elsőkelőséggé. Tagadhatatlan, H. B. barátunk nyolcéves perzsa »élete« rávezet bennünket arra a belátásra, hogy »átköltési művészet« tudományos-patológikus pontossággal megjelölve, egy eszmékben, szenvedélyekben értékes »Sonderleistung«, amirehöz képest a magunkfajta »romantikus átköltők«, a jó élet »kispaszitikusai« igazán csak dilettáns teljesítményekig juthatunk. Az, amit az író regényes átköltésnek vé! s ezzel kapcsolatosan egy és más párizsi éveiből elmond, az már lira, a »beatus ille« jammesi poézise. Mert az az elegáns dandy, aki Márai volt Párisban és a »kóbor eb általános

é'etszintjén« felül ült naponta a montparnassei kávéházak terraszán legyünk ezuttal indiszkrétek, ne szorult barátjának, H. B. urnak átköltése utánzására.

Vegyünk-e még egyszerűbb példákat, tétéleket abból a máraii tanból, ami a szegénység iskolájának anyaga? Szükséges-e, hogy karbka szálljunk érdekes és vidám A.—B. tabellájával, amelyek a szegénnyel szerelemből vagy érdekből vacsorázó nő kiadásainak különbözőségeire mutatnak s amelynek bizonyítására a világgazdaság nagy statisztikusát, Woytínski! is felvonultatja? Márai Sándor íróiságának csillaga magasabban fénylik és fiatal energiájának kezdő sebességét nagyobb, lélekbemarkolóbb írások adták, semhogy ez a lírai hevületű, de fanyar tulzába burkolódzó passzív könyvének visszahatása lenne arra a meleg érzésre, arra a jó szívre, amiről egyénien keserű hőcselkedése ellenére is külön kell beszélni. Mert Márai gondoskodni akar a szegényekről, az ő szegényeiről, akik az élet szépségeiről, utazásokról, nőkről, divatról, ö'tözködésről álmodoznak. Családfőként, apaként akar a köruti kávéházak asztalainál melléjük ülni és különös szenvedélyo tömör, égető parázsával minden légüres derűjével, a szegénység hamujából a gazdagság gyémántját előkotorni. S amikor ez a kedves, derűs drága költőember hő ulsterébe melegedve, meglegegett mosollyal ajkán lép ki a kávéházból, a világvárosi ucca téli hangulatában nem is látja, hogy a sarki nyomorék koldus arcára az éhség és a fagy illa rőzsákat varázsol.

Az ész alapján álló társadalomtudomány és a szív sejtelmein lebegő költői mámor soha sem eredt közös forrásból. A tudomány közvetlen választ vagy maradéktalan

utalást ad, a költő művészetet, amit éppen azért neveznek művészetnek, mert nem a természet. Ki ez az új próféta, aki gazdagságot hirdet? Költő, aki a mai vajudó, kísérleti ifjúság lélektanához néhány meglepő és ragyogóan bravuros regényében szól hozzá; Ur, aki párás, alacsony ködben uszó budai uccákon kutyáját sétáltatja. Költő és ur... a lelki egyensúly és derültség kiteljesedett típusa. Meg kell tőle kérdezni, bizalmatlanság és kétkedés nélkül, mit is akar a szegényektől, Európánknak ezektől a szomorú kísérteiteitől s miért akarja, hogy emberi dokumentumaikat azon az irodalmi, szinte lírai szemüvegen át lássuk, amit a szemlélő mustól még a Márai lelkesen elmélkedő fanyar és negatív derültsége sem tud elküüriteni?

✱

Lin Jutang:

A BÖLCS MOSOLY

(Révai-kiadás, Budapest — 1939.)

A kínai szellemiség már az ősi, történelmi időkben is élettéljes volt. Az örök isteninek az anyagi világgal való felfoghatatlan egyesüléséből fakadt, de a nyugati szellemvilágnak mindenható elérő hatásában hanyatlott és degenerálódott. Míg az európai szellemiségnek az ujjkor a fénykora, addig a kínai gondolkodásra a kezdet a döntő, az örök érvényű. A kínai gondolkodás abban a mítikus korszakban kezdődött, amikor életnek és eszmének még közös forrása volt. Az írott szó világa még nem különült el a valóságtól. Kína szent könyvei az emberi életet az érzésvilágnak és a természeti világnak szinte öntudatlan közösségből nézik. A kon-

fucianus gondolat, amely követőt nem a világi üdvösség elnyerésére, hanem az ezen a világon való boldogulásra készítette elő, olyan népi individualizmust teremtett, amelyen belül a közösség minden valósága az egyén lelki képében tükröződött. A konfucianus gondolat a szellemi szabadság útjának fáklyája. A Krisztus előtti VI—IV. században élt nagy gondolkodók, így például Ming Csia a szofista, Jing Jang Csia a természetfilozófus vagy Lao Tse az emberi élet objektív tartalmának hirdetője, minden illuziónak, képzelődésnek megvetője, sajátosságos keleti képekkel, mítoszokkal, anekdotákkal átszótt, költői lendületű bölcséleti iskolát teremtetten, amely minden szintetikus szellemiségével az igaz valóság feltárására s egy valószínűségi új néphit megteremtésére törekedett.

A Londonban élő Lin Jutang, aki a tradicionális kínai gondolkodást megtámadó mai európai ismereteknek tökéletességével csudálatos hangszerelésű s a költőiesen gondolkodni akaróknak valóban keleti motívumokat muzsikáló bölcséleti elképzeléseivel minden európaire nagy hatást gyakorol, már nem a kínai filozófus. Legjelentősebb művében a »Mi kínaiak«-ban megpróbálta ugyan olvasóit Kína örökké misztikus világába vezetni és annak kinyilatkoztatott világnézeti és bölcséleti szellemének értelmű és érzelmi ritmusait az európai lélekhez közelebb vinni, de az emelkedett szellemű modern kínainak ez a könyv valóban nem nyújtott többet, mint egy magasabbrendű kultúr Baedeker, amely célszerű és szükséges is ahhoz, hogy a nyugtalan Nyugat és a tespedő Kelet szellemisége megértőn ismerje meg egymást. Legújabb műve is: »A bölcs mosoly«, — eredeti angol címe

»The importance of living« — ennek a megismerésnek jegyében íródott. Ő maga ugyan kétségbe vonja, de feltett kérdésére, vajjon filozófiája érvényes-e a nyugati ember számára, csak igennel válaszolhatunk. Mert tulajdonképpen nem is filozófia. Egy nyugati ismeretekbe, nyugati életszemléletbe ojtott kínainak érdekes életfelfogása az, amit ebben a könyvében nyújt s mindez annál érdekesebb, mert az ősi Kelet és a modern Nyugat szellemének összehálikozása. A kínai filozófia a költészetből fakad, a nyugati: a szigorú és rendszeres tudományosságból. Lin Jutang érzékenysége, »az élet gyönyörűségei, fájdalmai és színváltozásai iránti« finom gyöngédsége az ősi kínai filozófia érzelmi képeivel próbálja életigenlő, társadalmi és világfelfogását nyugati rendszerbe tömöríteni s a derűset, a szépet, a kellemeset, a lelki és a fizikai élet egyetlen nemes kitevőjévé sugározni. Ebben a törekvésében azonban sem a kínai, sem pedig az európai bölcséletben nem uttörő. Így hivatkozik például Csuangtszere, (Kr. e. IV. század) a nagy Lao-Tse legjelentősebb követőjére is, aki valóban egyetért vele, hogy az ember éljen bölcsen és bátran boldog életet. Nem hivatkozik azonban Lord Aveburyre, (Kulturpolitikai és tudományos munkáit Sir John Lubbock néven írta) és nem említi a »The pleasure of life« (»Az élet örömei«) című munkáját, amely Csuangtsze ősi bölcséletét a mába piántálva, szorgalmasan tárja fel azokat a forrásokat, amelyek létünket szebbé, vidámabbá üditik. Lin Jutang az ősi kínai filozófusok nyomán az élet élvezeteibe tulajdonképpen mindazt belefoglalja, amire Lord Aveburynek több mint ötven évvel ezelőtt megjelent, máig is korszakos optimista életbölcseleti munkája

rámutatott. A London uccáit rová és a londoni clubja kényelmes fötöljeiben pihenő kínai gondolkodó Kelet és Nyugat otthona, családi ideálja, ruházkodása, izlése, művésze, Istenhez való viszonya között mély értelemre valló kapcsolatokat és különbözőségeket talál. Mindez azonban nem filozófia, hanem hogy Lin Jutangot hűen idézzük, valóban kelemes tanítás »hogyan kell az életet könnyebben és vidámabban felfogni. A világ csak akkor válhat békés és értelmes lakóhellyé, ha az emberek teleszívják magukat ennek a szellemnek könnyű vidámságával.« Ezt a felfogást a könyv következetesen és rendithetetlenül szolgálja és a kínai gondolat legálandóbb, legjellemzőbb és legkitartóbb reírénjének tudja. Lord Avebury említett műve is erre a jóleső életoptimizmusra és az angol ladynek és gentlemannek derűs, kiegyensúlyozott és böcs világszemléletére mutatott. A modern kínai gondolkodó és az angol politika konzervatív oldalán kitartó angol lord között tehát nincs különbség. Semmisen választja el őket Amerika soka: emlegetett jelszavatói, hogy »Keep smiling« (Mindig mosolyogjunk!) Lin Jutang bölcsen, szellemesen mosolyog. Ahogy csak egy kínai mosolyoghat New York felhőkarcolói tövében, ahol ezt a könyvet írta azoknak az ősi kínai sugallatoknak hatásában, amelytől a világban csavargók soha sem tudnak eltépődni. Mert a csavargó »hajnoka az emberi méltóságnak és az egyéni szabadságnak.«

A könyvet Benedek Marcell fordította azzal a közvetlenséggel, egyszerűséggel és világossággal, amely a magyar műfordítás legkitünőbbjének minden munkáját jellemzi.

A. Duff Cooper:

A NYUGATI HADSZINTÉR

(Singer és Wolfner, Budapest kiadása.)

A. Duff Cooper a legújabb angol politikusnemzedék ismert tagja a demokrácia legjobb hagyományainak hűséges őrzője. Demokratá abban a harcos értelemben, hogy tud felháborodni és nyugtalan, szabad szellemével a totális szocializmussal szembeszállni. Amikor Douglas Haignek, a világháború angol hadserege főparancsnokának naplója nyomán ezt a ma kétszeresen érdekes és jelentős haditörténelmi munkáját megírta — amire hivatottabb író alig akadt volna, hiszen a főparancsnoknak háborús parancsértiszte volt — aligha tudta, hogy egyszer a nagy brit birodalom kormányának több miniszteri tárcát viselt államférfiai közzé fog tartozni. Mégis műve minden sorából azok a magasabbrendű társadalmi és emberi elvek világítanak ki, amelyekért ma is hűséges kitartással szállunk. Egy későbbi könyve, amelyet a korlátlan hatalmu Talleyrandról, a francia-angol barátság nagy uttörőjéről írt, már inkább politikus mű. Amikor azt írta, úgy tudjuk, hogy már tengerészeti miniszter volt, tehát a nyugati hatalmak barátságában maga is érdekelt, amelynek kedvéért a kártyázó, szeretkező Talleyrandnak sok valójánál melegebb és teljesen elnézi. Ilyen volt például az Enghien herceg megöletése, akinek a vincennesi kastélyban történt meggyilkolása valóban nem volt politika vagy emberi tettnek nevezhető, hiszen olyan nagy mestereket is megindított, mint Jean-Paul Laurens, akinek a herceg megöletését ábrázoló történelmi festménye a tizenkilencedik század francia művészete egyik legjelentősebb vászna.

»A nyugati hadszintér« mint már fentebb említettük, Haig naplója nyomán íródott. Természetes is lett volna, ha abból az Emil Ludwig vagy akár a Stefan Zweig modorában készült életrajz kerekedik. Tulajdonképpen annak is indult és Haig oxfordi egyetemi, indiai, délafrikai katonai szolgálatának évein át hűséges pontosan láttatta azokat a tulajdonságokat, amelyekből későbbi hadvezéri jelentősége kiteljesedett és a nagy világégesben olyan érvényesülésig jutott. Ebben az eleven, képszerű kezdő ötven oldalban A. Duff-Cooper jó író is. Nincs olyan esztétikai szempont, amely ellene szólna. Szerencsés elbeszélő modorban próbált keveset mondani, hűen a szinte kötelező angol szűkszavusághoz, amely ha személyes vonatkozásokról van szó, Haig naplójában is csak apró, szinte sztenografikus tömönatokba szorul. 1914. azonban mint sok mindenbe, ebbe a nyilegyenesen előrerendülő katonai karrierbe is beleszólt és a legmagasabb helyre jutott tábornokot a stratégia és a mindennapi politika között olyan helyzetekbe sodorta, amelyekbe erősebb karakterek is meginogtak. Haig mégis állta a harcot. Tiszteletreméltó jellemével, szerénységével, a közlegénytől a szűkebb vezérkarába tartozó magasrangu katonatisztekhez való rendithetlen ragaszkodásával nemcsak az angol katonának, de az elhatározásai mellett sziklaszilárdan kitartó angol léleknek jellegzetes képviselője volt és a győzelembe vetett fanatikus hitével a mérhetetlen erőfeszítéseket már már alig bírta, összehozás előtt álló nyugati haderőket sikerült is végső diadalhoz segíteni.

Haig naplójegyzeteinek hűséges követésén túl, a könyvnek elsőrendű politikai-történelmi jelentőséget ad, hogy az ugynevezett »entente cordiale« kulisszáj mögé és a had-

vezérek és politikusok között sokszor már már veszedelmesen tátongó ürbe élesen bevilágít. Intim, alig ismert részletekre, mozzanatokra mutat, amelyek a világ akkori nagy színpadán mozgó vezető egyéniségeket történelemünk épen nem nevezhető szerepkörükben mutatják be. Ezeknél a jellemzéseknél aprólékos, szinte mindenre kiterjedően részletes és egyszerű anyagismerete sokszor sematikus előadómódora menti meg csak az olvasót attól a feltevéstől, mintha politikai pamfletet olvasna. Lloyd George semmiesetre sem lehet államférfiúi ideálja. Haig szürke, minden kritikától tartózkodó tárgyilagos lejegyzéseiből Anglia volt háborús miniszterelnökéről olyan arcképet fest, amely itt-ott már Daumier módorára emlékeztet. Igaz, hogy az ilyen kiakadásokra bőséges ok volt. Sokszor maga Haig is annyira el volt keseredve, hogy naplójában egy helyütt így kiált fel: »Minden könnyen menne, ha az embernek csak a németekkel volna dolga.« A naplóból kikerekedett életrajz és a harcászati-politikai feljegyzésekből valóságos forrásműve duzzadt történelmi műnek azonban olyan drámai részletei is vannak, amelyeknél az olvasó fáradt szeme már alig tud küzdeni a könnyáradat ellen. A poklok minden tüzét felülmúló flandriai harcok leírására gondolok itt, amelyeknek elsődleges, valóságos freskószzerű irodalmi artisztikumát az együttérzés végtelen emberisége vonja be. S mi, akik husz év után, a mai háborus térkép segítségével ismét nyomon követhetjük az 1918. szeptemberének s októberének minden tragikumát, szinte elborzadva gondolunk arra, hát nem volt elég az a pokoli szenvedés, ami az emberiséget Passchendaele és az Ipern körül akkor érte, hogy Európa nagy nemzetei ismét a szenvedés kimondha-

atlan kinjait zuditják az emberiség millióira? Annak idején a győztes Haig visszautasított minden közreműködést abban a béketervezetben, amelyet a győzelem mámorában Foch tábornok tárt eléje. Tiltakozott az ellen, hogy a német nép becsületét megsértsék. Nem hallgattak rá s »az olcsó morajizálás, a hivatkozott öntetszelgés« odáig fejlődött, hogy huszonegy év után újra lángbaborult Európa. Sok minden másképp alakulhatott volna, ha arra az egyszerű, nemes katonára hallgatnak, aki minden kitüntést visszautasítva, csak a frontharcosok szövetségének elnökségét tartva meg, 1928. elején végleg elköltözik arról a földről, amelyen a valaha is létező legnagyobb hadsereget győzelemre vezette.

A. Duff-Cooper könyve mindenképen jelentős és időszerű könyv. Olyan olvasmány, amely a történelmi-politikai közelmúltat alaposan megismerni akaró olvasó számára távlatokat nyit. Ezt a célt szolgálja Balla Antal kitünő fordítása és a könyv gondos kiállításához adott néhány szemléltető térképe.

*

Nikola Trajkovics:

SZVETA PETKA
HÁROM CSODÁJA

(»Tri vidjenja Szveta Petka«

Gregorics-kiadás, Beograd, 1939.)

Nikola Trajkovicsnak, az új szerb irodalom kitünő tagjának írásait jól ismerjük. Elbeszéléseiben (»Ža gorima glaszovi; Opatinska Madona«) és drámaiban (legérettebb színpadi műve a »Csozsa«) sürített kivonatokban figyelhetjük meg epikai módszerét, amely az al-

kotó munkára való lehetőséget soha sem kiemelkedő pózokban, hanem a szürke mindennap eseményeinek folytonosságában keresi. Novelláinak világa ezekből a mindennapi eseményekből, gyermekkori emlékekből, a valóságlátásnak abból a különös misztikumából válnak gyors, értelmes biztonsággal kidolgozott képekké, amelyekre az elmélyedő megfigyelés szellemi és idegizgalmában minden hivatott epikus szívesen rányit. Ez az önkéntelenül alkotó író egyszerű, kezesetlen anyaga és mert nem csak ismeri, hanem tudja is történetét, van ereje, önfegyelmzettsége, hogy annak csupán személytelen elbeszélőjéül maradjon.

Uj könyve, a »Tri vidjenja Szveta Petka« — amelyet Beograd város ez évi irodalmi nagydíjával tüntettek ki — egy tisztarajzu, három rövid elbeszélés keretébe szorított regényvázlat. Tömörségében és élményében egy család történetét vetíti elénk. A beográdi jó polgári család három nemzedékének egyszerű életébe a történelem tragikusan beleszól, de évszázados védőszentjünkkel, Szveta Petkával való találkozásuk minden baj és megpróbáltatás elől megmenti őket. Ez a csoda szabadijtja ki a dédanyát a pasa udvarának szolgálatából; ugyancsak ez a csoda tartóztatja vissza a hatvanas évek Beogradjának szávamenti kereskedőit — köztük az író nagyapját is — attól a kísértéstől, hogy a volt Limánon levő dzsámijába menekült török asszonyokat, gyermekeket elpusztítsák és a világháború legszörnyűbb szakértésből, hogy elhagyott középszerbiai ház kietlen pincéjéből megint csak Szveta Petka szólítja elő az ifju katonát — írni-ka: — hogy a közeledő ellenség elől meneküljön. Élnek és lélekzenek az ősök és megformálásuk, életrekeltségük tökéletes írói mun-

ka. Különös remeklés a dédanya bravuros arcképe, ez a férjétől és hat gyermekétől elszakított derék asszony, aki minden lelkiismeretes munkája mellett is kiérleli a maga csalafintaságát, menekülése útját s amikor már már minden hiábavató lenne, házvédőszentjének oltalmából visszatérhet családjához.

Minden biznnyal, Nikola Trajkovic új könyve, az utóbbi évek szerb elbeszélőirodalmának egyik legértékesebb és legtisztább szándéku műve. A szerb pravoszláviai családi életében olyan mély és meghatóan kegyeletes jelentőségű háziszentel való találkozás a szerb népi lélek legszebb hagyományainak felidézése és ezeken a találkozásokon keresztül a háziszentjével örök szolidaritásban élő nép hite hatásosan, szinte a nagy misztériumok hangulatára emlékeztetőn jut érvényre. A könyv legművészibb része a régi Beograd és társadalmának felvázolása, az ősi Kalemegdánnal szemben eiterülő szabók csarsíaja, abból a boldog, patriar-chális időből, amidőn ez a szép mesterség még valóban művészet volt, mert hiszen minden kabátot gazdag aranyozás dus arabeszkjei ékesítettek. Igen eeven, valósággal hűségesen plasztikus a szávamenti Csarsija szines képe is, amelynek több régi házát a mai Karagygyeva-ucca még örzi. Az egykori kereskedők kora hajnaltól késő alkonyatig ültek üzleteikben és az a virtus járta, ki nyitja ki legkorábban üzletét és ki kelti fel kakasszóra a mindig bóbiskoló kávést, hogy az első izes, forró kávét neki főzze? Aki első lett, az volt a nap hőse és bizonyos, hogy azzal, napokig patakzó bőbeszédűséggel kérkedett. A magyar olvasót elsősorban a régi beográdi vonatkozások, a múlt század első felében hanyatló szerbiai török uralom eseményei érdeklík. Ezekről sok realitással és

mégis költői érzékenységgel retusált képeket kapunk. Minden biznnyal, ezekért a részletekért kapta a mű írója Beograd város irodalmi nagydíját is, amely így egy arra valóban érdemes és sok kitűnő képességgel rendelkező mai írónak jutott.

*

Mityun M. Pavityevity: A crnagóraiak mesékben és anekdotákban (Crnogorci u pričama i anekdotama. Zagreb, 1939).

A termékeny írónak valóságos könyvtárt kitevő munkásságának legértékesebbjei azok a népmesék és anekdoták, amelyeket a crnagórai hegyek és városkák között, szinte példátlan hangyaszorgalommal gyűjtött össze. Ilyen nagyméretű tevékenységgel ritkán találkozhatunk. Mese és anekdotagyűjteményének antológiaszerű és huszonegyedik kötetében lapozunk most. Ha tudásunk is volt róla, mégis meglepő, milyen egyéni, fordulatos és milyen mélyre gyökerözők ezeknek a népmeséknek alapötökrekvései, vágyálmai s milyen okosak, furfangosak, sokszor nyelvet öltögetően nyersek az anekdoták is, amelyekben a népi demokráciának a crnagóraiakra annyira jellemző egészséges alaptendenciáival találkozunk. Ezt a hatalmas népi anyagot összehozni nem volt könnyű munka és ha a tudományosan meg-alapozott, rendszerbe fogott társadalomrajzi, néptudományi gyűjtés-

nek ma már közismert mintáival Mityun M. Pavityevity keveset is törődik, ezekben a művésziességek, utánérzés nélkül elmondott és belemagyarázkodásoktól tartózkodó mesék, anekdoták egyszerűségükben mégis olyanok, mint azok az égbe érő, komor, szürke, karszti hegyek, amelyeknek lakói sokhelyütt ma is az ősi egycsalád rendszerben élnek és a nagy Nyegos visszajáró költői lelkének, a »Gorszki Venac« népdalforrásokból áradó, üde szép gondolatainak hatása alatt annyira hálásak a népi bölcsesetre s a mindenkin tultenni akaró körmönfonságra. Néhány mesében, így például a fejedelemsnek pálinkát fizető katonák okoskodásában, vagy a bambának ismert legénynek magát zászlótartónak való kinevezésében, sok rokonvadás van a derék székelők tréfálgató, komolykodó góbéságával. Mint a crnagóraiak, ők is egymásközt, hegyek katlanai-ban élnek. Régi népi formáik és szokásaik egyre jobban összeütköznek a mai bizonytalan és iránytalan életszokásokkal. Ebből a keverődésből keletkeznek azok a jellemző anekdoták, amelyeknek alapja a crnagóraiaknál is éppen az a derűt irkasztó népi elem, mint a székelőkénél, akiktől az erdélyi magyar irodalom annyit kapott. S Mityun M. Pavityevity kedves, kezdetleges mese- és anekdotagyűjteményének jelentőségét, tul szórakoztató értékén, éppen abban látjuk, hogy egyszer az irodalom is felfedezi és kihasználja. Olyan művészi, népi irodalmat csinálhat belőle, amely más népeknél már a »Heimatliteratur« jelentőségéig ért.

Kázmér Ernő

VAJDASÁGI KÖNYVEK

Gál László verseskönyve

Az egyik költő csupán magáról beszél, verseiben, mint az őskori kövületekben, mégis megtalálható a kort, amelyben élt. Szinte keresztmetszetében mutatja meg a világot: vertikális ő, merőleges, a szó mindkét értelmében. A másik a jelenségeket állítja egymás mellé, felsorol, regisztrál, horizontálisan összefog. Ha költő, meglátjuk ábrázatát akkor is, amikor csak a világról beszél. A horizontális és vertikális vonalon kell keresnünk a meghatározó pontokat, amikor egy költő helyét s a világhoz való viszonyát akarjuk megállapítani.

Gál László verseskönyve: talpig feketében, az 1938 év végén, az új háború előestéjén jelent meg, s ennek a levegőjével viselő. A nemrég lezajlott spanyol polgárháború, a kínai-japán szörnyűségek, a vulkanikusan dühörgő Európa, a fenyegető kataklizma sztigmáival homlokán, az áradatként jelentkező nemzeti szocializmus, mely az imént borította el Ausztriát, s törölte a térképről Cseh-Szlovákiát: a milió, melyben Gál versei fogantak. Egy új népvándorlás kezdete, földönfutókká vált polgárok száz-ezrei és romok, romok mindenfelől, de sehol egy testvéri szó, melytől csitulhatna a fájdalom.

Félszáznál több vers s mindig egy arc: a megbánótté, a szenvedőé. Gál László a saját hátán érzi a korbács csattogását, s a jó polgár csodálkozásával kérdezi: miért is, miért is? Miért bántja Johann Johnt, Jant, Jánost? Gál megelégszik a felszínnel, s a humanista jószándékával mondja: uraim, ne bántsák egymást.

Az ötven vers közül alig pár mutatja a költő jószándékán kívül azt

a mügondot is, mely nélkül m'ndig csak lompos próza a vers, újságírás, s legfeljebb a kabaré deszkáira való. Az emberrel mélyen testvériséget demonstrálni, s kihozni a lélekből hiánytalanul azt a egyetemes érzés', mely a költőt a világba állítja: csak néha sikerül! Gál Lászlónak. A vers, amely mint fényes tollu, tarka madár, szárnyait kibontja, pár kurta szárny-csapás után a zsurnalizmus porába zuhan. Gál verseinek olvasása közben a közelmúlt költészetének sok neve bukkan fel: Gábor Andor frivoltsága, Brecht, Kästner nagyvívósi, keserű virágjai, Szép Ernő, majd Emőd érzelmes modorossága, az újabbán divatot teremtett Villon-költészet bitang hangja egyaránt kielemezhető. De kivált Ady, akinek hatása alól, a legnagyobb meglepetésre, oly hamar felszabadult az 1930-as évek magyar költészete.

Milyen kár, hogy az olyan szép versek is, mint a »Nem lesz többé tavasz« c. szölamokba laposodik. — Egyik legszebb verse: Az ember mindig egyedül van. — Sajnos, hogy Gál, a gyors sikerek m'att, nem onnan bányászott a legtöbbit, ahol a legtöbb kincsét tárolta: a maga lelkéből.

»Eladok harminchárom évet« c. verse új, őszinte szó, itt látni, mi lehetne belőle.

A költő egyetemes érzések megszállottja: hírlapok, kabarék, pártok eszmevilágán túl, ő egy egész kor szószólója, egy társadalmi osztály lelkiismerete. A horizontálisan a világe, a vertikálisan a maga lelkéé. De mindezekben túl az egyetemes emberi szolidaritás vállalója. S ha tisztában van azzal, hogy a költészet: szóművészet, szóépitészet, megszabadul a fölösleges akadályoktól.

Gál Lászlónak vállalnia kell a kritikát, hogy tovább fejlődhessenek.

Ezekkel az elgondolásokkal üdvözljük Gál verseskönyvét, amely az eseményekben szegény vajdasági irodalmi frontnak mégis eseménye.

a. e.

FEKETE KENYÉREN

Czakó Tibor verseskönyve

Fekete Kenyéren címmel most jelentek meg Czakó Tibor versei Noviszádon, az Uránia nyomda és könyvkiadóvállalat előállításában. Az első oldalon megtaláljuk a szerző rokonszenves arcának mását. S utána ismert és ismeretlen írásainak, szépprózájának, valamint műfordításainak sorát. Czakó Tibort »Imádkozik a fátyn« című bemutatkozó kötete óta figyelemmel kísérjük. Önkéntelenül is felvetődik a gondolat, hogy az elmúlt esztendőök hoztak-e fejlődést és tisztulást? Kétségtelen, hogy Czakó Tibor felszabadult az előző kötet pubertásos és sokszor kellemetlen hangjától, de az új gyűjtemény még sem az, amit Czakótól vártunk. A kötetben alig találunk néhány költeményt, mely mértékünket megközelíthetné, s igényeinket kielégítené. Czakó Tiborra is érvényes az, ami költeményíró fiataljainkra, hogy: nincsen egyetlen kész verse sem. Még a legsikerültebbekben is akadnak szavak és sorok, melyek nem véglegesek. Az épület nem kész, az építkezés tökéletlen. *Nem győzőm eléggé hangsúlyozni, hogy a vers szömvészet, s hogy mint minden alkotás: zárt, megbontathatlan egység, az éntészet komor törvényei szerint.* Emel-

lett hiányzik a költeményekből az új, az egyéni hang, mely minden más költő műveitől megkülönböztetné, s mely nélkül a versíró nem igazi költő. Mindezt szólamok, szódiszletek, patétikus lejtésű mondatok nem változtathatják meg.

Az új kötet — sajnos — azt mutatja, hogy az alkotás szempontjából még figyelembe vehető esztendőök aligha hozhatnak változást. Czakó Tibor mintha megállott volna, kimozdulásra képtelenül a pongyolaságból, mely a költő halála. Bár tudnia kellene, hogy az alkotó nemcsak létrehozója a műnek, hanem első kritikus is. Ahogy a kritikus gyatra, az alkotás sem lehet más. Ez egyformán érvényes ugy Czakó Tiborra, mint fiatalabb költői nemzedékünkre, mely ha az olvasástól nem is, de a tanulástól és bírálattól — némiképp kivétellel — még ma is irtózik. Ezért nem közelítheti meg soha az erdélyi fiatalabb nemzedék színvonalát.

Arató Endre

ISTEN TILINKÓJA

Huszár Sándor »halhatatlan verseinek« új sorozata jelent meg Zomborban, Bosnyák József nyomdájában.

Tíz éve immár, hogy »Most én vagyok soron«, »Halhatatlan versek« címmel a kloáka költészetnek szörnyü, magyar nyelven még soha nem hallott, becstelenségek, pimasz istenkáromlások és nemi eltévelyedések tört sorokba szedett, szemenszedett kötete megjelent. Nem a mi feladatunk ügyészért kiáltani. Nem a mi feladatunk a pszichopatólógia körébe vágó kérdések tárgyalása sem.

A vajdasági végeknek Huszár Sándor nevű igrice, ott van minden borozó összejövetele, s sziporkázó rimekkel fizet a lehörpintett fröccsökért. Nagyobb dáridóért egy-egy »vers« ajánlása is kijár. Az ivópajtások csak nézik ezt a korszerűtlen írődeákot, ezt a furcsa szerzeményt, s a szavak handa-bandáján túl talán látják is a szellem egy-egy felszikkázó porzsemét, mely gyémántot játszik az alkoholos gőzben.

Huszár Sándor csodálkoznék a legjobban azon, ha komolyan vennék őt, vagy a »verseit.«

Őszentsége XII. Pius pápának ajánlott »Mi hozzuk az áldást!« c. verse vezet be a kötetet. Bizonyos önmérséklés állapítható meg Sándorunkról, aki előző köteteiben Isten urnál kisebb kapacitással nem adta össze magát. L. »Kedves Isten öfelsége, mivel Isten volnék én is: izenem« stb.

A lélekbuvár állapítsa meg az

okokat, melyek ilyen törésekhez vitték ezt a nem tehetségtelen embert.

Mindig fáj, amikor a bohóc grimaszait láttam, s még jobban talán, hogy embertársai körülvették ezt a szerencsétlen kiszolgáltatót lelket s még biztatták is, mulatozásukért, tapsoltak is, s újrátztatták a szörnyű bolondot.

Az Ady-szükra különös lomtáru lélekbe hullott, s most füstölve ég, s kering a léghuzamban a keserves leltár: Sándorunk lelki tartalma.

A dolgok más konstellációja mellett rádöbbenhetett volna H. S. a dolgok univerzális értékére, a gáttalan szóáradatot a bíráló elme formába zárhatta volna: talán versekbe is. Talán költő is lehetett volna Huszár Sándor, a vajdasági végek kallódó írődeákja. Az Isten tilinkójához így semmi köze sincs az irodalom bírálójának.

Arató Endre

ŐRSÉGEN

(Jegyzetek és közlemények)

1.

A napi politikától távol állunk, de a magyar népkisebbség politikai küzdelmeinek hatása közművelődésünkre, nem lehet közömbös számunkra. Kulturális jogainkat csak politikai jogaink teljes birtokában tarthatjuk meg és közművelődésünk csak úgy fejlődhetik, ha megfelelő politikai szervezetünk gondoskodása és védelme alá helyezziük magunkat. Időszerű ez a kérdés ma, amikor az állampolitikai életben mélyreható változások állnak küszöbön: beszélnek és nyilatkoznak a szabad népkarathól választott képviselőház visszaállításáról és demokratikus politikai rendszer bevezetéséről.

Lehetséges, de még mindig nem bizonyos, hogy feltámasztják-e a régi pártokat, esetleg a magyarság pártját is, mint független politikai szervezetet. A jugoszláviai magyarságnak 1936. január 6-ika óta nincs törvényes politikai pártja, sem képviselője és ilyenek hiányában hosszú ideig köz-

művelődési szervezeteink tartották ébren a magyarság nemzeti öntudatát. Hogy ez a tevékenység évekig mennyi nehézségbe ütközött, felesleges itt vázolni. Rengeteg akadállyal, meg nem értéssel és fájdalmas elutasítással kellett megküzdenni, hogy nagyobbbrészt helyi keretek között jeleit adhasuk létünknek és törhetetlen élni akarásunknak. Összefogó, tervszerű politikai és közművelődési mozgalomra soká nem nyílt lehetőség. Ilyen ma sincs még, de bizonyos jelekből arra lehet következtetni, hogy a magyar kisebbség hamarosan megkapja megillető jogait és — okulva a múlt hibáin — új utakon és szellemben kezd meg új életét.

Tárgyilagosan el kell ismerni, hogy az utóbbi időben az enyhültebb belpolitikai légkörben, az átmenetet előkészítő, belátóbb, megértőbb kormányzatok uralma idején, a mindkét oldalról hangoztatott közeledési törekvések hatása alatt, a magyarság közművelődési, sőt bizonyos fokig politikai mozgása és megnyilatkozási szabadsága a közelmulthoz viszonyítva lényegesen javult. Lassanként megértik, hogy egy nemzeti kisebbség hűségese ragaszkodása nyelvéhez, kulturájához, fajtájához, hitéhez, szabadságához és mindenhez, ami az övé, ami belőle ered, nem jelent semmi veszélyt az államalkotó többségre. Ma az a helyzet, hogy a legtöbb helyen nem gördítenek akadályt a magyar közművelődési mozgalmak, előadások és összejövetelek megartása elé. Némely helyen megadják azokat a kedvezményeket is, (állami és egyéb jegyadó stb. elengedését), melyek kivétel nélkül minden kulturegyesületet megilletnek, tehát nemcsak a többségi, hanem a kisebbségi kulturszervezeteket is. Hiba volna a jogok megadását és elismerését úgy értelmezni, mint kegyes adományt és ezért hálálkodni. Mi azonban e téren nem voltunk elkényeztetve és tulajdonképpen nem is az egyébként megillető jogok megadásának, mint inkább annak a tisztultabb és megértőbb szellemnek örülünk, amely felülkerekedett a mindenben veszélyt szimatoló szülőkörű sovinizmuson.

Minket a várható magyar kisebbségi politikai mozgalmakból mindezekelőtt az érdekelt, hogy tiz esztendőig a magyar szellem, a magyar öntudat és szellemi együttérzését s összefogását megteremtteni. Ezért nem közömbös, hogy kik kerülnek az élre. Olyanok-e, akiknek személye és képessége biztosítéka szebb és jobb szellemi jövődönknek, vagy olyanok, akik a magyarságot csupán ugródeszskának tekintik politikai karrierjük eléréséhez.

Ne feledjük, hogy tiz esztendőig a magyar szellem, a magyar öntudat lángjai kis, falusi gazdakörökben, jótékonyági egyesületekben és műkedvelő társulásokban pislákoltak. Nem volna érdektelen feldo'gozni, hogy az elmúlt tiz esztendőben egyes helyeken külön-külön és az egész országban együttvéve hány magyar műkedvelő előadást, kulturstet, felolvasást, ismeretterjesztő és szakelőadást, hangversenyt, vítaestet stb., rendeztek. Bizonyítaná, amit egyébként nem is kell bizonyítani, hogy összefogó politikai szervezeteitől megfosztva, központi kulturirányítás nélkül, akadályokat leküzdve, anyagiakkal viaskodva, ezekben a gyakran egészen kezdetleges körökben fontos, nyelvünk és kulturánk folytonosságát biztosított, a magyar öntudatot ébrentartó, összetartást fejlesztő munka folyt, amikor más téren a magyarság semmiképpen sem adhattott életjelt magáról. A magyar szó falusi podiumokon élt, a magyar írás néhány napilapunkban és — bár nem ildomos magunkról beszélni — a Kalangyában, melynek immár IX. évfolyamba lépő majdnem 100-ik füzeté bizonyítja, hogy ha szerényen és nagy őrtékekben fogyatékosan is, de vagyunk.

2.

Herceg János a Kalangya augusztusi számában a műkedvelőkről írt cikkében, melynek szempontjait elfogadom, megemlítette, hogy milyen áldatlan helyzetet teremtett az élénző bírálat a műkedvelésben. A szabály, hogy műkedvelőelőadásról vagy jót vagy még jobbat szabad csak írni, oda vezetett, hogy a leggyatrább előadásokról is magasztáló ismertetések jelentek meg a napilapokban. Ennek következtében az előadások színvonala még olyan gócpontokban is, mint Szubotica, egyre lejjebb süllyedt.

Hogy mennyire igaz van Herceg Jánosnak, azt én tudnám legjobban megmondani. Amikor ugyanis tapasztaltam, hogy a bírálat enyhésége miatt az előadások rendezői egyre több pongyolást engednek meg maguknak, nem törődve »magyar szempontokkal«, sem üzleti megfontolásokkal, kemény, de úgy érzem, igazságos kritikában részesítettem az előadásokat. Az »új hang« először megdöbbenést keltett a rendezők és a műkedvelők körében, sőt a közönség soraiban is és az történt, amire eleve elkészültem. A lapot, amelyben a beszámolók megjelentek, különféle méltatlan vádakkal, a bírálat íróját pedig elfogultsággal vádolták. A magyarellenességén kívül.

Nem hátráltam meg és továbbra is komolyan, tárgyilagosan bíráltam az előadásokat éppen azért, mert tudatában voltam jelentőségüknek, a széles néprétegekre gyakorolt »nevelő« hatásuknak.

A »felháborodás« ellenére, amelyet ezek a szigorú és ezért itt szokatlan beszámolók a magyarság körében keltek, a közönség a bírálóknak adott igazat és egyre gyéribben látogatta a rossz, kisebbségi kulturánk színvonalához valóban méltatlan előadásokat. Az eredmény az lett, hogy a színpadi rendezésekre és a darabok megválasztására, a szereplők kijelölésére, a szerepek betanulására nagyobb gondot s több figyelmet kezdtek fordítani. Ma az a helyzet, hogy a szuboticei magyar műkedvelőszínház első helyen áll és hovatovább semmiben sem árul el dilettantizmust. Előadásaik gondosak, a szereplők tudatában vannak annak, hogy a magyar művelődés közvetítői, és ennek megfelelően igyekeznek tudásuk és lelkük legjavát belevinni szerepükbe.

Távol áll tőlem azt állítani, hogy a szuboticei magyar színpad magasabb színvonala csupán a komoly bírálat és a tárgyilagos, de kemény bírálatból való féltő következménye. Nem. Jó rendezők és színészek, mint Garay Béla, Richter János, Szabó Márton, Vincze Mihály és mások magyar felelősségtudata és művészetszeretete eredményezte, hogy a szuboticei Magyar Olvasókör előadásai ma komoly színházi eseményt és élvezetet jelentenek.

3.

A Beográdban megjelenő »Ravnopravnost« (Egyenlőség) című és a Narodna Odbrana fennhatósága alatt megjelenő időszakos lap, de más vajdasági szláv lapok is, (így a szuboticei Neven) sürgetik jugoszláv kisebbségi intézet felállítását Szuboticán. Az intézet feladata az lenne, hogy figyelemmel kísérje a szomszédállamokban élő szláv népcsoportok és közművelődési viszonyait s erről a jugoszláv közvéleményt tájékoztassa. Különösen a Magyarországon élő csekélyszámú, szerb, horvát, bunjevac és sokackisebbségek helyzetének ismertetéséről van szó. Az említett lap több ízben

ajánlotta, hogy Jugoszlávia és Magyarország kölcsönösen vizsgálják meg a kisebbségek helyzetét és a reciprocitás elve alapján kezeljék őket. Vagyis, hogy azt, amit a magyarországi szláv kisebbségek megkapnak, a jugoszláviai magyar kisebbségeknek is meg kell adni.

A jugoszláviai magyarság szívesen látná a szláv kisebbségi intézet felállítását Szuboticán, mert bizonyára elősegítené a két nép kölcsönös megismerését és a félreértések tisztázását. Magyarországon Pécsen igen jó eredménnyel működik hasonló kisebbség-tudományi intézet.

4.

A szuboticei Magyar Olvasókör ifjúsági alosztálya, amely már a múltban is értékes munkásságot fejtett ki az ismeretterjesztés, az analfabetizmus leküzdése, magyar írók és költők bemutatása terén, idej műsorát is hasznos szempontok figyelembevételével állította össze. Sorozatos vitaeseteken kívánja fejleszteni irodalmi, művészeti és történelmi tudását, azonfelül tovább folytatja tevékenységét az írás-olvasás terjesztésében is, az analfabetizmus sötétségében rekedt magyar nincstelnek között.

5.

Itt említjük meg, hogy az Olvasókör ifjúsági tagozatának nőtagjai némes és követésreméltó társadalmi mozgalmat kezdeményeztek. Megalapították a vándor baba-kelengye intézményét. Felkutatják a külvárosok nyomortanyáin szülő magyar anyákat, akiknek kiseddük van és ellátják mindenféle szükséges babakelengyével, melyet a magyar lányok és asszonyok gyűjtöttek össze azoktól, akiknek ezekre a holmikra már nincs szükségük.

A kelengye addig marad a szegény magyar szülőnél, amíg a csecsemőnek szüksége van rá. Amint feleslegessé válnak a csecsemő-ruhák, játékok, gyermek-kocsik, a megsegített szülő visszaadja azokat a bizottságnak. S ha a tárgyak még használható állapotban vannak, tovább adják arra rászoruló magyar anyáknak. De nemcsak kelengyével támogatják a nincstelen magyarokat, hanem egészségügyi tanácsokkal is, sőt ha szükség van rá, gyógyszert, orvost, tápanyagokat, tejet stb. szereznek és juttatnak a nyomorban és tudatlanságban szülődőknek.

Magyar életmentés ez és ezért meleg szeretettel kell üdvözölni azokat, akik ezt a szép mozgalmat megindították és szívósan keresztül is viszik. Egy újabb példa, amely méltó a követésre.

Kéziratküldők figyelmébe!

A szerkesztőség kéziratokat senkinek nem ad vissza, kéziratküldők leveleire csak abban az esetben válaszol, ha írásaik azt indokoltá teszik.

1939. November-December

KALANGYA

11-12. Szám

Ödgvorni urednik: — Felelős szerkesztő: RADÓ IMRE

A KALANGYA minden közleményéért írja felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.